

НАПРЕДАК

Часопис за политичку теорију и праксу

Издавачи

Фондација „За српски народ и државу“, Београд
Институт за политичке студије, Београд

За издаваче

Мас Љубица Бертовић, директор
Др Миша Стојадиновић, научни саветник, директор

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник

Др Зоран Јевтовић ред. проф, *Филозофски факултет Универзитета у Нишу*

Политика

Др Урош Шуваковић, ред. проф, *Факултет за образовање учитеља и васпитача
Универзитета у Београду*

Др Миша Стојадиновић, научни саветник, *Институт за политичке студије, Београд*

Др Ева Бујвид Курек, ред. проф, *Јегалонски универзитет у Кракову (Пољска)*

Спољна политика и међународни односи

Иван Мркић, амбасадор

Др Александар Врањеш, ванр. проф, *Факултет политичких наука Универзитета у Бања Луци
(Република Српска – БиХ)*

Европско право и политички систем ЕУ

Др Зоран Чупић, ванр. проф, *Факултет политичких наука Универзитета у Београду*

Геополитика

Др Љубиша Деспотовић, научни саветник, *Институт за политичке студије, Београд*

Одбрана и безбедност

Др Марија Ћорић, научни саветник, *Институт за политичке студије, Београд*

Историја

Др Марко Атлагић, ред. проф, *Филозофски факултет Универзитета у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици*

Др Далибор Елезовић, ред. проф, *Филозофски факултет Универзитета у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици*

Култура

Мр Бојана Борић Брешковић, музејски саветник, *директор Народног музеја Србије*

Екологија

Др Дарко Надић, ред. проф, *Факултет политичких наука Универзитета у Београду*

Медији и друштво

Др Дејан Вук Станковић, ванр. проф, *Факултет за образовање учитеља и васпитача
Универзитета у Београду*

Превод текстова на српски језик

Оливера Нићифоровић

Часопис излази три пута годишње.

Први број часописа *Напредак* изашао је

на Видовдан, 28. јуна 2020. године

Тираж: 500 примерака • Штамп: Бирограф, Београд

Адреса Редакције: Палмира Тољатија 5, Београд

<http://fondacijasnd.rs/casopis-napredak/>

Радови се пријављују електронски

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32(497.11)

НАПРЕДАК : часопис за политичку теорију
и праксу / главни и одговорни уредник Зоран Јевтовић. -
[Штампано изд.]. - Vol. 1, no. 1 (2020)- . - Београд :
Фондација „За српски народ и државу“ : Институт за
политичке студије, 2020- (Београд : Бирограф). - 24 cm

Три пута годишње. - Повремено са тематским бр. -
Друго издање на другом медијуму: Напредак (Београд.
Online) = ISSN 2683-6114. - Има издање на другом
језику: Progress (Belgrade) = ISSN 3042-0261
ISSN 2683-6106 = Напредак (Београд

COBISS.SR-ID 15570185

Vol. VII / No. 2 2026.

Садржај | Content

Чланци | Articles

Слободан Ђ. Продић Место Српске православне цркве у очувању националног идентитета у време савремених политичких изазова.	7
Slobodan Đ. Prodić The role of Serbian Orthodox Church in preserving national identity during the times of contemporary political challenges	
Александар Раковић Томос о аутокефалији Македонске православне цркве – Охридске архиепископије (2022): српска црквена мисија и окончање македонског раскола	21
Aleksandar Raković Tomos on the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church – the Ohrid Archbishopric (2022): the Serbian Church Mission and the End of the Macedonian Schism	
Зоран Аврамовић Стара и нова демократија	35
Zoran Avramović Old and New Democracy	
Љубиша Р. Митровић Метаморфоза геополитике у 20. и 21. веку	45
Ljubiša R. Mitrović Metamorphosis of Geopolitics in the 20 th and 21 st Centuries	
Ана В. Шчетинина Политичко окружење младих блогера: аксиолошки аспект	57
Anna V. Shchetinina Political Landscape of Youth Blogging: Axiological Aspect	
Татјана В. Леонтјева Вредности као предмет дискусије у руско-српским онлајн заједницама	71
Tatyana V. Leontyeva Values as a Subject of Discussion in Russian-Serbian Online Communities	
Драган М. Јовашевић, Радош Пејовић Прогањање као облик родно заснованог насиља – међународни стандарди и национално право	87
Dragan M. Jovašević, Radoš Pejović Stalking as a Form of Gender-Based Violence – International Standards and National Law	

Огњен В. Бојанић
Између чињеница и интерпретације: мартовски погром из 2004. године у извештајима
Генералног секретара Организације уједињених нација.103
Ognjen V. Bojanić
Between Facts and Interpretation: The March Pogrom of 2004 in the Reports of the Secretary-General
of the United Nations

Осврт | Opinion Review

Ана З. Јевтовић
Кад камен мирише на православље – како се мења идентитет српског народа на Косову и Метохији.123

Информативни прилози | Event Reports

Си Ђипинг
Извод из говора председника Си Ђинпинга поводом 105 година од оснивања
Комунистичке партије Кине131
Весна Башић
У пчелињаку словном135
Упутство за ауторе141

Чланци | Articles

Слободан Ђ. Продић^[1]

Факултет за европске правно-политичке студије
Београд (Србија)

УДК 271.222(497.11)-662:316.347(=163.41)

323.1(=163.41)

Прегледни научни рад

Примљен 4/8/2026

Прихваћен 21/8/2026

Doi: 10.5937/napredak7-69854

Место Српске православне цркве у очувању националног идентитета у време савремених политичких изазова

Сажетак: Савремена политичка дешавања наравно да нису заобишла српски народ и државу Србију. Штавише, као и у многим ранијим ситуацијама, поготово оним које су се збиле током 20. века, српски народ био је у епицентру глобалних дешавања и, као такав, наравно да је био на мети различитих геополитичких чинилаца. Илустрације ради, довољно је присетити се дешавања уочи и током Првог светског рата или, ако се осврнемо на неко нама ближе време, напада НАТО на Савезну Републику Југославију зарад отимања Косова и Метохије. С друге стране, у тим небројеним искушењима кроз које смо пролазили и пролазимо Српска православна црква (у наставку: СПЦ) представља својеврсни свесабирајући елемент, који осим многих других задатака има и задатак очувања националног идентитета српског народа. Као таква, наравно да је СПЦ на мети појединаца или организација које мање или више отворено настоје да у српском друштву дође не само до политичке него и до верске дестабилизације да би се принципи хришћанске вере и морала маргинализовали и заменили неким другим и другачијим вредностима.

Кључне речи: хришћанство, Црква, саборност, национални идентитет

Геополитичка искушења кроз која пролази српски народ последица су чињенице да су „српске земље и Србија биле и остале лоциране у простору контактне зоне судара и сучељавања две хришћанске културне, духовне али и политичке традиције“ (Despotović, 2019, str. 50). Хронолошки посматрано, ова ситуација из

времена раног постојања српске државе додатно ће се закомпликовати у време Османлија, а потом, како време буде пролазило, компликације и сваковрсна искушења само ће се додатно умножавати у временима сеоба, у временима верско-политичке заслепљености антитеистичким идејама... Српски народ као народ који је

[1] slobodan.prodic@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0007-2297-7460>

већински прихватио спасоносну јеванђеоску реч, реч о васкрслом Спаситељу света господу Исусу Христу, током своје историје најчешће је био свестан „позадине“ напада који су, са већим или мањим интензитетом, подизани на њега ради уништења. Прихватавши распетог Христа, српски народ је прихватио да крене путем прогона, мучеништва и сваковрсног страдања. Наиме, унутар Једне, Свете, Саборне и Апостолске цркве постојано су се чувале и чувају се заповести Христове, његова усмерења ученицима у вези с тим како и на који начин да поново остваре заједницу с Богом какву су имали наши прародитељи пре грехопада. Истовремено, Христос је апостолима, а апостоли свештенству Цркве, кроз неопходно прејемство, указао и на искушења кроз које ће пролазити они који поверују у њега, они који крену путем реализације подвига са јасно пројављеном есхатолошком димензијом. „Ако вас мрзи свијет, знајте да је мене омрзнуо прије вас. Кад бисте били од свијета, свијет би своје љубио, а како нисте од свијета него вас ја изабрах од свијета, зато вас мрзи свијет“ (Јн. 15: 18–19). Стога су и српски народ, као уосталом и друге народе који су прихватили православље, свештенство, као њихови духовни пастири, благовремено подстицало да остане на правом и једином путу спасења. Истовремено, српски народ су његови

истински пастири јасно и недвосмислено упозоравали на изазове и замке с којима ће се сретати. На пример, у „Беседи о правој вери“ – поуци коју је на празник Светог цара Константина и царице Јелене 8/21. маја 1220/1221. године^[2] (Slijepčević, 1991; Velimirović, 2026; Saint Sava, 2024; Bojović, Stošić, 2024). изговорио Свети Сава српски,^[3] речено је много тога о истрајавању у врлинском хришћанском животу.

Пре свега, ова очинска беседа једног правог духовног пастира, какав је и био Свети Сава српски, свакога од нас позивала је и позива на неодоустајање у подвигу хоћења путем Христовим. Истовремено, „Беседа о правој вери“ може се посматрати и као почетак онога што се данас назива светосављем, поготово уколико се обрати пажња на питање: шта је садржина светосавља и шта га већ вековима чини толико битним за свеколики српски народ? У геополитичком смислу светосавље је став о приоритетима српских националних интереса или, како то примећује проф. др Љубиша Деспотовић, светосавље је „главно обележје Крштене Србије... исцељујући духовни благослов који се вековима на нас изливао на спасеније, чак и онда када га нисмо били достојни“ (Despotović, 2019, str. 53). Ипак, када се тек овлаш дотичемо светосавља, оно на шта треба обратити пажњу јесте црквено-народна саборност. Наиме, подсетимо да су

[2] У различитим историографским радовима који су током времена настали на тему „Беседе о правој вери“ али и уопште о детаљима који се односе на живот и рад Светог Саве српског, неретко се наилази на разлику у датирању у вези с тим када је заправо одржан свенародни сабор у манастиру Жича. То је и разлог што се наводе 1220. и 1221. година као време изговарања ове чувене беседе.

[3] Данас на српском језику постоји обимна литература о овој беседи, а захваљујући савременим електронским ресурсима текст „Беседе о правој вери“ доступан је на многобројним сајтовима.

Слободан Ђ. Продић

Место Српске православне цркве у очувању националног идентитета у време савремених политичких изазова

| 9

Мозаична икона Богородице Одигитрије (12. век): Најстарија сачувана икона у хиландарској ризници, рад солунских мајстора, пред којом је према предању и житију уснуо Стефан Немања (Свети Симеон Мироточиви) на изложби о Светом Сави у галерији САНУ, мај 2026. године

Фото: Српска православна црква

у прошлим временима, и данас, многе одлуке битне за будућност српског народа доношене на црквено-народним сабрањима. На пример, поменута „Беседа о правној вери“ донета је на црквено-народном сабору у манастиру Жича. Крунисање цара Стефана Четвртог Душана Не-

мањића збило се на Васкрс, 16. априла 1346, у Скопљу. На празник Сретења Господњег у Орашцу 1804. године подигнут је Први српски устанак. На празник Цвети 11/23. априла 1815. године, на сабору у Такову, Милош Обреновић је прихватио да буде вођа Другог српског устанка. У Сремским

Карловцима, 2. априла 1861. године, на празник Благовести, одржан је један од многобројних црквено-народних сабора, који ће у значајној мери одредити политички активизам Срба у Аустроугарској монархији... Због чега је овај „детаљ“ толико важан? Важан је због чињенице да се окупљања српског народа, тј. њихових најважнијих представника у том историјском тренутку, дешавају у најзначајнијим црквеним центрима, на велике православне хришћанске празнике и да на тим сабрањима своју активну улогу имају и свештенство и верујући народ, тј. Црква.

10 | Речи никео-цариградског симбола вере кажују да је Црква – Једна, Света, Саборна и Апостолска. Саборност као својство Цркве указује на заједницу. Саборност Цркве указује на евхаристију – литургијску заједницу, али истовремено и на окупљање народа, на његово заједничарење како у храму, тако и око њега. Управо се у том елементу пројављује огромна важност свештенства, у нашем случају – свештенства СПЦ. Оно (свештенство) помагало је и помаже пре свега да функционише богослужбени сегмент црквеног живота. Истовремено, оно помаже у ономе што данас дефинишемо термином очување националног идентитета.^[4] Овај сегмент деловања СПЦ данас је, поготово након времена проведеног у једном социјалистичком систему, у коме је религија била маргинализована, има велику

важност. Његова важност је вишеслојна јер већ неколико деценија уназад наше друштво обитава у веома изазовној средини. Наиме, све што се дешавало на политичкој сцени по окончању хладног рата, сви изазови с којима смо се сретали и с којима се срећемо на мање или више отворен начин, указују на процес маргинализације па чак и процес истребљења националног идентитета.^[5] Штавише, поједини политички чиниоци управо у СПЦ виде „организацију“ која је најодговорнија за очување, али и јачање националног идентитета. Чак су у самом њеном имену – Српска православна црква – препознавали да је „на првом месту српство, потом православље, а тек на крају, уколико за њега остане нешто места, хришћанство (као заједничка вера с другим, неправославним црквама) (Tomanić, 2001, str. 46). О томе да је, према мишљењу одређених политичких чинилаца, СПЦ носилац и пропагатор „митологије“ и „митоманије“, тј. „опасних“ елемената који спречавају приближавање српског друштва „савременим трендовима“, излишно је и говорити. Својеврсни страх од СПЦ када је у питању њена истрајност у очувању националног идентитета првенствено се препознаје у чињеници да је управо СПЦ у српској дијаспори показала своју снагу када је реч о очувању традиционалних вредности. „Може се слободно тврдити да није било Цркве тешко је замислити да би било Срба

[4] О питању националног идентитета данас на српском језику постоји заиста обимна литература. Наравно да ставови у вези са овим питањем варирају у зависности од политичких погледа аутора. Резултат тога је и околност да имамо радове који минимализују његов значај, па чак износе и тврдње да није неопходно постојање националног идентитета. С друге стране, постоје радови аутора који национални идентитет препознају као нужност и својеврсни бедем пред изазовима глобализма и неолиберализма.

[5] У вези с темом националног идентитета Срба, посматраном из различитих углова, видети: (Bodin, 2024, str. 1046-1072; Potka srpskog identiteta, 2016; Radaković, 2010, str. 43-61; Radenović, 2006, str. 221-237).

као препознате и признате органске заједнице у расејању“ (Ђорђевић, 2012, стр. 24–25). СПЦ је за многе и даље неко ко је дао „снажан допринос буђењу етнонационализма и великодржавног расположења најширих слојева народа, манипулишући његовим религијским и националним осећањима у политичке сврхе“ (Роровић Обрадовић, 22. 2. 2009). У времену садашњем, али и у времену будућем, из ових и оваквих уверења континуирано започињу мање или веће идеолошке офанзиве с намером да се у најширим слојевима друштва створи одбојност према „институцији“ са огромним поверењем у народу.^[6] Разлог за те и такве нападе управо и јесте истрајност СПЦ у очувању моралних вредности, па самим тим и српског националног идентитета како код појединца, тако и у друштву у целини. Национални идентитет поједини истраживачи доживљавају као „суперлепак“, који, како наводе, служи у политичке сврхе (Ћоловић, 2014, стр. 163–166). Насупрот овом и оваквим мишљењима, национални идентитет у времену садашњем, али исто ће бити и у времену будућем, представља, да употребимо медицинску терминологију – својеврсни имунолошки систем. Тај *immunitatis* заиста штити један жив организам како од напада страних/спољашњих микроорганизама и њихових токсина, тако и од сопствених/унутрашњих измењених и истрошених ћелија. Уколико је здрав имунолошки систем неопходан за телесно здравље човека, здрав национални идентитет са свим својим сачињавајућим елементима неопходан је управо зарад очувања правилног функционисања поје-

динца, породице и целокупног друштва. У вези с тим занимљив је став Сање Вишњић: „Национални идентитет представља кључну претпоставку функционисања друштва и државе; човек с идентитетом представља значајан субјект друштва, а друштво с идентитетом представља стабилан темељ индивидуалне, социјеталне и националне безбедности“ (Вишњић, 2019, стр. 259).

Национални идентитет из политичког угла посматрања садржи и религијску компоненту. Наиме, етно-религијски идентитет, када говоримо о простору Балканског полуострва, припадност некој од „аврамовских религија“ поистовећује с националном припадношћу. Ово, из угла православне теологије, нема пресудни значај када се говори о Цркви као заједници верујућих личности. То је на најлепши могући начин објаснио апостол Павле рекавши: „Нема више Јудејца ни Јелина, нема више роба ни слободнога, нема више мушког ни женског, јер сте сви један (човек) у Христу Исусу“ (Гал. 3: 28). О тој саборности (заједници) коју наглашава апостол Павле Свети Јустин Ћелијски својевремено је записао: „По православном схватању, саборност није топографски, географски појам већ унутрашњи, супстанцијални, психолошки. Истинска саборност је идеално остварена у Светој Тројици. Ко истински, ко еванђелски исповеда Свету Тројицу, тај је истински саборан, апостолски саборан, светитељски саборан“ (Роровић, 1986, стр. 82). Слободно се може говорити о томе да хришћанска вера превазилази оквире порекла зарад једног значајнијег, заправо суштинског елемента по

[6] Истраживања јавног мњења показују висок ниво поверења у Цркву, нарочито међу младима; видети: (Клјајић, 2024; Максимовић, 2019, стр. 85-104).

сваког верујућег човека, а то је есхатолошка димензија Цркве. Човекова жудња за оностраним, жудња да утоли своју метафизичку глад заправо је жеља појединца да овоземаљски живот проведе на начин како након разлучења душе од тела Христовог не зачује следеће: „Заиста вам кажем, не познајем вас“ (Мт. 25: 12). Једноставније речено, жудња сваког верујућег човека управо је реализација заједнице с Богом какву су имали прародитељи Адам и Ева пре пада у грех. Зашто се, с друге стране, када говоримо о помесним црквама, сусрећемо са речима Српска, Руска, Румунска, Грчка, Кипарска...? Као жив организам Црква се вековима ширила, шири се и шириће се. Хришћанску веру прихватили су и прихватају појединци из најразличитијих народа света. Да би се превазишле немиле ситуације политичког, административног и сваког другог типа које заправо нарушавају саборност Цркве, као што је на пример био дуговремени процес издвајања римске патријаршије из заједнице са јерусалимском, константинопољском, александријском и антиохијском патријаршијом, приступило се стварању аутокефалних цркви као помесних, самосталних и независних у свом унутрашњем животу, а које су истовремено у потпуном догматском, канонском и литургијском јединству с другим помесним православним црквама.^[7] Али, када се, поготово током 20. века, национално питање исполитизовало, тада је национална одредница, на пример „Српска“ испред речи „православна црква“, многима постала својеврстан камен спотицања у односима

с народима друге вере. Балканско полуострво је и по томе постало и остало нашироко познато не само поводом међуцрквених него и политичких односа. Резултат покушаја да се термин „Српска“ на мање или више отворен начин одстрани и да се на тај начин не само маргинализује него и физички искорени из свакодневице било је стварање „државних“ творевина попут Хрватске православне цркве, Југословенске православне цркве или Црногорске православне цркве. Наиме, свака од ових парасинагога имала је и има своју улогу коју су јој доделиле одређене политичке елите, али свагда и увек с једним конкретним циљем – уништење СПЦ, а преко ње унижење и уништење српског националног идентитета.

Иако се чини као некакав „проблем“, постојање аутокефалних православних цркви са именом народа/државе – Српска православна црква, Руска православна црква, Грчка православна црква итд., заправо ни у ком смислу не би требало да повређује нечија национална осећања имајући у виду, пре свега, да се све помесне цркве налазе у заједници. То, између осталог, потврђује и околност узајамног помињања сваке цркве понаособ приликом служења Свете литургије. Једноставније речено, Цркву, административно посматрано, сачињавају помесне цркве које се налазе у тзв. Диптиху.^[8] Црква које нема у тој заједници заправо није саставни део Једне, Свете, Саборне и Апостолске цркве. Црква која није у тој заједници, иако гледано споља садржи атрибуте и пројављења Цркве (богослужење, храмови, свештенство...),

[7] Видети Vujović, Mirović, Čelić, 2020.

[8] Видети Сурин, 2012. Пуни опис интернет извора дат је у одељку Internet sources/Интернет извори.

Слободан Ђ. Продић

Место Српске православне цркве у очувању националног идентитета у време савремених политичких изазова

Председник Србије Александар Вучић и патријарх српски Порфирије на дочеку појаса Пресвете Богородице на аеродрому „Никола Тесла“ у Београду, 20. мај 2026. године

Фото: Димитрије Гол

заправо није Црква, него је, речено речником православног црквено-канонског права, класична парасинагога. Такве заједнице, као што нам је то нажалост добро познато захваљујући проблемима које стварају током последњих година, велика су саблазан и искушење за верујући народ. Истовремено, то што аутокефалне православне цркве не прихватају новонастале парасинагоге јасан је и

недвосмислен показатељ да, без обзира на политичке покушаје, Црква као заједница просто не жели да у своје окриље прихвати оне псеудоправославне заједнице које у себи немају Духа светог. Једноставније речено, имунолошки систем Цркве не дозвољава да у њено здраво и функционално тело продру вируси, који би јој, пре или касније, наудили на било који начин.

Слично искушење за верујући народ представља атак на СПЦ поводом њеног односа према националном идентитету. Суштински, поменути напади изван дневнополитичких дешавања немају никакав значај. Ипак, имајући у виду ситуацију која је створена у друштвима насталим распадом СФРЈ, напади свакако постају одређена врста нелагоде која неретко води у правцу конфронтације. Историјски посматрано СПЦ је још од Другог светског рата била проблем онима који су за циљ имали више или мање отворено уништавање српског народа. Довољно је присетити се положаја и страдања СПЦ у усташкој НДХ или положаја и страдања СПЦ у ФНРЈ/СФРЈ. Промене кроз које пролази српско друштво последњих деценија, поготово промене у смислу десекуларизације, које су довеле до веће присутности Цркве у јавном животу и друштву уопште, наравно да нису сви добронамерно дочекали. Онима којима је циљ промена система вредности и минимизирање утицаја православне вере на систем друштвених вредности, СПЦ наравно да представља проблем. Штавише, СПЦ је за њих противник с којим се треба обрачунавати свуда и на сваком месту. Илустрације ради поменимо недавне догађаје поводом доласка једне од највећих хришћанских светиња у Србију – појаса Пресвете Богородице. Наиме, долазак огромног броја верника, који су из потпуно личних религиозних осећања долазили у Храм Светог Саве у Београду да би се помолили и поклонили овој светињи, који су се сабирали

и чинили једну многољудну заједницу личности повезаних молитвеним поштовањем према Пресветој Богородици, био је повод за непримерене нападе на СПЦ.^[9] С друге стране, да ли је неко од оних који су критиковали долазак више од милион људи у Београд (Časnom pojasu Presvete Bogorodice poklonilo se preko 1.100.000 vernika, 6. 6. 2026; Časnom pojasu Presvete Bogorodice..., 6. 6. 2026) из искључиво религиозних разлога размишљао о повређивању личних осећања појединаца како оних верских, тако и оних националних? Досадашња искуства говоре да то свакако није била случајност, непромишљеност или нешто слично томе. Штавише, може се говорити о пажљиво смишљеној и спроведеној кампањи с конкретним циљем – атак на национални идентитет српског човека. О масовности те непријатне појаве говори нам и то да је у вези с тим морао да реагује и Заштитник грађана (Pašalić, 2026). О масовности те појаве говори нам и то да је свештенство било у једној готово чудној ситуацији, тј. да „оправдава“ гест доношења једне огромне хришћанске светиње у главни град Србије и да на неки начин образлаже спонтано окупљање/саборовање огромног броја људи. Управо ова околност индиректно показује да српско друштво, упркос дугогодишњем процесу десекуларизације, још увек пројављује одређене слабости које проистичу не само из отвореног антитеизма појединаца него и из недовољне просвећености, тј. недовољне упућености у неке базичне постулате функционисања Цркве и њеног

[9] У електронским медијима данас је заиста лако пронаћи само неке од многобројних напада које су појединци, али и одређене организације готово оркестрирано спроводили против СПЦ и државног врха Републике Србије.

Слободан Ђ. Продић

Место Српске православне цркве у очувању националног идентитета у време савремених политичких изазова

| 15

Појас Пресвете Богородице, 20. мај 2026, Београд, Србија

Фото: Димитрије Гол

значаја по свеколики српски свет. Да бисмо то боље разумели, позабавићемо се само једним, према нашем скромном мишљењу, занимљивим детаљем на који се готово не обраћа пажња.

Као што смо рекли, саборност и саборовање представљају неизоставни елеменат Цркве и њеног живота/постојања унутар једног друштва/заједнице. У нашем српском народу

саборовање или зборованање одвајкада је повезано са црквеним празницима, окупљањем народа око храма, богослужењем и свеколиким заједничарењем. У неким прошлим али ипак не тако давним временима, у џепним црквеним календарима које је СПЦ објављивала да би верујући народ знао који све светац ког дана молитвено прославља, постојао је и део

са списком датума где се и ког дана у Србији одржавају „празнични дани“ при локалним црквама. Нажалост, под утицајем „духа времена“, тј. процеса однарођења обичног човека од Свете цркве, у нашем језику се све чешће саборовање о празницима назива „вашаром“.^[10] Овај термин, у сваком погледу, нема апсолутно никакве додирне тачке с традицијом окупљања Срба око својих православних богомоља, а камоли с православно-хришћанском праксом заједничарења и саборности. С друге стране, ми нешто старији памтимо да је у поменутиим џепним календарима СПЦ употребљаван један изузетан термин, а то је „панађур“. И као што би по правилу рекли стручњаци који се баве историјом српског језика, у прошлости је овај израз означавао управо окупљање народа око цркве на веће празнике које је подразумевало како заједничарење верујућег народа у Светој литургији, тако и заједничарење које се про-
дужавало након богослужења.

Термин *πανηγυρικός*, од ког и проистиче његова српска форма – „панађур“, подразумевао је и прилику да свештенство и политички прваци, јавно, општеномодно, упуте поруке битне за будућност заједнице. Почев од времена раног хришћанства па све доскора, као што о томе сведочи и пракса употребе овог израза међу Србима и његова просутност у комуникацији свештенства СПЦ с верујућим народом, централна нит речи коју она означава јесте литургијско сабрање, те доношење одлука о питањима која су или општедруштвеног зна-

чаја или пак значајна за појединца и породицу. Када упоредимо значење термина „вашар“ и „панађур“, можемо да приметимо до каквих је промена дошло само по питању језика. Наиме, прихватање термина „вашар“ приметно је унизило значај црквене саборности на, рецимо, парохијском нивоу. Пажљивијем посматрачу оваквих друштвених кретања постаје јасно да је дошло до унижења значаја СПЦ у конкретном догађају јер, хтели ми то да признамо или не, „вашар“ свакако није место где свештенство има могућност да међу сабраним верујућим народом обави задатак просвећења и утемељења људи у вери. Штавише, са својим манифестацијама „вашар“ неретко служи на саблазан људима. С друге стране, сабрање, које осим богослужбеног елемента има и конкретна дешавања кроз која се народ упознаје са својом традицијом (наступи фолклорних ансамбала, извођење културно-уметничког програма и сл.) али и с тренутним, актуелним друштвеним догађањима који ће у мањој или већој мери оставити траг у надалеку времену (овде су од велике користи предавања на корисне теме свештених лица и стручњака из различитих области), потврђују истину да СПЦ има веома конкретно место у процесу очувања и оснажења вере и верских осећања, па самим тим и националног идентитета. Према томе, за почетак, можда не би било наодмет да се управо у већ поменутиим џепним календарима које објављује СПЦ поново уведе пракса употребе термина „панађур“, као што је неопходно да свештенство

[10] *Vásár* је реч мађарског порекла и пре се односи на *сајам* (етимолошки упитан прасловенски израз) или на турцизам *ıazap/bazar* настао од персијске речи *baħa-čar*.

СПЦ, кроз константан катихетски рад с верујућим народом, продубљује знање о основама вере, историје, традиције, језика, тј. елемената који чине национални идентитет.

Сумирајући ове заиста најосновније напомене о месту СПЦ у борби за очување националног идентитета српског народа како у времену садашњем, тако и у надалекућим временима, нагласићемо да симфонија која постоји између световне и црквене власти у Републици Србији свакако има огромни значај по питању које смо овлаш дотакли. Сведоци смо да данас у Републици Србији израз *Acta non verba* представља део свакодневице живота и, нагласимо, део односа световне власти како према очувању и оснажењу националног идентитета, тако и односу према СПЦ. Наиме, СПЦ је, поновимо, изузетно важан чинилац у очувању свега онога што је српски народ био, јесте и биће. „Срби су вековима управо у религији проналазили

снагу да превазиђу препреке које су сусретали на путу очувања свог националног идентитета“ (Bodrožić, 2014, str. 39). Управо се због ове чињенице (а исто ће бити и у будућности) срећемо се с нападима оних којима најискреније смета утицај СПЦ који она има у народу и које смо само овлаш поменули у претходном делу текста. Такође, сретaćемо се и са оним верско-политичким чиниоцима који, препознајући важност СПЦ у српском националном корпусу, најискреније желе да Црква настави да дела и да од Бога јој поверено духовно стадо води ка путу спасења, а истовремено, одолевајући искушењима, буде на корист свакоме од нас ко жели да буде и остане оно што су били наши преци – поносан, храбар и непоколебљив исповедник Христа Спаситеља који се неће стидети да за себе каже да је Србин, Србин са националним идентитетом.

References / Литература

- Bodin, M. (2024). Destruction of Serbian national identity and the state over the last hundred years. *Sociološki pregled*, LVIII(4), 1046-1072. DOI: 10.5937/socpreg58-52136
- Bodrožić, Đ. (2014). Religion and identity in the Balkans. *Politička revija*, 39(1), 25-43. <https://doi.org/10.22182/pr.3912014.2> [In Serbian]
- Bojović, D., Stošić, J. (Eds. 2024). *Saint Sava and Domentijan: Proceedings of the International Scientific Conference held on 26th and 27th May 2023 in Niš and Studenica*. Niš: Centar za crkvene studije [In Serbian]
- Čolović, I. (2014). *Farewell to identity*. Beograd: Čigoja štampa. [In Serbian]
- Despotović, Lj. (2019). *Geopolitics of Saint-Savaism: The Serbian national question in the historical span from baptized to natural Serbia*. Sremski Karlovci: Kairos. [In Serbian]
- Dorđević, M. M. (2012). The role of the Serbian Orthodox Church in preserving Serbian identity in the diaspora. In S. Drašković & A. Raković (eds.), *Proceedings of the round table held at the Ministry of Religion and Diaspora in Belgrade, 21 May 2012* (23-27). Beograd: Kongres srpskog ujedinjenja. [In Serbian]
- Ivančević, G. (2019). Saint-Sava identity and Serbian state and national continuities and discontinuities. *Kultura polisa*, XVI, special issue, 215-233. [In Serbian]
- Maksimović, A. (2019). Attitudes and trust towards the Church among citizens of Serbia. *Kom*, VIII(2), 85-104. [In Serbian]
- Nedeljković, S. (2006). Myth, religion and national identity: Mythologization in Serbia during a period of national crisis. *Etnoantropološki problemi*, n. s., 1(1), 155-179. [In Serbian]
- Popović, J. (1986). Conciliarity of the Church - Catholicity of the Church. In A. Jevtić (ed.), *Conciliarity of the Church - Book I* (77-100). Beograd: Bogoslovski fakultet SPC. [In Serbian]
- Potka srpskog identiteta. (2016). *The fabric of Serbian identity*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. [In Serbian]
- Radaković, M. (2010). Mutual determination of European and national identity. *Međunarodna politika*, 1138, 43-61. [In Serbian]
- Radenović, S. (2006). National identity, ethnicity and (critical) culture of remembrance. *Filozofija i društvo*, 3/2006, 221-237. [In Serbian]
- Radić, R. (2024). Contribution of the Serbian Orthodox Church to the formation and preservation of Serbian national identity. In S. Sretenović (ed.), *Multiethnic state and national identities: The Serbian experience in the 20th century* (292-318). Beograd: Institut za savremenu istoriju. [In Serbian]
- Raduški, N. M. (2023). National, linguistic and religious identity of the population of Serbia. *Baština*, 59, 171-183. [In Serbian]
- Saint Sava (2024). *Collected Works*, prepared by Professor Lj. Juhas-Georgievski, PhD. Beograd: MIBA books [In Serbian]
- Slijepčević, Đ. (1991). *History of the Serbian Orthodox Church*, vol. 1. Beograd: BIGZ [In Serbian]
- Tomanić, M. (2001). *The Serbian Church in war and wars within it*. Beograd: Medijska knjižara Krug. [In Serbian]
- Velimirović, N. (2026). *Life of Saint Sava*. Beograd: Čuvari [In Serbian]

- Višnjić, S. (2019). National security and national identity. *Nacionalni interes*, XV, 34(1), 253-276. <https://doi.org/10.22182/ni.3412019.13> [In Serbian]
- Vujović, O., Mirović, D., & Čelić, D. (eds.). (2020). *800 years of autocephaly of the Serbian Orthodox Church: Proceedings of the scientific conference*. Kosovska Mitrovica: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

- Cypin, V. (2012, July 5). Diptych. *Pravenc.ru*. Available at: <http://www.pravenc.ru/text/178531.html?ysclid=mrao85wlj6810050229> [In Russian]
- Kljajić, K. (2024, May 25). Youth and religion: From the search for meaning to support in difficult times. *BBC Serbian*. Available at: <http://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-68968606> [In Serbian]
- More than 1.1 million believers in Serbia venerated the Holy Belt of the Most Holy Mother of God. (2026, June 6). *Tanjug*. Available at: <http://www.tanjug.rs/srbija/drustvo/257393/casnom-pojasu-presvete-bogorodice-u-srbiji-se-poklonilo-vise-od-11-miliona-vernika/vest> [In Serbian]
- More than 1,100,000 believers venerated the Holy Belt of the Most Holy Mother of God. (2026, July 6). Serbian Orthodox Church. Available at: <http://www.spc.rs/sr/news///16885.casnom-pojasu-presvete-bogorodice-poklonilo-se-preko-1100000-vernika.html> [In Serbian]
- Pašalić: Insulting citizens who venerate the Belt of the Mother of God is unacceptable. (2026, June 1). *Danas*. Available at: <http://www.danas.rs/vesti/drustvo/pasalic-neprihvatljivo-vredjanje-gradjana-koji-se-poklanjaju-pojasu-bogorodice/> [In Serbian]
- Popović Obradović, O. (2009, February 22). Church, nation, state. *Peščanik*. Available at: <http://www.pescanik.net/crkva-nacija-drzava> [In Serbian]

Slobodan Đ. Prodić

Faculty of European Legal and Political Studies

Belgrade (Serbia)

The role of Serbian Orthodox Church in preserving national identity during the times of contemporary political challenges

Summary

20 |

Contemporary political events have affected both Serbia and the Serbian nation. In fact, just like in the past, especially during the 20th century, Serbian nation was in the epicentre of global events and on the target of numerous geopolitical factors. For example, it is enough just to reminisce about the events on the eve of the World War 1 or the attack of NATO alliance on the Federal Republic of Yugoslavia that occurred because of a desire to steal Kosovo and Metohija. On the other hand, in all these ordeals that we, as a nation have experienced, Serbian Orthodox Church presents an unifying element which, alongside all the other tasks that it has, has the role to protect the national identity of Serbian people. For that reason, Serbian Orthodox Church is often the target of individuals and organizations that more or less stand for the political and religious destabilization of the Serbian society, so the principles of the Christianity and moral can be marginalized and substituted with some other values.

Keywords: Christianity, Church, conciliarity, national identity

Александар Раковић^[1]

Институт за новију историју
Београд (Србија)

УДК 271.222(497.11)(497.7)-673.5
322:271.222(497.11)-9(497.7)
Прегледни научни рад
Примљен 29/5/2026
Прихваћен 13/8/2026
Doi: 10.5937/napredak7-67663

Томос о аутокефалији Македонске православне цркве – Охридске архиепископије (2022): српска црквена мисија и окончање македонског раскола^[2]

Сажетак: Рад показује да је томос о аутокефалији Македонске православне цркве, који је доделила Српска православна црква, био врхунски потез српске црквене мисије. Тиме је разрешен полувековни македонски црквени раскол, а осујећен је религијски интервенционизам који је Цариградска патријаршија имала намеру да спроведе у Републици Северној Македонији.

Кључне речи: Српска православна црква, Македонска православна црква, Цариградска патријаршија, томос о аутокефалији, црквени спор

Увод

Македонско црквено питање више од пет деценија оптерећивало је односе српског и македонског народа. Најчешће се као кључне године за македонску црквену кризу помињу 1959. и 1967, а превиђа се да је бугарски агресор још 1941. избацио српску црквену јерархију из окупираних Вардарске бановине која је била део

Краљевине Југославије. Иначе, на простору Вардарске бановине су од 1931. деловале три епархије Српске православне цркве: Скопска са седиштем у Скопљу, Злетовско-струмичка са седиштем у Штипу и Охридско-битољска са седиштем у Битољу.

Након победе Народноослободилачке војске Југославије у Другом светском рату, Комунистичка партија Југославије је 1945. установила

[1] aleksandar.rakovic@inis.bg.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0003-3542-5386> .

[2] Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2026. години бр. 451-03-33/2026-03/200016 од 5. фебруара 2026.

социјалистичку власт и федерално уређење Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ), у којој је Народна Република Македонија постала једна од шест федералних јединица. Према плановима Коминтерне, скованим између два светска рата, 1945. године призната је посебна македонска нација. Тиме су Македонци издвојени из српства, а истовремено раздвојени од бугаризма.

Упркос том раздвајању од бугаризма, када је реч о црквеном питању југословенски комунисти су наставили путем који су трасирали бугарски окупатори. Наиме, Комунистичка партија Југославије је 1944. стајала иза покретања „Иницијативног одбора у Скопљу за оснивање самосталне Православне цркве у Македонији и успостављање историјске Охридске архиепископије“. Њен наводни „црквено-народни сабор“ је у марту 1945. прогласио Македонску православну климентску цркву. Међутим, Свети архијерејски синод Српске православне цркве је то одбацио. Митрополит скопски Јосиф, архијереј Српске православне цркве, рекао је да су за црквено отцепљење били свештеници који су раније заступали бугарске интересе. Притом, комунистичке власти су српским епископима забраниле повратак у НР Македонију. То је омогућило „Иницијативном одбору“ да успостави сепаратистичко самовлашће у јужним епархијама које су канонски припадале Српској православној цркви (Slijerčević, 1969, str. 26–44; Puzović, 1997, str. 16–33; Đurić Mišina, 2012, str. 598–600).

Под притиском државних и партијских власти Свети архијерејски сабор Српске православ-

не цркве био је 1959. приморан да прихвати Устав Македонске православне цркве, као аутономне јерархије, чиме је Устав Српске православне цркве престао да важи у НР Македонији. Македонска православна црква је 1966. затражила аутокефалност, а Српска православна црква то није прихватала (Puzović, 1997, str. 59–81; Radić, 2002, str. 257, 267–291; Đurić Mišina, 2012, str. 610–616).

До ескалације је дошло након што је Црквено-народни сабор Македонске православне цркве 1967. самопрогласио аутокефалност. Српска православна црква је прогласила да је македонска јерархија у расколу и с њом је прекинуто канонско општење. Државне и партијске власти социјалистичке Југославије прихватиле су самопроглашену аутокефалност Македонске православне цркве. Аутокефалне православне цркве оштро су осудиле неканонски корак Македонске православне цркве. Српска православна црква је безуспешно неколико пута позвала македонске архијереје на покајање. Обе цркве су 1977. образовале комисије за разговоре које такође нису дошле до решења (Slijerčević, 1969, str. 70–88; Puzović, 1997, str. 82–95, 98–104; Đurić Mišina, 2012, str. 616–645).

Иначе, у одлукама Српске православне цркве из 1959. није било помена о томе да би српске средњовековне цркве и манастири на простору НР Македоније – а најпознатији су Матејче, Старо Нагоричане, Маркова црква, Свети Никита и Лесново – могли бити издвојени као ставропигијални и тиме везани за Српску патријаршију.

У време разбијања социјалистичке Југославије Српска православна црква је 1992. покушала

да убеди македонске власти у Скопљу да се под надлежност Српске патријаршије врате српске средњовековне цркве, манастири и духовна баштина српског народа на територији Републике Македоније и да притом тамошње власти пристану на рад српских свештеника (Puzović, 1997, str. 105–107, 165–167). Током деведесетих година 20. века нису уродили плодом ти покушаји да се Српска православна црква врати на простор Републике Македоније.

Српска православна црква и Македонска православна црква биле су на корак од помирења када је 2002. потписан Нишки споразум. Међутим, македонски епископи су по повратку у Скопље повукли своје потписе с тог документа. Као одговор на то митрополит велески и повардарски Јован Вранишковски вратио се 2002. са свештенством своје епархије у канонско јединство са Српском православном црквом (Raković, 2015, str. 231).

Свети архијерејски синод Српске православне цркве дао је у мају 2003. одобрење митрополиту Јовану, као егзарху охридском, да одреди кандидате за нове владике које би потом формирале Свети архијерејски синод Охридске архиепископије у саставу Српске православне цркве. Када је установљена та јерархија, Српска православна црква је томосом о црквеној аутономији од 24. маја 2005. признала црквену аутономију Православне охридске епископије, на челу са архиепископом Јованом Вранишковским (Raković, 2015, str. 235).

Тиме је спор две јерархије постао спор три јерархије: с једне стране, Српске православне цркве и Православне охридске архиепископије,

а с друге стране, Македонске православне цркве у расколу која је 2009. допунила своје име називом Охридска архиепископија, па је од тад њено име у целини гласило: Македонска православна црква – Охридска архиепископија. Дијалог црква је ушао у ћорсокак, а посебно није могао да се одвија током нагомиланих судских процеса и тамновања владике Јована Вранишковског. Наиме, архиепископ Јован је, од 2004. па надаље, чак тринаест година био изложен тешком прогону и робији у Републици Македонији (Raković, 2015, str. 238–249). Криза је, дакле, постала дубока.

Међутим, цариградска интервенција у Кијеву бацила је ново светло на будућност односа међу православним црквама. Одлука цариградског патријарха Вартоломеја од 11. октобра 2018. да прими у литургијско општење две сепаратистичке украјинске црквене фракције (OrthodoxChristian.com, 16. oktobar 2018) била је увертира за његову одлуку да тим сепаратистичким фракцијама – уједињеним под именом Православна црква Украјине – у јануару 2019. самовољно додели томос о аутокефалији и тиме наруши канонски поредак Московске патријаршије на простору Украјине (*Kyiv Post*, 5 January 2019).

Тиме је украјинско црквено питање постало једнако спорно као и украјинско државно питање. Цариградска патријаршија је слала сигнале да је спремна да се упетља и у канонски простор Српске православне цркве у Републици Северној Македонији (Religija.mk, 16. decembar 2021). То није одговарало ни Српској православној цркви ни Македонској православној цркви – Охридској архиепископији.

Томос о аутокефалности Македонске православне цркве – Охридске архиепископије (2022)

Након избора митрополита загребачко-љубљанског Порфирија Перића за српског патријарха (2021), Српска православна црква и Македонска православна црква – Охридска архиепископија месецима су ван домаћа јавности водиле преговоре о повратку отцепљене македонске јерархије у канонско јединство са Српском православном црквом.

24 |

Пошто је 6. маја 2022. процурило у јавност да су српска и македонска јерархија на прагу помирења, Свети архијерејски синод Цариградске патријаршије донео је 9. маја 2022. одлуку да разреши раскола Македонску православну цркву, призна је под именом Охридска архиепископија, и то само у границама „Северне Македоније“, а одузме јој надлежност над епархијама у македонској дијаспори и упути је да свој статус реши у разговорима са Српском православном црквом (Mpc.org.mk, 9. мај 2022). Македонска православна црква захвалила је 10. маја 2022. цариградском патријарху на разрешењу раскола (Mpc.org.mk, 10. мај 2022), али није прихватила остале одлуке.

Тим упадом у канонски поредак Српске православне цркве Цариградска патријаршија је отворила пут за процедуру да она прва призна аутокефални статус Охридској архиепископији, према већ познатом украјинском сценарију.

Но, у складу са вишемесечним позитивним током преговора, а на основу већ послате молбе Македонске православне цркве – Охридске архиепископије да се врати у канонско јединство са Српском православном црквом, Свети архијерејски сабор Српске православне цркве поздравио је 16. маја 2022. прихватање статуса најшире могуће аутономије и пуне самосталности Македонске православне цркве – Охридске архиепископије (Spс.rs, 16. мај 2022). Тиме је решен спор који је почео 1967. и после 55 година раскол је зацељен.

Литургију помирења служили су 19. маја 2022. у Храму Светог Саве у Београду српски патријарх Порфирије, македонски архиепископ Стефан и архијереји Српске православне цркве, Македонске православне цркве – Охридске архиепископије и Православне охридске архиепископије. Посебну радост због повратка македонске јерархије у канонски поредак исказао је архиепископ Јован Вранишковски, који је и нагласио да се од 19. маја 2022. ретроактивно признају све Свете тајне које је обавила Македонска православна црква – Охридска архиепископија.^[3]

Јавност у Републици Србији и Републици Македонији са одобравањем је прихватила помирење српских и македонских јерархија. Храм Светог Саве у Београду био је препун верника који су дошли да испрате овај догађај.

Међутим, јавност није била упозната с чињеницом да је Свети архијерејски сабор Српске православне цркве на заседању у мају 2022. већ

[3] Света архијерејска литургија у Саборном храму Светог Саве, (<https://www.youtube.com/watch?v=IjNpyWUhzWg>), 19. мај 2022.

једногласно донео одлуку да Српска православна црква треба да призна аутокефалност Македонској православној цркви – Охридској архиепископији (Томос, 23. мај / 5. јун 2022). Ту одлуку српски патријарх Порфирије саопштио је 24. маја 2022. на заједничкој литургији архијереја Српске православне цркве, Македонске православне цркве – Охридске архиепископије и Православне охридске архиепископије у Саборном храму Светог Климента Охридског у Скопљу (Radio-televizija Srbije, 24. мај 2022).

Према патријарху Порфирију, Свети архијерејски сабор Српске православне цркве „једногласно је изашао у сусрет молби“ Македонске православне цркве – Охридске архиепископије и „Сабор наше [Српске православне] цркве одобрава, благосиља, прихвата и признаје аутокефалност ове [Македонске православне] цркве“ (Radio-televizija Srbije, 24. мај 2022).

Српска православна црква је поводом доношења ове историјске одлуке имала консултације са Руском православном црквом и другим аутокефалним православним црквама, које су честитале српском патријарху Порфирију и ставиле му до знања да их радује одлука Српске православне цркве о признавању аутокефалног статуса за Македонску православну цркву (Sputnikportal.rs, 25. мај 2022).

Притом, није било никаквих притисака са стране на Српску православну цркву да донесе ову одлуку. Српска православна црква одлуку није држала у тајности да би је сакрила од срп-

ског народа већ да би била спречена интервенционистичка саботажа и сценарио налик украјинском (Sputnikportal.rs, 25. мај 2022).

Да се догодила инострана интервенција на канонском простору Српске православне цркве у Републици Северној Македонији, она би била принуђена да прекине комуникацију с Цариградском патријаршијом.

Патријарх српски Порфирије је 5. јуна 2022. у Саборној цркви у Београду уручио архиепископу Стефану томос о аутокефалности Македонске православне цркве – Охридске архиепископије (Radio-televizija Srbije, 5. јун 2022). У томосу стоји: „Свети храмови и манастири, нарочито пак велике светиње из немањићког периода и познијих периода српског присуства, црквеног градитељства и културног стваралаштва на тлу данашње Северне Македоније, као и укупна покретна и непокретна имовина Српске православне цркве унутар њених граница, уступају се на коришћење новој аутокефалној сестринској Цркви“ (Томос, 23. мај / 5. јун 2022).

Дакле, у тексту изричито стоји да се српске светиње у Републици Северној Македонији уступају на коришћење Македонској православној цркви – Охридској архиепископији, а не у власништво. То значи да српске средњовековне светиње у Северној Македонији, али и све друге које је створио српски народ у новијем времену, остају у власништву Српске православне цркве. То је тумачење које заступа Српска православна црква.^[4]

[4] Из мојих белешки.

Патријарх српски Порфирије и архиепископ охридски Стефан приликом уручења Томоса о аутокефалности,
5. јун 2022. године, Скопље, Северна Македонија

Фото: Танјуг/Милош Миливојевић

У томосу још стоји да Српска православна црква признаје аутокефалност Македонске православне цркве – Охридске архиепископије, под тим именом. Осим тога, у томосу пише и да ће Македонска православна црква – Охридска архиепископија потпуну аутокефалност стећи када је признају све друге аутокефалне православне цркве (Tomos, 23. мај / 5. јун 2022).

Реакције осталих православних цркава

У саопштењу кабинета македонског архиепископа Стефана (7. јун 2022) стајало је да делегација Македонске православне цркве – Охридске архиепископије која иде у званичну посету Цариградској патријаршији за Педесет-

ницу, исказује наду да ће се тада „приступити финализирању нашег црквеног питања издавањем општепризнатог Томоса од стране Његове Свесветости, Васељенског Патријарха Г. Г. Вартоломеја, сагласно његовим законским и историјским припадностима“ (Mpc.org.mk, 7. јун 2022). Приликом званичне посете Цариграду, цариградски патријарх Вартоломеј уручио је 10. јуна 2022. архиепископу Стефану патријаршијски и синодски акт којим је „Охридска архиепископија“ примљена у богослужбено и канонско јединство (Makedonska radio-televizija, 10. јун 2022). Патријарх Вартоломеј и архиепископ Стефан су 12. јуна 2022. у цркви Светог Ђорђа на Фанару служили прву заједничку литургију (Orthodoxianewsagency.gr, 12. јун 2022).

За Цариградску патријаршију, црква у Републици Северној Македонији, под именом Охридска архиепископија, јесте аутономна црква. Притом, ниједна грчка црква није признала томос о аутокефалности који је Српска православна црква издала Македонској православној цркви – Охридској архиепископији.

Свети синод Атинске архиепископије је на седници 8. јуна 2022. прихватио одлуку цариградског патријарха о враћању „Охридске архиепископије“ у канонски поредак православних цркава, а истовремено је исказао „озбиљне примедбе и резерве“ према томосу о аутокефалности који је Српска православна црква издала Македонској православној цркви – Охридској архиепископији. Атинска архиепископија је узела став да је давање аутокефалности искључива надлежност Цариградске патријаршије, да није прихватљиво име Македонска православна црква већ само име Охридска архиепископија

под којим је Цариградска патријаршија признала цркву са седиштем у Скопљу као канонски аутономну у оквиру Српске православне цркве и да је исправна одлука Цариградске патријаршије о изузимању македонске дијаспоре из „Охридске архиепископије“ која се ограничава само на Републику Северну Македонију (Romfea.gr, 8. јун 2022).

Другачији однос према том питању имају Руска православна црква и Бугарска православна црква.

Наиме, Руска православна црква је 25. августа 2022. обновила канонско јединство са Македонском православном црквом и истовремено је признала аутокефалност ове цркве под именом Македонска православна црква – Охридска архиепископија, а титулу њеног поглавара као архиепископа охридског и македонског (Patriarchia.ru, 25. avgust 2022). Дакле, Руска православна црква сматрала је да је Српска православна црква исправно доделила томос о аутокефалности.

На основу тог томоса о аутокефалности, Свети синод Бугарске православне цркве донео је 13. децембра 2022. одлуку да се призна аутокефалност „Православне цркве у Републици Северној Македонији“, а њеног поглавара под титулом „архиепископ северно-македонски“ (Bg-patriarshia.bg, 16. decembar 2022).

Свети синод Румунске православне цркве одлучио је 9. фебруара 2023. да – на основу томоса који је издала Српска православна црква – призна аутокефалност Македонске православне цркве, али под именом „Архиепископија Охрида и Северне Македоније, са седиштем у Скопљу“, а њеног поглавара под титулом

„архиепископ Охрида, Скопља и Северне Македоније“ (Basilica.ro, 10. februar 2023). Но, Свети синод Румунске цркве је 13. фебруара 2023. објавио појашњење у ком је стајало да чека „Васељенску патријаршију да покрене консултације и изда коначни Томос о аутокефалији како би се остварио свеправославни консензус о овом питању признања аутокефалности“ за „Православну цркву у Републици Северној Македонији“ (Basilica.ro, 13. februar 2023). Румунска православна црква је, дакле, признала аутокефалност Македонске православне цркве под именом „Архиепископија Охрида и Северне Македоније“, а потом је – када је реч о томосу који би могла издати Цариградска патријаршија – назвала именом „Православна црква у Републици Северној Македонији“.

Синод Пољске православне цркве примио је 25. октобра 2022. на знање информацију коју је послао српски патријарх Порфирије о „независности Православне цркве у Северној Македонији“. С тим у вези, Пољска православна црква „потврђује молитвене везе“ с „Православном црквом у Северној Македонији“ (Orthodox.pl, 25. oktobar 2022). Пољска православна црква је, дакле, прихватила канонско јединство са македонском јерерархијом, али се није изјаснила да ли признаје аутокефалност – како ју је ословила – „Православне цркве у Северној Македонији“.

Синод Православне цркве чешких земаља и Словачке примио је 7. фебруара 2023. на знање одлуку Цариградске патријаршије о „обнављању евхаристијског општења са епархијама у Северној Македонији“ и одлуку Српске православне цркве о „давању аутокефалности Православној цркви

у Северној Македонији“. У закључку је стајало: „Ове канонске одлуке сестринских православних цркава прихваћене су са захвалношћу Богу за укидање дугогодишњег раскола“ (Eparchiaro.sk, 7. februar 2023). Иако је Православна црква чешких земаља и Словачке обе одлуке сматрала канонским, није се изјаснила да ли она признаје аутокефалност – како ју је ословила – „Православне цркве у Северној Македонији“.

Свети синод Антиохијске патријаршије је 18. октобра 2022. објавио да „захваљује Богу и исказује радост због повратка Православне цркве у Републици Северној Македонији у евхаристијско јединство са читавом Православном црквом“ и „исказао намере да ће што пре доћи до свеправославног консензуса око имена и правног статуса ове Цркве“ (Holy Antiochian Synod, 18 October 2022).

Исто тако, Свети синод Грузијске православне цркве донео је 14. фебруара 2023. одлуку да Грузијска православна црква „ступа у евхаристијско јединство са Православном црквом у Северној Македонији“ коју предводи „архиепископ Стефан“ (Orthodoxchristian.com, 16. februar 2023). Свети синод Православне цркве Албаније саопштио је 23. фебруара 2023. да прихвата одлуку цариградског патријарха Вартоломеја и да ступа у евхаристијско јединство са Охридском архиепископијом коју предводи архиепископ Стефан. Притом, Православна црква Албаније је заузела став да само Цариградска патријаршија има право да додели томос о аутокефалности и одреди име новој цркви (Orthodoxalbania.org, 24. februar 2023).

Дакле, Македонска православна црква је од 2022. у канонском јединству са свим осталим

православним црквама. Ипак, њен статус у оквиру свеправославне црквене јерархије није до краја разрешен (аутокефална или аутономна), као што није разрешено ни њено име (Македонска православна црква – Охридска архиепископија или само Охридска архиепископија, па чак и нека трећа варијанта имена).

Интеграција Православне охридске архиепископије у Македонску православну цркву – Охридску архиепископију (2023)

На заједничкој седници Светих синода Македонске православне цркве – Охридске архиепископије и Православне охридске архиепископије (25. април 2023) договорено је да се Православна охридска архиепископија интегрише у Македонску православну цркву – Охридску архиепископију. Но, да би се то догодило, требало је да Свети архијерејски сабор Српске православне цркве донесе одлуку о канонском отпусту архијереја Православне охридске архиепископије (Tanjug, 25. april 2023).

Свети архијерејски сабор Српске православне цркве је на заседању од 14. до 20. маја 2023. „донео одлуку о додељивању канонског отпуста јерархији ове аутономне Цркве од стране Српске православне цркве и њеном интегрању у Синод Македонске Православне Цркве у складу са свештеним канонима и Уставима наше две помесне Цркве, као и раније постигнутим договором Синода све три црквене структуре“ (Spс.rs, 20. мај 2023).

На основу те одлуке Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, Свети архи-

јерејски синод Македонске православне цркве – Охридске архиепископије донео је 20. јуна 2023. одлуку да прихвати четворицу архијереја некадашње Православне охридске архиепископије у Македонску православну цркву – Охридску архиепископију: Крушевско-демирхисарска епархија додељена је Јовану Вранишковском који од тада носи титулу митрополита крушевачко-демирхисарског, чиме му је престала дужност архиепископа; Дељадровско-илинденска епархија додељена је владици Јоакиму с титулом епископа дељадровско-илинденског; Делчевско-каменичка епархија дата је на управу владици Марку с титулом епископа делчевско-каменичког, а владика Давид одређен је за викарног епископа дремвичког Скопске епархије (Mpc.org.mk, 20. jun 2023).

Свети архијерејски синод Православне охридске архиепископије је 28. јуна 2023. обавестио јавност: „Православна Охридска Архиепископија испунила је смисао свог административног постојања као аутономна Црква у канонском подручју Српске православне цркве, сведочећи претходних 20 година јединство Цркве, углавном проведених у гоњењу и понижавању“, а „по давању аутокефалије Македонској православној цркви – Охридској архиепископији од стране Српске православне цркве и прихватању свих архијереја Православне охридске архиепископије под јурисдикцију поменуте Цркве [МПЦ]“, Православна охридска архиепископија „целином прелази у Македонску православну цркву – Охридску архиепископију“ (Poa-info.org, 28. jun 2023). Ово је последњи документ Православне охридске архиепископије.

Закључак

Српска православна црква, Руска православна црква и Бугарска православна црква признале су аутокефалију Македонској православној цркви – Охридској архиепископији; Српска православна црква и Руска православна црква под тим именом, а Бугарска православна црква под другачијим именом. Грчке цркве не прихватају аутокефалију коју је Македонској православној цркви – Охридској архиепископији доделила Српска православна црква. Наиме, грчке цркве сматрају да само Цариградска патријаршија има право да додељује аутокефалију и следе њену одлуку у признавању аутономне Охридске архиепископије.

Остале православне цркве прихватиле су повратак македонске јерархије у канонско јединство, а примиле су к знању одлуку Српске православне цркве о аутокефалији и Цариградске патријаршије о аутономији. У томосу који је доделила Српска православна црква стоји да се потпуна аутокефалија Македонске православне цркве – Охридске архиепископије стиче када се с тим сагласе све аутокефалне православне цркве.

Одлука Српске православне цркве да додели аутокефалију Македонској православној цркви – Охридској архиепископији била је одличан потез. Од 2022. српски патријарх Порфирије често служи у Републици Северној Македонији, као што то чине други српски епископи, српско монаштво и свештенство.

References / Литература

Author's personal notes. [In Serbian]

Đurić Mišina, V. (2012). *German Đorić: patriarch in a godless time*. II, Beograd: Manastir Svetog prvomučenika i arhidakona Stefana. [In Serbian]

Puzović, P. (1997). *Schism in the Serbian Orthodox Church – the Macedonian Church Question*, Beograd: Sveti arhijerejski sinod SPC. [In Serbian]

Radić, R. (2002), *The State and Religious Communities 1945–1970*. II, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije. [In Serbian]

Raković, A. (2015). *Serbs and Religious Interventionism 1991–2015: Political aspects of religious challenges to the Serbian state and Church after the breakup of Yugoslavia*. Beograd: Hrišćanski kulturni centar. [In Serbian]

Sljepčević, Đ. (1969). *Macedonian Church Question*. Munich: Iskra. [In Serbian]

Tomos on the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church – Archbishopric of Ohrid, 23rd May/5th June 2022. [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

Agreement has been reached about merging the Orthodox Ohrid Archbishopric with the Macedonian Orthodox Church.

Tanjug, 25th April 2023. [In Serbian]

Александар Раковић

Томос о аутокефалији Македонске православне цркве
– Охридске архиепископије (2022): српска црквена мисија
и окончање македонског раскола

Announcement of the Chancellery of the Holy Council of Bishops of the Holy Polish Autocephalous Orthodox Church, *Orthodox.pl*, 25th October 2022.

Announcement of the Holy Council of Bishops of the Orthodox Ohrid Archbishopric. *Poa-info.org*, 28th June 2023. [In Macedonian]

Announcement of the Holy Council of Bishops of the Serbian Orthodox Church, *Spc.rs*, 20th May 2023. [In Serbian]

Announcement, *Mpc.org.mk*, 10th May 2022. [In Macedonian]

Announcement, *Mpc.org.mk*, 20th June 2023. [In Macedonian]

Announcement, *Mpc.org.mk*, 7th June 2022. [In Macedonian]

Announcement, *Mpc.org.mk*, 9th May 2022. [In Macedonian]

Archbishop Stefan received the Patriarchal Act from Patriarch Bartholomew, *Makedonska radio-televizija*, 10th June 2022. [In Macedonian]

Bishop Partenije and the entire monastic fraternity and sorority meet with Ecumenical Patriarch Bartholomew, *Religija.mk*, 16th December 2021. [In Macedonian]

Clarification regarding the decision of the Holy Synod of the Romanian Patriarchate to recognize the autocephaly of the Church of North Macedonia, *Basilica.ro*, 13th February 2023. [In Romanian]

Communiqué of the Holy Synod – Orthodox Autocephalous Church of Albania, *Orthodoxalbania.org*, 24th February 2023.

Constantinople Recognized All Clergy of KP and UAOC as Canonical – Patriarchal Exarch, *OrthodoxChristian.com*, 16th October 2018.

Decision of the Holy Synod regarding the granted autocephaly to the Orthodox Church in North Macedonia, *Bg-patriarshia.bg*, 16th December 2022. [In Bulgarian]

Decisions of the Holy Synod on the Macedonian Orthodox Church – the Ohrid Archbishopric”, *Romfea.gr*, 8th June 2022. [In Greek]

Ecumenical Patriarch Officially Grants Independence to Ukrainian Orthodox Church, *Kyiv Post*, 5th January 2019.

Ecumenical Patriarch to Stefan of Ohrid: “Your course from now on depends exclusively on your own behaviour”, *Orthodoxianewsagency.gr*, 12th June 2022. [In Greek]

Georgian Church Enters into Communion with the Macedonian Church, *Orthodoxchristian.com*, 16th February 2023.

Holy hierarch’s liturgy in the Church of St. Sava, *Tanjug News Agency official*, 19th May 2022. [In Serbian]

New decisions of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, *Basilica.ro*, 10th February 2023. [In Romanian]

Patriarch Porfirije blesses the autocephality of the Macedonian Orthodox Church, *Radio-televizija Srbije*, 24th May 2022. [In Serbian]

Patriarch Porfirije gives the Tomos to Stefan, the Archbishop of Macedonia and Ohrid. Beograd: *Radio-televizija Srbije*, 5th June 2022. [In Serbian]

Public announcement of the Holy Council of Bishops of the Serbian Orthodox Church, *Spc.rs*, 16th May 2022.

Raković: With its historical decision, the Serbian Orthodox Church prevented the Patriarch of Constantinople to repeat the Ukrainian scenario, *Sputnikportal.rs*, 25th May 2022. [In Serbian]

Statement issued by the Holy Antiochian Synod, 18th October 2022.

The Holy Synod of the Orthodox Church in the Czech lands and Slovakia met in Prešov, *Eparchiapo.sk*, 7th February 2023. [In Slovakian]

The Russian Orthodox Church recognized the Macedonian Orthodox Church – Ohrid Archbishopric as an autocephalous sister Church, *Patriarchia.ru*, 25th August 2022. [In Russian]

Aleksandar Raković

Institute for Recent History of Serbia
Belgrade (Serbia)

Tomos on the Autocephaly of the Macedonian Orthodox Church – the Ohrid Archbishopric (2022): the Serbian Church Mission and the End of the Macedonian Schism

Summary

32 |

The paper shows that the Tomos on the autocephaly of the Macedonian Orthodox Church, granted by the Serbian Orthodox Church, was a superb decision of Serbian church diplomacy. It resolved the half-century-long Macedonian church schism and thwarted the religious interventionism that the Patriarchate of Constantinople intended to implement in the Republic of North Macedonia.

Keywords: Serbian Orthodox Church, Macedonian Orthodox Church, Patriarchate of Constantinople, Tomos on the Autocephaly, church dispute

Прилог

ТОМОС

о аутокефалији Македонске православне цркве – Охридске архиепископије

ПОРФИРИЈЕ

по милости Божјој,

Архиепископ пећки, Митрополит београдско-карловачки и Патријарх српски,
са свештеним Сабором Архијереја Српске православне цркве,
Блажењејшем Господину Стефану, Архиепископу охридском и македонском

Сагласно освештаном и устаљеном канонском поретку најсветије Православне Цркве Христове, посебно пак у складу са 34. правилом светих апостола,

– на основу одлуке Светог архијерејског сабора Српске православне цркве АСбр. 47/зап. 8 од 16/3. маја текуће године, којом је Сабор са најдубљом благодарношћу Господу, у Тројици свагда слављеном, и са великом радошћу прихватио одлуку Његовог Блаженства Архиепископа охридског Господина Стефана и око њега сабраног Светог архијерејског синода којом се прихвата општепризнати канонски статус епархија Српске православне цркве у Северној Македонији додељен им 1959. године, а то је статус најшире могуће аутономије, односно пуне унутрашње самосталности, и, будући да су тиме уклоњени сви разлози за прекид литургијског и канонског општења, изазван једностраним проглашењем њихове аутокефалности под именом „Македонска православна црква“, 1967. године, воспоставио пуно евхаристијско општење и канонско јединство са поменутом Црквом, констатовао да је дијалог о њеном будућем, коначном канонском статусу реално могућ, легитиман и целисходан, да га Српска православна црква прихвата, да ће се у њему руководити само и искључиво еклисиолошко-канонским начелима и црквено-пастирским потребама и да, после решења питања статуса, неће условљавати нову сестринску Цркву ограничавајућим клаузулама у погледу опсега њене јурисдикције у матичној земљи и у расејању широм света, уз братољубиву препоруку истој да питање свог званичног назива реши у непосредном братском дијалогу са јелинофоним и осталим помесним православним црквама,

– на основу одлуке Светог архијерејског сабора Српске православне цркве АСбр. 55/зап. 65 од 20/7. маја текуће године, којом се излази у сусрет молби Светог Архијерејског синода Македонске православне цркве – Охридске Архиепископије САСбр. 65 од 18. маја текуће године да се односној цркви, аутономној у саставу Српске патријаршије, додели канонски статус аутокефалне православне цркве, те да се истој благосиља, додељује и признаје тражени канонски статус аутокефалне Православне цркве, с тим што Сабор ставља у дужност Светом архијерејском синоду Српске православне цркве да разреши неопходна техничко-организациона питања, после чега ће Патријарх српски званично и јавно саопштити горњу саборску одлуку, потписати одговарајући Томос и доставити га свим сестринским аутокефалним црквама на усвојење, будући да Српска православна црква није једини фактор аутокефалије него је то пуноћа православне цркве, због чега је потребна и рецепција од стране других православних цркава,

– и имајући у виду новонастале црквено-историјске и друге околности, а са првенственим циљем да христоименити Народ Божији има што већу духовну корист и напредује на путу спасења, као и да се управљање црквеним пословима одвија без тешкоћа, целисходно, канонски исправно, чино и благообразно,

наша света Српска православна црква, као наследница древне и славне Пећке патријаршије, саборски благосиља, одобрава, додељује и признаје аутокефални статус Цркви Божјој у Северној Македонији која се данас назива Македонска Православна Црква, која је наследница древне и славне Охридске архиепископије, због чега у свој назив укључује и њено часно име, и која обухвата канонски простор пређашње истоимене Цркве, аутономне од 1959. године у саставу наше Српске патријаршије.

Аутокефалија нове сестринске Цркве јесте пуна аутокефалија. То значи да Српска православна црква исту не условљава одредбама које ограничавају њену канонску јурисдикцију и пастирско старање за њен верни православни народ у матичној земљи и у дијаспори. Истовремено Српска православна црква топло препоручује

Блажењејшем Предстојатељу и Светом синоду нове сестринске Цркве да питање свог званичног назива решава и реши путем непосредног братског дијалога са јелинофоним и осталим помесним православним црквама.

Свети храмови и манастири, нарочито пак велике светиње из немањићког периода и познијих периода српског присуства, црквеног градитељства и културног стваралаштва на тлу данашње Северне Македоније, као и укупна покретна и непокретна имовина Српске православне цркве унутар њених граница, уступају се на коришћење новој аутокефалној сестринској Цркви.

За доказ, потврду и трајно сведочанство свега што је на овај начин канонски устројено и утврђено, Ми Његовом Блаженству Архиепископу охридском и македонском господину Стефану, возљубљеном у Христу Господу брату и саслужитељу наше смерности, са свим Високопреосвештеним, Преосвештеним и Богољубезњејшим архијерејима око њега сабраним, нашом возљубљеном браћом и саслужитељима у Духу Светоме, издајемо овај наш

34 | Патријарашки и Саборски Томос,
чији се изворник, тачан и неповређен, чува у Архиви наше свештене Патријаршије.

Молимо се Богу сваке благодати, Који нас је позвао у вечну славу Своју у Христу Исусу, Господу нашем, да, благодаћу Светога Духа Свога и молитвеним заступништвом свете Цркве Своје, нашој најмлађој сестринској аутокефалној Цркви дарује сваки благослов и сваки добри духовни плод, у нераскидивој сизи љубави и јединства са Српском православном црквом и са свим светим помесним православним црквама широм васељене. Њему, у Тројици свагда слављеном, нека је слава, част, моћ и поклоњење у векове векова. Амин.

Дано у Патријаршији српској у Београду,
у Недељу светих Отаца Првог васељенског сабора,
23. маја / 5. јуна лета Господњег 2022.

Архиепископ пећки,
Митрополит београдско-карловачки
и Патријарх српски

Порфирије
Председник Светог архијерејског сабора
Српске православне цркве

Зоран Аврамовић^[1]

Институт за педагошка истраживања
Београд (Србија)

УДК 316.46.058.2

321.7

Оригинални научни рад

Примљен 18/4/2026

Прихваћен 29/7/2026

Doi: 10.5937/napredak7-66593

Стара и нова демократија

Сажетак: У раду се разматра промена значења и праксе демократских вредности у међудржавним и унутрашњополитичким односима. Основне идеје демократије концентришу се на државни поредак који се разумева као опште добро с три гране власти, законе о слободама и правима грађана и слободно тржиште. Спољнополитичка обележја нове реалности демократије јесу превладавање глобализације над националним интересима, нова улога медија, ратови између демократских држава, растућа мржња и фобије. Истичу се и унутрашње промене демократије: политичка улога новца, непроцедурално одлучивање, однос мањине и већине, моћ медија. Српску демократију оптерећују осим спољних притисака и унутрашњи притисци: наслеђе југословенства, борба за Косово и Метохију, одсуство пожељне националне сагласности. У закључку се подвлачи нарастајућа критика оних процеса у спољној и унутрашњој демократији који доводе у питање њене вредности и институције и указује на тенденцију самооспоравања демократије у новој реалности.

Кључне речи: демократија, спољне и унутрашње карактеристике, Србија

Увод

Идеја демократије концептуализује се средином 19. а практично обликује током 20. века као супротност диктатурама, фашизму и облицима личне власти. Своје сазнајно упориште имала је у једнаким правима грађана, слободно израженом мишљењу и власти која добија легитимитет на општим изборима. Међутим, то класично

значење демократије подривају нова мишљења, понашања и политичка деловања. У њеном окриљу шире се појаве анархистичког понашања, говор мржње, лажи, пракса насилне борбе за власт, мешање страних западних држава у суверенитет других, мањих држава (па и напади оружаних формација), пораст национализма у вишенационалним државама, све израженија улога домаћег и страног новца у политици. Ови и други чиниоци проблематизовали су суштинско

[1] zoran.a@sezampro.rs

значење демократије – ненасилно успостављање општег интереса у друштву и држави.

Агенција „Ипсос“ обавила је крајем 2025. истраживање о стању демократије у неколико западноевропских држава. Резултати показују да је већина грађана (у Француској 86%) забринута за будућност демократије. Претњу демократији виде у ширењу дезинформација, корупцији, недостатку одговорности политичара, успону екстремизма (*Politika*, 17. 11. 2025). Ретко виђено насиље догодило се у Француској после одржаних локалних избора због пораста небезбедности и погоршања животних услова (*Novosti*, 28. 3. 2026).

Стара реалност демократије

Демократија је један од водећих појмова модерне Западне Европе. Њена основна значења јављају се у 19. веку као критика недемократских облика власти вођених идејом државе и друштва општих слобода, једнакости и правде за сваког човека. Основна идеја – „неотуђива права на слободу, живот и тражење среће“ – изражена је у Декларацији независности 1776. и Декларацији о правима човека и грађанина 1789. године. Та неотуђива права, веровало се, обезбеђује демократски поредак државе.

Упркос појмовним, нормативним и друштвено-историјским разликама у разумевању демократије, могуће је издвојити *заједничко значењско језгро* у свим теоријским традицијама мишљења о демократији. Демократија је: (а) облик државне власти и друштвеног уређења, (б) систем институција које остварују

појединачне и опште слободе и интересе, (в) ненасилно надметање и сукобљавање политичких и неполитичких група у борби за власт, (г) право појединца да задовољава своје интелектуалне, моралне, естетске и хедонистичке потребе. На тој основној идеји изграђено је више теорија демократије у којима су различито акцентовани односи грађана и државе. Са становишта суверенитета власти разликују се народна и грађанска демократија. Према начину одлучивања разграничене су већинска и консоцијативна демократија, а са становишта политичке историје – класична (заштитна, развојна, непосредна) и модерна (компетитивна, плуралистичка, партиципативна, консензуална) схватања (Avramović, 2000).

Нова реалност демократије

Између старог и новог значења демократије не постоји одсечан институционални и политички јаз. У новој реалности демократије задржани су *сйара анйройолоија* (људска природа са укрштањима добра и зла, лажи и истине, егоизма и алтруизма) и *инсийиуције* поделе власти. Другим речима, задржани су борба за стицање, воља за моћ и потенцијално антидемократска личност. Антидемократска (недемократска) личност се препознаје по опсесивној идеји веровања у праведну ствар, мисију у друштву. *Месијанска* идеја може се појавити и у руху демократије, а не једино у тоталитарним системима: то је политичка идеја која треба да спасава свет од његових зала и неизвесне будућности (на пример, самоперцепција Америке као лидера целог света).

Шта је ново у односу на старо значење и праксу? Нову реалност демократије карактерише прелазак са *процедуралне* демократије, у којој су најважнија правила игре у борби мањине и већине за власт, на *сујстијанцијалну*, у којој доминирају воља, интереси, потребе са реториком о људским правима, отвореном друштву, слободном тржишту. Овој новој пракси треба додати иновације које родоначелници мишљења о демократији нису предвидели. Они су превасходно разматрали национални, државни концепт демократије а не ширење западног система на друге државе помоћу глобалистичке идеологије. У старој демократији основни медији биле су новине, а у новој су моћни експанзивни електронски медији. Мислиоци старе демократије били су у власти илузије да демократске државе не ратују између себе. Нова реалност демократских држава испољава се на два плана: спољнополитичком и унутрашњем.

Међудржавни (спољашњи) аспекти нове реалности демократије

1. *Национална демократија прерасла у глобалну*. У политичком говору савременог западног света после 1989. доминира реч демократија. Теоријски мислиоци и политичке елите упућују „међународној заједници“ (заједница? – неодговарајући социолошки појам, прим. З. А.) једну политичку поруку: свет ће бити демократски будући да демократија нема политичку алтернативу. Појам глобалне демократизације разумева се као: а) ширење евроамеричког модела демократије (ЕУ) на друге делове европског и светског простора, б) овај процес се одвија под снажним политичко-прагматским

америчким утицајем. Национални идентитет се, под ударом глобализма, разлива у стандарде и типизацију или униформизацију економског, политичког, културног и забавног живота. Она идентитетска значења која су се изграђивала вековима, као што су историја, слобода, односи мушко–женско, обичаји, митологија, схватање добра и зла, све је то сада изложено великом притиску нове реалности демократије која свој конструкт идентитета гради на постмодернистичком „слободнолутајућем појединцу“. (Слоган који се учестало шаље малим нацијама је „заборавимо прошлост, окренимо се будућности“.)

2. *Нова улога медија у демократији*. Огромна је улога нових медија у новој стварности демократије. Док је за старе (новине, телефон, телевизију) важило правило „one-to-many“, за нове важи „many-to-many“, дакле сваки појединац на интернету (мрежи) потенцијално је у домаћој и светској игри представљања и учествовања. Приватно мишљење постаје опште за један део јавности на мрежи. Интернет (мобилни телефон) јесте комуникацијско средство којим фрагментисани субјект (човек) преноси своје искуство и мишљење у хиперреално (виртуелно) комуникацијско окружење. Демократска медијска јавност више је производ „слободно лутајућих појединаца“ на мрежи, а мање институција демократског поретка. Другим речима, у демократском систему може да се формира и недемократска медијска јавност. На сцени је борба ова два облика медијске јавности у демократском поретку (Јевтовић, 2003).

У новој демократији води се борба између медијског анархизма и „дигиталног тоталитаризма“.

Фото: Freepik

Али средства ове борбе су у рукама приватних компанија дигиталних медија (Фесјбук, Твитер, Јутјуб, Тикток, Инстаграм...), који су моћнији од државе. Власници и анонимни службеници компанија укидају налоге шефу државе (Доналд Трамп) и шврљају по личним подацима корисника. Низ других последица – интелектуалних, социјалних, емоционалних, физичких – нису предмет овога рада.

3. *Демократије међусобно рађују.* Најновије европско искуство демантује основну тврдњу класичних мислилаца демократије да државе са овим системом међусобно не ратују. Тамо где је демократија нема ратова (Рорер, 1993). Чињени-

ца је да су: а) у бившој СФРЈ ратови избили после обављених демократских избора 1990. године; б) НАТО демократске државе бомбардују демократску СР Југославију 1999. године; в) Русија и Украјина са демократским владама улазе у ратни сукоб 2022. године.

Обрачун НАТО држава са Србима није био ништа у односу на НАТО долазак на границу Русије и помагање Украјини у рату с Русијом 2022. године. Заправо, са ЕУ и европским државама (без Србије) објављен је тотални рат Русији, у коме нема оружаног сукоба, али има свих других ратова. Европа је проговорила једним политичким гласом, једном колективном мржњом

Руса и Русије. Како разумети ово демократско једноумље Европе?

НАТО је на „бранику“ западних демократија, али НАТО напада друге државе или им прети. Највећа претња демократији долази од оних актера који делују у њено име, а не од отворених противника овог поретка власти. Нема државе без војне силе, а ЕУ је удружила ту силу са САД на челу са савезом званим НАТО. Добили смо у Европи наоружану демократију која се шири (Аврамовић, 2014).

4. *Демократија није јаранї државної суверенитетї и независности.* Владе и интелектуални кругови западних држава (Запад и Америка) *ојворено се мешају у демократски животи* појединих држава. Облици мешања су различити: шаљу се благе поруке, понекад и упозорења шта треба да се учини, позивају се антирежимски НВО у госте или им се долази у госте, организују се научне конференције са изабраним гостима, а нарочито се води брига о „позитивним политичарима“, тако да се отворено дискриминишу легално изабрани представници грађана. Део ове игре је и политика „двоструких стандарда“. Начела и повеће које је створио Запад бацају се под ноге и примењују прагматски стандарди на мале нације и државе: отимање покрајине Косово и Метохија, непризнавање референдума на Криму, у Донбасу, Каталонији.

5. Растући проблем у новој реалности демократије су *етничке предрасуде, мржња и фобија*. Како објаснити етнички расизам демократске владе (и великог дела јавности) према другој демократској држави и нацији? Није исто када такву предрасуду шире мање групе расиста и када такви ставови долазе из редова политич-

ке репрезентације или владе. И западни човек зна да мрзи. Мрзео је у монархији, мрзео је у републици, мрзи и у демократији. Никад неће бити заборављене расистичке изјаве западних политичара о Србима: „Нека се Срби подаве у сопственом смраду“ (Хелмут Кол), „Срби су народ без закона и вере, народ разбојника и терориста“ (Жак Ширак), „Рат против Срба је рат добра против зла, рат цивилизације против варварства“ (Тони Блер). Чак је и римски папа Јован Пале II (чувени Војтила) приложио свој глас. „Требало би да бомбардујете Србе“. (амерички председник Бајден о руском председнику говори да је „касапин“). Мржња је реакција на осујећеност у постизању одређеног циља, жеље. Другим речима, она је одговор на фрустрацију. А њу је изазвало одбијање незападних влада да следе вољу западних. Конкретно, Србије да се одрекне Косова и Метохије. Свака неостварена жеља западних влада после 2012. нашла је кривца у Москви: руско дете се избацује из школе у Норвешкој, забрањују се дела Достојевског и Чајковског у Италији и Загребу. Ко зна? Али написана је књига доказа излива мржње према руском човеку у западним демократијама. Рус је заменио Србина.

Унутардржавни, унутрашњи аспекти нове реалности демократије. Нова реалност демократских држава испољава се осим на спољашњем и на унутрашњем плану.

1. Која је то основна полуга која покреће појединце и друштвене групе, политичке партије у новој реалности демократије? *Моћ новца* у савременим демократским друштвима није више тајна. Србија није изузетак. Савремена

грађанска друштва (Западна Европа и Америка) у центар свог постојања сместила су новац и целокупни живот друштва одвија се око профит-оријентације. Једна америчка изрека каже „новац је мајчино млеко политике“. Нема моћи политике без моћи новца.

2. Да ли је нова реалност демократије решила проблем одлучивања о јавним стварима? Концепт *процедуре* може бити тако нормативизован да (не) обезбеђује адекватно политичко репрезентовање. С друге стране, грађани бирају, али не владају. У њихово име се *доносе одлуке*, а упркос формалној подели власти, премијер или председник држи кључеве рата и мира. У својим мемоарима (*The Journey*, 2010) Тони Блер се присећа Косова, заправо бомбардовања Србије 1999. године. По сопственом признању, он је главни архитекта и извођач ратних радова. Ево његових речи: „Од почетка сам био потпуно спреман на војно решење... Био сам непоколебљиво заузео став да ствар не пацификујем, него да је доведем до краја“ (Авгатовић, 2012; 2014).

3. Нова реалност демократије није решила ни проблем *односа већине и мањине* у политичкој борби. Класична идеја о јавној, слободној дискусији која практично решава однос мањине и већине у власти све се мање поштује. Избори у демократским државама (од Америке до Србије) показују да мањина неће да поштује вољу већине грађана. Сукоб Трампа и Бајдена у Америци 2021. најављује оно чега није било у прошлости – оспоравају се легалност и легитимност избора.

4. Унутрашњополитичке *лажи* „оправдавају се“ борбом за власт. Опозиција има ново средство – нове медије. Штампани медији се потискују, а надиру електронски. Мреже су постале

основни комуникацијски канал. Сваки глас о политичким стварима иде самостално на мреже. Ушло се у демократију медијског анархизма. Дезинформације и екстремизам у демократији њен су нужни производ. Свакодневне су увреде, оптужбе, претње: „клеветницима везати језик исто је што и саградити врата у пољу“, каже јунак једног романа.

Србија и стара-нова демократија. Током 20. века Србија је прошла кроз две државе (Југославија и Србија), три политичка поретка (монархија, диктатура, демократија) и два друштвена система (капитализам, социјализам). У погледу демократског поретка Србија је имала демократију (1903–1914), југословенску дефектну демократију у оквиру монархије (1919–1941) и нову после разбијања СФРЈ (од 1990).

У тим временима мешали су се појмови и пракса мирних и насилних облика јавног и политичког живота. Српски политички мозаик испуњавају преплитање разума и страсти, српске политичке личности, вође и следбеници, власт и опозиција - у непомирљивој борби за власт; проблеми политичког знања и језика, борба за Косово и Метохију у новим околностима, невоље са Европском унијом, наслеђе југословенства.

Неки проблеми савремене српске демократије су *наслеђени из југословенства*. Из једног незавршеног политичког српског посла ушло се у други, како историја показује, узалудан државнички подухват. Велике енергије, знања, стварање установа, политичких каријера је бачено у амбис. Како објаснити ове далекосежне политичке и друштвене грешке у историји српског народа? После 1914. српска држава је утопила

своје име и институције у државу коју су раздирали национални егоизми и борба против измишљеног „великосрпског национализма“ као покрића за сопствени национални екстремизам. И то се наставило у СФРЈ. Те 72 године југословенске државе значиле су инволуцију за српску демократију. И дезинтеграцију српског народа, који је, парадоксално, дао највеће жртве за јужнословенско братство и живот у једној држави.

Други наслеђени проблем српске демократије свакако је *Косово и Метохија*. Србија је од 1945. године свеукупно помагала развој ове покрајине: економски, институционално, културно, политички. Када је демократија институционализована 1990. године, косовски Албанци су демократију схватили и примењивали на сепаратистички начин. Читаву деценију су одбијали учешће у демократској политици Републике Србије да би дочекали НАТО бомбардовање Србије због „хуманитарне катастрофе“, а заправо због плана отимања ове покрајине, и то од држава са демократским поретком.

За српске политичке странке и личности поставља се са демократског становишта основно питање: Да ли могућ српски консензус о Косову и Метохији? А затим и следеће: Како у демократији водити борбу против оних снага које се одричу Косова и Метохије? У борби за одбрану покрајине српска демократија рачуна на шест институција: српску државу, Српску православну цркву, опозиционе политичке странке, интелектуалце, медије и образовне институције.

Нове проблеми српске демократије производе острашћене страначке и личне политичке борбе за власт. Оне су јаче од општих интереса и генератор су кризе демократије која се спушта

на друштвени, породични и лични живот. У одсуству *минималној националној консензуса*, демократија је подједнако у рукама прикривених и аутентичних демократа.

Тешкоће постизања минималне сагласности у оквиру демократских институција произлазе из *српској менталитетској*. Српски политичари носе у себи вишак осећања, мањак смисла за реалност и проблематичне политичке планове. Слободан Јовановић је тачно приметио да у међустраничкој борби избијају на видело „наша плаховитост и искључивост... Отуда и склоност ка једностраним и претераним одлукама“. У новијој српској историји, ако упоредимо политику с другим делатностима – привредом, науком, војском, уметношћу, спортом – лако ћемо закључити да је најслабија по квалитету, резултатима и личностима како у недемократским, тако и у демократским системима.

У српској демократији одвија се борба између *процедуралне* и *сујсџанцијалне демократије* (нема демократије има диктатуре). Интелектуалци, политичари и научници и даље се споре како да одговоре на питање: Шта је права демократија? У јавности се чују гласови да „живимо у диктатури“, да „нема правде ни слободе“. Те критике српске демократије чуле су се нарочито у време студенских блокада 2024/2025. године. Ево једног необичног примера негације процедуралне демократије. Филозофски факултет у Београду саопштио је јавности (одлука Наставно-научног већа од 9. 12. 2024) да су за њих пленуми прави пут у демократију. „Пленуми су студенски демократски простор и начин доношења одлука и до сада су омогућили свим студентима да у њима учествују.“ Демократски простор без

процедуре, против закона, забрана студирања! Демократски простор испуњен насиљем! И овако нешто потписују наставници факултета који су уверени да „бране слободу“! Како објаснити чињеницу да се знање повлачи пред студенским волонтиризмом (Avramović, 2025b).

Проблеми српској демократији стварају и оне владе, медији и интелектуални кругови западних држава (Америка) који се отворено мешају у демократски живот Србије. Овакво спољно дискриминисање политичких институција, изабраних представника једне државе сигуран је пут да се произведе и одржава криза демократије. Једно од средстава мешања је – непоштовање изборних резултата ако се западним владарима не допадају.

Закључна разматрања

Идеалима је суђено да се не остварују. Интереси, потребе, вредности уз више или мање страсти дају такт и демократским системима владавине. Толеранција, разум и слобода били су скрајнути онда када је капиталистичке интересе и потребе требало заштитити војном силом.

Демократија је *проблем* на крају другог и почетку трећег миленијума као што је то била и у време Платона и Аристотела. Њени проблеми проистичу колико из одлука које се легитимишу демократијским институцијама, из политичких нарави и страсти, знања и уверења, врлина и мана оних који јој служе, толико и из њених најдубљих вредности – слободе и једнакости.

У демократији цветају и негативне емоције. Бројни мислиоци указују на неотклоњивост

зависти из демократије (свако сваком завиди у разним областима живота). Затим постоји тенденција слабљења ауторитета власти, слаби врлина дисциплине и послушности зато што јача индивидуалистичко схватање живота.

Питање је да ли су државе са демократским институцијама лишене подстицања и развоја недемократских оријентација у друштву. Анализе савремених капиталистичких друштава упозоравају на то да ова друштва нису имуна од недемократских понашања, ставова, идеја. Потенцијали недемократског понашања и мишљења постоје у сваком друштву, па и у демократском.

Друга врста критике је теоријска. Истраживања Џона Кина показују да се у сваком „демократском поретку крије клица деспотије“ која се испољава у појединим областима и делатностима. Могли бисмо да применимо једну критику Ноама Чомског америчке демократије: „Ми се увек противимо демократији тамо где не можемо контролисати њене резултате“. Академско деловање у Србији могло би да се одреди на сличан начин: „Ми се увек противимо српској демократији тамо где не можемо контролисати наше захтеве.“

Демократија не може да избаци борбу за моћ и власт из националне и међународне друштвене и политичке игре. Шта ће бити после демократије? Каква је будућност демократије? Унутрашњи сукоби и ратови. Данас питање гласи: Шта ће радити демократије када цео свет буде демократски? Има ли демократија будућност без војне равнотеже у свету, без реформе НАТО савеза?

Где да нађемо наду и оптимизам у савременом свету у којем сведочимо кризи демократије?

Критика нове демократске реалности често наилази на приговор – има ли бољег поретка? То је погрешно. Најпре, демократски систем не може да избаци критику из јавног мишљења и говора. Друго, овај систем није лишен унутрашњих концеп-

туалних и практичних проблема. Треће, на којој тачки недемократске или антидемократске појаве постају претња демократији? Четврто, песимизам није негација. Питање је на којој тачки политичког живота почиње *самоосијоравање* демократије.

References / Литература

Antonić, S. (2025). *Neocolonialism and inversive nationalism: The case of Serbia*. Beograd: Filozofski fakultet. [In Serbian]
Avramović, Z. (1998). *The other face of democracy*. Beograd: Filip Višnjić. [In Serbian]
Avramović, Z. (2000). *Democracy in school textbooks*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. [In Serbian]
Avramović, Z. (2002). *The troubles of democracy in Serbia*. Novi Sad: Old Commerce. [In Serbian]
Avramović, Z. (2007). *Serbs in the ghetto of democracy*. Novi Sad: Orfeus. [In Serbian]
Avramović, Z. (2014). *Democracy and the bombing*. Beograd: Catena mundi. [In Serbian]
Avramović, Z. (2024). *Serbs in the spider web of the West*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
Avramović, Z. (2025a). *Intellectuals and Serbian public*. Pančevo: Mali Nemo. [In Serbian]
Avramović, Z. (2025b). *University under the auspices of blockaders*. Beograd: Kulturno-prosvetna zajednica Srbije. [In Serbian]
Jevtović, Z. (2003). *Public opinion and politics*. Beograd: Centar za savremenu žurnalistiku. [In Serbian]
Keane, J. (1995). *The media and democracy*. Beograd: Filip Višnjić. [In Serbian]
Popper, K. (1993). *The Open Society and Its Enemies*. Beograd: BIGZ. [In Serbian]

Zoran Avramović

Institute for Educational Research
Belgrade (Serbia)

Old and New Democracy

Summary

44 |

The paper examines the change in the meaning and practice of democratic values in interstate and domestic political relations. The main ideas of democracy focus on the state order which is understood as a general good with three branches of power, laws on citizens' rights and the free market. Foreign policy characteristics of the new democracy reality are the prevalence of globalization over national interests, the new role of the media, wars between democratic countries, growing hatred and phobias. Internal changes in democracy are also prominent: the political role of money, non-procedural decision-making, the relationship between the minority and the majority, and the power of the media. Serbian democracy is burdened by external as well as by domestic pressures: the legacy of Yugoslavism, the struggle for Kosovo and Metohija, the absence of the desired national consensus. The conclusion underlines the increasing criticism of these processes in foreign and domestic democracy which bring its values and institutions into question and point to a tendency of self-contradiction of democracy in the new reality.

Keywords: democracy, foreign and domestic characteristics, Serbia

Љубиша Р. Митровић^[1]

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
Ниш (Србија)

УДК 327::911.3(100)"19/20"
316.32(100)"19/20"
Прегледни научни рад
Примљен 6/5/2026
Прихваћен 30/7/2026
Doi: 10.5937/napredak7-67039

Метаморфоза геополитике у 20. и 21. веку

Сажетак: У раду се, најпре, даје приказ генезе идеје и појма геополитике у социјално-политичкој теорији и кроз историју различитих доба цивилизацијских промена, са посебним освртом на њено обликовање у посебну научну дисциплину, геостратегију и праксу. У фокусу разматрања аутора јесте тренд њене матаморфозе од 20. века до савременог доба: од геополитике у служби империјалистичке предаторске праксе освајања, поковања и националног израбљивања, преко њене трансформације у ери неолибералног глобализма у геоекономију, тј. борбе за прераспodelу ресурса (воде, нафте, гаса, нуклеарне енергије, рудних богатстава – минерала и др.) и најзад у геокултуру кроз облике деловања глобалних медија и симболичког насиља као хибридног облика ратовања у савремено доба. На крају рада аутори указују на актуелну неоконзервативну политику трампизма као протекционистичке политике и успона снага мултиполаризма у лику покрета БРИКС-а и пројекта конвергенције различитих система у савременом свету.

Кључне речи: геополитика, геоекономија, геоенергија, геокултура, метаморфозе

*Нове нужде рађају нове силе:
ал тирјансџу сџајџи нојом за врајџ
џо је људска дужносџи најсвејџија:
Нека буде борба нейресџиана
нека буде шџо бијџи не може.
(Петар II Петровић Његош)*

*Сви желе да владају свејџом,
а ја бих да ја својим ојџкрићима
учиним својџином свеколикој човечансџи.
(Никола Тесла)*

Генеза идеје и појма геополитике и различитих доба цивилизација

Еволуцију освешћивања људског рода различити аутори описивали су у распону од тога да је она

текла ритмичко-циклично до тока у виду спирале. Путу до успона развијене научне свести претходили су облици митолошке и здраворазумске свести у различитим варијантама – геомитологије, геопоетике, геоисторије, геофило-

[1] ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0003-0225-4218>

зофије до настанка геополитике, геоекономије и геокултуре.

У потрази за развијеним сазнањима о себи и свету људски род је мукотрпно и споро напредовао, увећавајући своју сазнајну моћ кроз низ покушаја и погрешака, успона и падова и поновног усправљања. Хегел је тај феномен путовања/успињања људског духа у својој студији *Феноменологија духа* (*Phänomenologie des Geistes*), приказао кроз својеврсну Илијаду и Одисеју – од релативне ка апсолутној истини. Велики антички мислилац показује дијалектички успон људског ума низом еволуционих и револуционарних форми и промена, док је историју представио као комплексан процес, који се манифестује час у форми трагедије, час у форми фарсе (Hegel, 1979, str. 367).^[2] У њој се одвија својеврсно лукавство историјског ума, који има моћ да се поиграва судбином појединих народа, цивилизација и простора. Хегел је указао и на то да људи често не праве разлику између појавног и суштинског у том комплексном процесу, те да стога закаснило сазнају његову стварну суштину. Истовремено нас опомиње и подучава како се „истина открива на крају пута“, а да понављачи у историји често плаћају високу цену својих лоших избора и последица.

Историја људског сазнања, социјалне и политичке мисли, оставила нам је различите

трагове како о Еросу стварања, тако и о сукобима, силама разарања, које су пратиле људски род у његовом успињању кроз историју, простор и време, увек кроз међуоднос политике и простора. Њих налазимо у различитим записима како религијских писаца, тако и песника и филозофа, историчара и научника, од Конфучија, преко Хераклита, Хомера, Херодота, Тукидида, до Платона и Аристотела, а касније и Т. Аквинског, Ж. Бодена, Ш. Монтескјеа, Н. Макијавелија и Т. Хобса.

У овом раду дајемо краћи осврт на период рађања и развоја геополитичких идеја о односу политике, простора и очувања суверенитета државе и ширења геостратешких моћи. У предмодерном добу традиционалних заједница постоји лепеза тих идеја од антике до 19. века. Њихов заједнички именитељ могао би се подвести под синтагму предмодерних идеја и теорија предестинације, тј. судбинске детерминистичке повезаности државе с њеним географским положајем (место њене географске територије, морфологије земљишта, климе и воде, демографског супстрата и других природних ресурса). На основу ових одлика тла и крви, политичко-војне елите (владајуће номенклатуре) изграђивале су геостратегију државе и њено политичко деловање у међународним односима.^[3] Наравно, избор стратегије и концепције ратовања увек

[2] Хегел овде разматра могући развој свих облика свести, до тачке када она постаје реалност по себи, односно када дух спознаје самог себе посредовањем друштвености. Његова основна теза је да човек само деловањем успоставља јединство са светом у којем egzистира. Зато констатује: „делање није ништа друго до остваривање унутрашње моралне сврхе, ништа друго до произвођење једне стварности коју одређује сврха“.

[3] Опширније о развоју идеје и појма геополитике видети у студијама страних и домаћих аутора: Lacoste, 1993; Thual, 1995; Thual, 2007; Panarin, 1996 ; 2004; Dugin, 2004; Despotović, Jevtović, 2019; Brzeziński, 1997; Vidal, 1999; Vidal, 2004; Nye, 2006; Toffler & Toffler, 1993; 1998; Pavić, 1973; Stepić, 2004; 2016; Petrović Piroćanac, 2004; 2010; Mitrović, 2008; 2014.

је укључивао идеолошку легитимацију. Она је у традиционалним заједницама често била нато-
пљена идеалистичким, религиозним и расним
„аргументима“. На обликовање ове стратегије и
концепције ратовања у свакој епохи утицао је ни-
во развитка технологије наоружања. Но, тек у 19.
и 20. веку долази до универзитетског етаблирања
геополитике као посебне научне дисциплине.
Најпре је то учињено на војним академијама, а
затим и на универзитетима као у научним и обра-
зовним установама. Учини ли се краћи осврт
на развој геополитике на студијама политичких
наука, међународних односа и у оквиру војних
стратегија, запазиће се да су се оне претежно
развиле на западу Европе (у Немачкој, Францу-
ској, Енглеској, Шведској) и у САД, посебно у
ери успона империјалних сила и ширења праксе
колонијализма. Иако је израз геополитика (уђ,
стгрч. – Геа (Земља) + политикџ, стгрч. – политика)
у употребу најпре увео шведски професор Ру-
долф Кјелен (1864–1922) у свом делу *Држава као
живоџни облик* 1916. године, одређујући њиме
„науку о држави, као географском организму или
појави у простору“, ваља подсетити да је аутор
појма *џолиџичка џеоџрафија* немачки професор
Фридрих Рацел (1844–1904) у истоименом делу
из 1897. године^[4]. Рацел је у својим делима (*Ан-
џроџоџеоџрафија*, 1882, *Полиџичка џеоџрафија*,
1897, *Живоџни џросџор*, 1901) поставио теме-
ље геополитике као детерминистичког учења о
односу политике и простора. Наиме, овај аутор
сматра да се успешна политика заснива на схва-

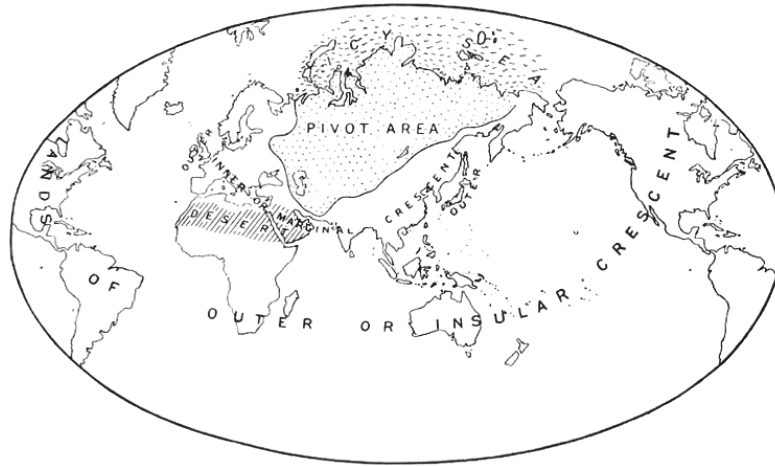
тању простора као судбине, из чега произилази
заснивање геостратегије „о праву јачих да свој
простор шире на рачун слабих“ што су касније
идеолози немачког нацизма отворено заступали,
повезујући ову теорију са социјалдарвинистич-
ком теоријом и Хобсовом теоријом да је „човек
човеку вук“, из чега су настале различите вари-
јанте расистичке теорије. Настављајући се упра-
во на Рацела, Кјелен је засновао своје схватање
о значају земљишног језгра у простору без кога
не може да постоји ниједна држава, подлачећи
њену тежњу за ширењем ка великим просто-
рима. У том контексту истицао је неопходност
политичког обједињавања средње Европе као
противтеже САД, Енглеској и Русији.

Амерички поморски официр и професор
Алфред Тајен Махан (1840–1914) изградио је
геополитичко схватање о значају разликовања и
супротстављања главних поморских и континен-
талних земаља, евроазијског простора, Енглеске
и Русије. Полазећи од истих премиса, британски
географ сир Халфорд Џон Мекиндер (1861–1947)
дао је предност „хартленду“ – евроазијском кон-
тиненту у геополитици што је 1904. године изра-
зио чувеним силогизмом, „Ко влада Источном
Европом, влада пределом срца. Ко влада преде-
лом срца, влада светским острвом (Евроазија). Ко
влада светским острвом влада светом!“^[5]

Дефинишући геополитику као „науку о зави-
сности политичких догађаја од земљишног тла“,
немачки генерал, географ и социолог Карл Ернст
Хаусхофер (1869–1946) видео је у њој средство

[4] Опширније о томе видети у: Матић, 1993, стр. 341–345, као и у: Stepić, 2016, стр. 153–273

[5] Зачуђујуће је како је овај геополитички силогизам много година касније операционализовао Збигњев Бжежински
у свом делу *Велика шаховска џабла* – као пројекту борбе за превасходство/доминацију и хегемонију САД у 21. веку.

Мапа света са регионима које је дефинисао Халфорд Џон Мекиндера у делу „Географска осовина историје“ 1904.

Фото: Википедија

за „обнову немачке државе помоћу географије“, претварајући је у пуко идеолошко и пропагандно средство немачког националсоцијализма у његовој тежњи да овлада Европом и светом. Овде треба истаћи да је ову идеју прихватио Адолф Хитлер и унео је у своје дело *Mein Kampf* и пре доласка на власт. Познато је са колико је људских жртава у Другом светском рату свет платио остваривање ове геополитике. Највећу цену фашистичког рата по броју жртава платили су Руси, Јевреји и Срби.

II. Метаморфоза геополитике у савремености – форма и суштина

После два светска рата изазвана империјалном, експанзионистичком политиком Немачке, геополитика је доживела стигматизацију и дуго је била дискредитована као расистичка „буржоаска“ наука, произашла из радионица идеолога

„крви и тла“ који су аријевску расу прогласили супериорном расом у односу на друге расе и цивилизације. После Другог светског рата, скоро 40 година, човечанство је живело у знаку биполарне равнотеже између великих сила Истока и Запада као глобалних актера у свету. Мир се обезбеђивао захваљујући култури страха, контроли наоружања и међузависности и одговорности у очувању светског поретка под покровитељством ОУН. Оваква политичка клима у међународним односима омогућила је конкуренцију великих актера, али и целог човечанства у иновативно-развојном погледу у оквиру треће и четврте научно-технолошке револуције. У контексту цивилизацијског развоја, геополитику је потиснула и заменила *геоекономија* (либерализација и глобализација међународног тржишта, раст и експанзија транснационалних компанија) широм света. На том фонду остварени су детант и велики напредак, као и афирмација социјалде-

мократских идеала и вредности у свету у форми социјалне државе благостања на Западу и монопартијског социјализма на Истоку, као и конвергенција различитих модела развоја, управљања и очувања мира у свету. То је доба релативног мира, праћеног локалним регионалним ратовима, али и период борбе против колонијализма у земљама тзв. трећег света и ширења покрета несврстаности и мирољубиве коегзистенције. Нажалост, услед имплозије социјализма крајем осамдесетих година и нестанка биполарног поретка, тј. његове замене униполарним поретком, на платформи успона снага неолибералног глобализма дошло је до „повампирења“ геополитике у форми рестаурације капитализма, обнове империјализма и реколонизације. У том контексту долази до ширења НАТО на Исток, поткопавања и рушења међународног светског поретка и мира у свету под паролом ширења идеологије људских права и колонијалне демократије на новим просторима, посебно у земљама постсоцијалистичке транзиције. Кључна геополитичка промена било је рушење Берлинског зида чије су непосредне и дугорочне последице видљиве и данас. Геополитички истраживачи указују на то да је најкрупнија непосредна последица пада „било стварање јединствене Немачке државе у средишту Европе. Уједињена Немачка је одмах почела да игра кључну улогу на старом континенту и преузима вођство унутар институција ЕУ, постепено је усмеравајући ка остваривању својих приоритетних интереса“ (в. Гајић, 2025, str. 60). Политичке, војне и безбедносне промене, уз рушење реалсоцијалистичког блока, омогућиле су САД да кроз економске утицаје и евроинтеграције геополитички себи приближи

бивше социјалистичке државе те се у пракси НАТО проширио на исток, до самих граница Русије. Лукави стратешки план прикривао је намеру да се преко ноћи овако преобликоване државе учлане у ЕУ са задатком да се супротстављањем немачкој хегемонији врши тиха контрола њеног ширења утицаја, али и да постану нови „санитарни кордон“ чиме се унапред онемогућава економско зближавање Немачке и Русије.

Збигњев Бжежински

Фото: Wikipedia

Шапе оваквог предаторски осмишљеног распореда снага глобалног Запада најпре су показане интервенцијом НАТО алијансе у СРЈ у пролеће 1999. године без сагласности Савета безбедности ОУН. Суштина и геостратешки смерокази ове предаторске неоимперијалистичке геополитике САД и њених сателита образложени су у геостратешкој студији Збигњева Бжежинског *Велика шаховска табла* 1997, као и у геополитичким предвиђањима Џорџа Фридмана о *Наредних сто*

јодина (Brzeziński, 1999). У њима је образложен пројекат предаторске Одисеје и НАТО алијансе: од Србије и Балкана – до Евроазијског Балкана, рата у Украјини, увелико и могућег дугог марша САД на Исток (са циљем дезинтеграције Русије и покорвања Кине). Ова платформа геостратешке визије и геополитике расподеле светских ресурса почела је, нажалост, брутално да се реализује широм света. Усправљање и консолидација Русије под Путином и Кине под Си Ђинпингом – поставили су брана за њену реализацију и воде, надамо се, њеном слому.

50 |

Успон снага трећег и четвртог технолошко-развојног таласа, који се везује за открића у области информационих технологија, интелектуалног капитала, симболичке моћи, комуникација и *епокултуре развоја*, човечанство је дочекало са оптимизмом. *Интернет* је као откриће својевремено у САД проглашен за „личност године“, као што је то је у 2025. години учињено и са *вештачком интелигенцијом*. Нажалост, моћ нових технологија данас се увелико користи у области наоружања, војне индустрије (роботи, дронови убице) и јачања хибридних облика ратовања у форми коришћења тзв. меке моћи и симболичког насиља, улогом глобалних медија у спиновању и манипулацијама, ширењу образаца контролисане колонијалне демократије. О овој њиховој улози својевремено су писали Ноам Чомски у својим студијама *Хегемонија или опстанак: америчка империја за глобалном доминацијом* и *Контролисана демократија*, затим, француски аутори Пјер Бурдије у *Нарцисовом огледалу* и *Сигналним светлима 1 и 2* и Ги Дебор у *Друштву спектакла*, амерички аутори Едвард Херман и Роберт Макчесни у *Глобалним*

медијима, као и руски аутор Сергеј Карамурза у *Манипулацији свешћу*.

Извесно је, међутим, да ће будући технолошки, привредни и општедруштвени развој човечанства све више зависити од улоге људског интелектуалног и културног капитала и њихове хумане употребе у служби човечанства. Тај капитал биће кључни елемент развоја нових производних снага будућности и општедруштвеног прогреса. О његовој иновативно-креативној улози у друштвеним променама као елити когнитаријата данас пишу познати социолози и футуролози, попут Алвина Тофлера (*Трећи талас*), Жака Аталија (*Крајка историја будућности*), Антонија Негрија (*Имјерија*), Пола Керца (*Како преуређивати свет*), Едгара Морена (*Мислима глобално*), Јохана Руса (*Интелектуални капитал*), Данијела Голдмана (*Социјална интелигенција и Делатна доброта*), Џона Незбита (*Мегатрендови и Мегатрендови 2000*) и Лестера Брауна (*Свет без граница*). Сви ти истакнути научници у својим студијама оптимистички гледају на будућност и поручују нам, у духу мегатрендова, које обликују нови актери друштвених промена – протагонисти когнитаријата, тј. интелектуалног капитала, да наступа ново време. О томе је Џон Незбит у *Мегатрендовима* записао „као што су у прошлости геополитика и геоисторија детерминисали нашу садашњост, у будућности ће нови мегатрендови одређивати садашњост и шансе новим генерацијама“. У контексту ових научних и футуролошких перспекција могли бисмо се запитати да ли ће до краја 21. века геополитика преживети политичка тумбања савременог човечанства. Хоће ли у будућности геокултура и

култура мира победити детерминистичку моћ географског положаја државе која је у прошлости, попут судбине, одређивала живот народа и улогу државе у међународним односима? (Naisbitt, 1995). Нажалост, обнова и ширење америчког интервенционизма у савременом свету (као што показује и актуелна агресија САД и Израела на Иран) пре указује на то да улазимо у доба дугог вала геополитичког хаоса и нестабилности са несагледивим последицама по човечанство.

III. Криза, успон нових глобалних сила и култура мира

У прве две деценије 21. века управо на фону либерализације и глобализације на светском тржишту и у међународним односима дошло је до велике финансијске кризе 2008, али и до убрзаног успона Кине, чија привреда, технологија и компаративна конкурентност избијају у први план. О њеном успону писали су Збигњев Бжежински у студији *Супрајнешка визија*

(„кинески утицај и успон у свету јесте реалност којој се Америка мора прилагодити“), Арнолд Тојнби („будући ујединитељ света неће бити нека западна или позападњачена земља, већ ће то бити Кина“), као и Џефри Сакс и Јозеф Штиглиц (прича о Кини је најуспешнија прича о развоју у историји света).

Амерички социолог Имануел Волестрин, у својој светској системској анализи међународних односа, прогнозира да ће до слома капиталистичког система и његове замене мултиполарним социјалдемократским системом доћи до средине 21. века. На овом фону данас нараста велики покрет БРИКС са новом развојном филозофијом, пројектом праведног демократског мултиполарног светског поретка у коме ће се поштовати равноправност, независност сваког народа и државе у савременом свету. О том покрету и његовој платформи у студији *Изјарања заједничке будућности човечанства* (2023) кинески председник Си Ђинпинг између осталог пише: „Ми градимо Појас и пут у духу мира. Стари Пут свиле цвetaо је у доба мира, а у доба рата је пропадао. Иницијатива Појас и пут не може да се развија без мирољубивог и стабилног окружења. Ми треба да створимо нов тип међународних односа заснованих на узајамно корисној сарадњи и да кујемо партнерство изградње заједничке будућности, засноване на дијалогу а не на сукобу, на пријатељству а не на мржњи. Све земље треба да поштују суверенитет, достојанство и територијални интегритет других земаља, треба да уважавају њихов развојни пут и друштвени систем као и њихове основне тежње и интересе. Кинески сан не од-

носи се само на тежњу да своју земљу учинимо просперитетном или јаком, да обновимо своју нацију и омогућимо постизање среће нашем народу. То је сан о миру, развоју сарадње и универзалном благостању. Кинески народ одувек је сматрао да ће Кини бити добро само онда када је добро и свету и да ће свету бити добро само онда када је добро Кини“ (Jinping, 2024). Суштина мултилатерализма није само у иновативном смеру развоја глобалног концепта него и у креативној трансформацији суштине изузетне традиционалне културе Кине која ствара теоријски систем богат у мишљењу, дубок у конотацијама и логички ригорозан. Чен Бо као основне принципе издваја: „подржавање правичности и правде примарни је критеријум, отвореност и инклузивност су неопходне, а поштовање циљева и принципа Повеље Уједињених нација основна је смерница; примена свеобухватног саветовања, удруженог доприноса и заједничке користи неопходан је пут, а одржавање корака с временом неизбежан је избор (Bo, 2025, str. 10–11).

Савремена криза глобалног неолибералног капитализма открила је дубоке унутрашње и спољне корене сукоба (нараслау омчу јавних дугова великих земаља – САД, Немачке, Јапана) и покушаја да се ратом прикрију унутрашње противречности и преусмере на спољне сукобе с мигрантима и другим државама. У студији *Европа и глобалне геополитичке промене* Синиша Љепојевић, између осталог, пише: „Прве две деценије XXI века донеле су епохалне геополитичке промене, које са собом носе историјске ломове и на историјским рушевинама настаће

потпуно другојачији и нови свет. Ствара се нови светски поредак у којем ће живети наредне генерације“, поручујући да је, нажалост, у савремено доба „све постало геополитика, од фудбала до спорта, преко Евровизије, до високе политике, ништа није поштеђено“, поентирајући: „геополитика је постала универзални изговор за спасавање онога што се више не може спасти и ту се губи било каква нада“ (Љеројевић, 2024, стр. 41).

Циничан је изговор Доналда Трампа да је „глобализација крива за савремену кризу“, као и то што је први потез претендента на Нобелову награду након добијања новог мандата био да преименује Министарство одбране у Министарство рата. Тиме је у пракси подстакао политику наоружавања и интервенционизма под плаштом обнове Монроове доктрине. Очигледно је да је повампирење и успон снага глобализма (од интервенције НАТО на Косову и Метохији до прокси рата у Украјини и рата на Блиском истоку и у Гази, уз употребу нових технологија, дронова и др.), разоткрило предаторско империјалистичко лице ових сукоба. Што би наши стари рекли – „Вук длаку мења али ћуд никада“.

После ковида 19 светом као да је овладала нова фуга смрти: оживели су етнички и ратни сукоби, урбаноциди и екоциди се нагло шире, епидемије, болести и глад, расте противречност између богатог севера и југа. Савремени ратови показују своје право лице баш као што је то рекао Бертолд Брехт – „ратови повећавају богатство богатих и сиромаштво сиромашних“. У својој студији *Рајџ као сјољна полиитика* САД Ноам Чомски је анализирао све сукобе после Другог

светског рата и показао да су у више од 95% случајева у ратове директно или индиректно били умешани Американци.

Француски социолог Рејмон Арон у својој студији *Мир и рат* такође разоткрива предаторску суштину рата, указујући на његово макијавелистичко лице у распону од Клаузевица до савремености: „да рат није само спровођење политике другим средствима, већ и да политика то исто може бити“. Рејмон Арон сматра да човечанство данас живи у периоду детињства у погледу културе мира, те да ће проћи још много векова и ратова док се не научи памети и усвоји гандијевску политику – да је мир развој, а политика ненасиља и дијалога – политика мира.

| 53

Закључна разматрања

Геополитика као синтетичка наука обједињава корпусе савремених знања, која у доба вештачке интелигенције постају још доступнија и разумљивија свим народима на планети. Хипертрофирани интереси хегемонских држава тако постају доступнији и видљивији, па се може тврдити да се свет налази на великом раскршћу – у мисији постизања мира или на путу ка новим ратовима који ће обележити епоху која долази. Задатак је демократије да стално припитомљава политику развијањем различитих форми јединства представничке и непосредне демократије, да је контролише и обузда активношћу друштвених актера да се не би отуђила од интереса грађанства, већ

напротив – да буде у служби њихових интереса и очувања изворног народног суверенитета. На то су упозоравали бројни критички мислиоци још од антике до данас. У златно доба античке демократије мудри Перикле је истицао да права припадају онима који су будни, да је *демокрација акт храбрости* и да се брани активним учешћем грађана полиса у друштвеном животу. У другој половини 20. века француски председник Де Гол упозоравао је да се „политика не сме препустити само политичарима“, јер се може деформисати у

партијску, тј. „демократију без народа“. Стога се она различитим облицима непосредне демократије (локална и регионална самоуправа, референдуми и друге институције цивилног друштва) мора јачати и непрекидно држати под будним оком грађанства да не би доживела неки од облика политичке патологије. Развој партиципативне демократије и правне државе најбољи је пут подруштљавања политичке моћи и освајања слободе од стране грађана, афирмације народног суверенитета и изградње праведног и прогресивног друштва.

References / Литература

- Aron, R. (2001). *Peace and War - A Theory of International Relations*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Knjižarnica Zorana Stojanovića. [In Serbian]
- Bo, C. (2025). True Multilateralism: Conceptual Development, Core Essences, and China's Practices. 6(2), 7-18. *Napredak* 6(2), 7-18. DOI: 10.5937/napredak6-57676
- Brzeziński, Z. (1999). *The Grand Chessboard*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Despotović, Lj., & Jevtović, Z. (2019). *Media Geopolitics*. Novi Sad - Sremski Karlovci: Kairos. [In Serbian]
- Dugin, A. (2004). *Foundations of Geopolitics* I-II. Zrenjanin: Eloper's. [In Serbian]
- Gajić, A. (2025). 35 years from the fall of the Berlin Wall: Consequences and modern tendencies. *Napredak* 6(2), 49-68. DOI: 10.5937/napredak6-59242
- Hegel, G. V. F. (1979). *The Phenomenology of Spirit*. Beograd: Beogradski izdavački grafički zavod. [In Serbian]
- Jinping, Xi. (2023). *On Building a Community with a Shared Future for Humanity*. Beograd: Albatros plus. [In Serbian]
- Jovović, D. (2025, December 20). Growing global debts have reached unprecedented proportions. *Politika*, p. 12. [In Serbian]
- Lacoste, Y. (1993). *Dictionary of Geopolitics*. Paris: Flammarion. [In French]
- Ljepojević, S. (2024). *Europe and Global Geopolitical Changes*. Beograd: Službeni glasnik; Fakultet bezbednosti. [In Serbian]
- Matić, M. (Ed., 1993). *Encyclopaedia of Political Culture*. (1993). Beograd: Savremena administracija. [In Serbian]
- Mayor, F. (1991). *Tomorrow is Always Too Late*. Beograd: Jugoslovenska revija. [In Serbian]

- Mitrović, Lj. (2008). *Contemporary Balkans in the Key of Geopolitics*. Beograd: Institut za političke studije. [In Serbian]
- Mitrović, Lj. (2014). *Geopolitical Transition of the Balkans*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Naisbitt, J. (1995). *Megatrends*. Zagreb: Globus. [In Croatian]
- Nye, J. S. (2006). *Understanding International Relations*. Beograd: Stubovi kulture. [In Serbian]
- Panarin, A. (1996). *Philosophy of Politics*. Moscow: Nova škola. [In Russian]
- Panarin, A. (2004). *Strategic Instability in the 21st Century*. Moscow: Algoritam. [In Russian]
- Pavić, R. (1973). *Foundations of General and Regional Geography, Geopolitics and Geostrategy*. Zagreb: FPN. [In Serbian]
- Petrović Piroćanac, Z. (2004). *A Small Glossary of Geopolitics*. Beograd: IPS. [In Serbian]
- Petrović Piroćanac, Z. (2010). *Geopolitics of Energy*. Beograd: IPS; Centar Jugoistok. [In Serbian]
- Simeunović, D. (2022). *Politics as an Art of Illusion*. Novi Sad: Prometej; Matica srpska. [In Serbian]
- Stepić, M. (2004). *Serbian Question - Geopolitical Question*. Beograd: Jantra grupa. [In Serbian]
- Stepić, M. (2016). *Geopolitics - Ideas, Theories, Concepts*. Beograd: IPS. [In Serbian]
- Thual, F. (1955). *Identity Conflicts*. Paris: Ellipses. [In French]
- Thual, F. (2007). *Introduction to Geopolitics*. Zagreb: Politička kultura. [In Serbian]
- Toffler, A., & Toffler, H. (1998). *War and Anti-War*. Beograd: Paideia. [In Serbian]
- Vidal, G. (1999). *The Decline and Fall of the American Empire*. Beograd: Pres. [In Serbian]
- Vidal, G. (2004). *Dreaming War: Blood for Oil and the Cheney-Bush Junta*. Beograd: Čarobna knjiga. [In Serbian]

Ljubiša R. Mitrović

University of Niš, Faculty of Philosophy

Niš (Serbia)

Metamorphosis of Geopolitics in the 20th and 21st Centuries

Summary

The paper first gives an overview of the genesis of the idea and the concept of geopolitics in socio-political theory and through the history of different periods of civilizational change, with a particular emphasis on its formation into a separate scientific discipline, geostrategy and practice. The author's focus of consideration is the trend of its metamorphosis from the 20th century to date: from geopolitics in the service of the imperialist predator practice of conquest, subjugation and national exploitation, through its transformation in the era of neoliberal globalism into geoeconomics, i.e., the struggle for the redistribution of resources (water, oil, gas, nuclear energy, ores – minerals etc.) and, finally, into geoculture in the forms of action of global media and symbolic violence as a hybrid form of warfare in modern times. At the end of the paper, the author points to the current neoconservative politics of Trumpism as protectionist politics and rise of multipolarity forces in the form of the BRICS movement and the project of convergence of different systems in the modern world.

Keywords: geopolitics, geoeconomics, geoenergy, geoculture, metamorphoses

Ана В. Шчетинина^[1]

Уралски федерални универзитет назван
по првом председнику Русије Б. Н. Јељцину
Катедра за језике масовне комуникације
Јекатеринбург (Русија)

УДК 316.772:004.773(470)
321.02-053.81(470)
Оригинални научни рад
Примљен 24/6/2026
Прихваћен 12/8/2026
Doi:10.5937/napredak7-68593

Политичко окружење младих блогера: аксиолошки аспект^[2]

Сажетак: Овај рад посвећен је политичким темама у вези с младим руским блогерима, Истраживање је спроведено из перспективе анализе вредносних оријентација које млади инфлуенсери у успону износе говорећи о садашњим руским и глобалним агендама. Релевантност окретања младим блогерима произлази из потребе за идентификовањем вредносних система младих људи ради обликовања државне политике о омладини. Утврђено је да има врло мало младих блогера чији се текстови односе на политику. Они износе јединствен садржај у зависности од својих интересовања, биографија и вредносних система. Разликују се три групе вредности које су представљене у испитаним блогерима: основне вредности усмерене на државу, основне вредности усмерене на живот, основне моралне и етичке вредности.

Кључне речи: политички дискурс, аксиологија, традиционалне вредности, омладинска политика, млади инфлуенсери у успону

Увод

У документу под насловом „Стратегија спровођења омладинске политике у Руској Федерацији до 2030. године“ (у даљем тексту: Стратегија) један од кључних појмова јесте „учешће омладине“. Овај појам подразумева укљученост младих људи у јавни живот земље, нарочито у политичкој, економској, друштвеној и културној сфери,

као и прилику да учествују „у развоју одлука и спровођењу активности са циљем остваривања права, слобода и легитимних интереса омладине“ (Strategy, 2024, str. 3). У овом документу се наводи да је, на основу истраживања младих Руса између 18 и 35 година, само њих 4% 2022. године и 6% 2023. године изјавило да су чланови политичких партија. У исто време, 77% младих грађана је 2022. године, а 75% 2023. године, рекло

[1] A.V.Shchetinina@urfu.ru ; <https://orcid.org/0000-0002-9085-8697>

[2] Ову студију је подржала Руска научна фондација у оквиру пројекта бр. 25-28-01168 „Значења вредности у личним наративима младих руских блогера“, <https://rscf.ru/project/25-28-01168/>

да су заинтересовани за политичке догађаје и вести (Strategy, 2024, str. 11).

Подаци Руског центра за истраживање јавног мњења (ВЦИОМ) од 1. јула 2024. године, изнети у раду А. В. Рожкове, показују смањено интересовање омладине за политику иако већина Руса (51,9%) прати политичке вести, али „група младих не припада групама које су заинтересоване за то“ (Rozhkova, 2025, str. 25). За аполитичан став младих људи делимично је заслужна чињеница да, према Стратегији, „вредносни систем младих одражава прелазак са колективизма на индивидуализам и са државности на космополитизам током последњих 30 година“ (Strategy, 2024, str. 7). Ову тезу поткрепљују истраживачи друштвено-политичких процеса у Русији током протеклих деценија који примећују да су „значајном делу руске омладине много важнији приватни живот, остваривање личног успеха и материјално благостање. У исто време, омладином се лако манипулише и она може бити укључена у протестне активности“ (Belyaeva, 2020, str. 25). Обојене револуције 21. века показале су да су млади постали главни учесници протеста. На пример, „наранџасте“ револуције у чланицама Заједнице независних држава показале су да млади који су пасивни по питању избора постају активни учесници у масовним акцијама које значајно утичу на политичке процесе (Baranova, 2011, str. 272). Сходно томе, може се претпоставити да је „учешће омладине у друштвено-политичком животу корисно само када има конструктиван смер, на основу друштвено одобрене аксиологије и избалансираних, промишљених судова“ (Gabibullaeva, 2024, str. 344).

Једна од алатки за формирање лојалних ставова међу младим грађанима према државној политици и разумевање вредносних оријентација државе јесте политички садржај. Тако је регионално истраживање (у Пензи) о заинтересованости младих за спољну политику показало да „45,7% испитаника сматра да је спољна политика Русије независна. Већина младих слаже се са улогом Русије као светског лидера у одржавању мира, укључујући и њену традиционалну интересну сферу – постсовјетски простор“ (Rozhkova, 2025, str. 27).

Између 2014. и 2022. године руска државна омладинска политика доживела је преокрет (Gabibullaeva, 2024; Il'insky, 2025; Kozlova, 2020; Otrokov, 2023; Ponomareva, 2021; Rozhkova, 2025; Shabunova et al., 2023) који је био повезан са „увођењем концепта *традиционалних вредности* у основне циљеве за омладински рад, што је директно повезано са озбиљним променама у државној реторици и пракси“ (Omel'chenko & Lisovskaya, 2022, str. 71). Важно је имати у виду да је интернет, а нарочито друштвене мреже и апликације за поруке (Rozhkova et al., 2025), један од примарних канала политичког утицаја на млађу генерацију и обликовања њених вредносних система јер млади људи сами креирају своје информативне канале. Стога млади блогери представљају потенцијални ресурс који држава мора узети у обзир у свом третирању омладине. Циљ овог истраживања јесте да се испитају карактеристике политичког садржаја у руском онлајн простору, усредсређујући се на вредносно засноване (аксиолошке) оквири омладинских блогова који се баве политичким темама.

Материјал и методе

Студија је анализирао блогове на друштвеној мрежи ВКонтакте и у апликацијама за поруке Телеграм^[3] и Макс (2024–2026) у којима су се појавиле речи *йолиџика*, *йолиџичар* или *йолиџички* у теми, наслову или садржају чланака. Ово је урађено да би се стекао увид у природу политичког садржаја на овим платформама. Затим је из тога одабран главни материјал за анализу: пет студија случајева међу младим руским блогерима (n = 5) са каналима који садрже чланке са политичким темама (n = 500). Аутори су укључили две жене (Маријана Наумова, која је на мрежама позната као MARIANNA BAT'KOVNA, и Александра Јост, позната као *Sasha Meets Russia*) и три мушкараца (Тимур Гаинутдинов / ГОЗТ, Иван Димов / dymovivan, и Николај Соболев / Sobolev LIVE, SOBOLEV), који су рођени између 1993. и 2007. године. Треба имати на уму да, према Савезном закону бр. 489-ФЗ од 30. децембра, „О омладинској политици у Руској Федерацији“ (у даљем тексту: „О омладинској политици“), друштвено-демографска категорија младих обухвата појединце старе између 14 и 35 година који се сматрају младим грађанима Руске Федерације („О омладинској политици“, 2020, члан 2). Анализа метрике на ВКонтакте, Телеграму, Максу и каналу YouTube (до 2022) открила је да су ово најтраженији канали у оквиру политичког окружења младих блогера.

За анализу је одабрано 100 текстова сваког блогера који су објављени на платформи

Телеграм (пре ограничења њеног рада у Руској Федерацији), Макс и на друштвеној мрежи ВКонтакте (n = 500) у периоду 2024–2026. године. Користећи поступке квалитативне анализе садржаја, идентификовали смо главна политичка интересовања и преференције ове групе блогера. Текстови су процењени на основу три параметра, а то су главни тематски фокус, вредносне оријентације и вербалне ознаке вредности. Добијени резултати биће објављени у *Айласу вредносним оријентација младих руских блоџера* заједно са материјалом који се односи на неполитичке блогове.

Научни значај овог истраживања о студијама случаја младих блогера лежи у развоју методологије за препознавање вредносних образаца у онлајн дискурсу и за састављање корпуса текстова. Практични значај састоји се у прављењу материјала који омогућава закључке о вредносним интересовањима омладине, што се може употребити за проналажење решења за спровођење државне омладинске политике.

Политичко блоговање у руском сегменту интернета

Истраживање политичког окружења руских друштвених мрежа показало је висок ниво заинтересованости корисника за тему политике. Тако је на друштвеној мрежи ВКонтакте претрага за речима *йолиџика*, *йолиџичар* и *йолиџички*

[3] Ова платформа је блокирана у Руској Федерацији од 1. априла 2026. године.

Фото: Freepik

открила више од 330 канала који се могу категорисати према критеријуму „креатора канала“.

Први тип обухвата канале државних тела (министарства, одељења, управе) где реч „политика“ у називу указује на њихову званичну функцију. Примери за то су Тјуменско министарство социјалне политике (20,1 хиљада претплатника) и Одељење економске политике и развоја (52,8 хиљада претплатника).

Други тип су медијске куће усредсређене на политички садржај, на пример Прослушка 2.0: Политика. Економија (260,7 хиљада претплатника) и Политика | Путин (88,3 хиљаде претплатника).

Трећи тип обухвата канале који се позиционирају као заједнице са разним специјализацијама, али уједињени политичким темама. Неки од примера су: *Исцртаживања о политичким*

йроцесима у истйочњачкој науци (69,6 хиљада претплатника), Информациони раић йроћив америчке йолийишке. Образовање (51,9 хиљада претплатника), Уйарнаја йоейишка. Хумор (85 хиљада претплатника). Осим тога, канали посвећени српским политичким темама такође су представљени на руским друштвеним мрежама и, судећи по броју претплатника, они уживају знатну популарност. Примери су: *Србија | Ве-сйи* (91,8 хиљада претплатника), *Србија* (44,3 хиљаде претплатника), *Руско-срйски йорйиал / Србија / Балкан / Русија* (29,7 хиљада претплатника).

Четврти тип су ауторски канали названи по тим особама, на пример, *Свейћ данас с Јури-јем Подољаком* (490,4 хиљаде претплатника) и *Полийиички коменйиаййор Консйианйиин Сјомин* (49,7 хиљада претплатника). Овај тип заједнице такође обухвата канале који нису изричито означени као политички, али чији садржај може да укључи политичке теме заједно са осталима. Примери таквих канала су: *Stas AY, Kak Prosto!* (674,7 хиљада претплатника) и *Дмиййри Гоблин Пучков* (645,8 хиљада претплатника).

Треба напоменути да аутори канала по правилу припадају старосној групи од 35 година навише. Занемарљив је удео младих блогера који креирају политички садржај. Према нашем мишљењу, ово се може објаснити претпоставком која је наведена у Стратегији у вези са индивидуализмом и космополитизмом млађе генерације. Као резултат анализе политичког стања у руској блогосфери, препознато је неколико јединствених ауторских блогова који се у различитом степену баве политичким темама. Сада ћемо размотрити пет студија

случаја младих блогера који креирају садржај с одређеним специфичностима.

Главни тематски фокус

Комплекси политичких текстова које креирају млади блогери на друштвеним мрежама неизоставно одражавају вредности самих аутора. Т. В. Леонтјева, руководилац пројекта који подржава Руска научна фондација под насловом „Значења вредности у личним наративима младих руских блогера“, предлаже да се о њима говори као о случају вредности дигиталне личности. Може се претпоставити да је, у начелу „сваки такав случај прихваћен међу претплатницима који деле њихове вредносне оријентације блогера. То што се блогери баве домаћим и спољнополитичким темама, коментаришу догађаје, говоре о својим реакцијама на њих и описују сопствене активности показује шта они сматрају важним и, самим тим, шта означавају као вредности. Пре свега, само бављење политичким темама имплицитно је наведено као вредност. У исто време, блогерски наратив разликује се у зависности од значаја који за њих имају спољнополитичка или унутрашња питања.

Садржај који се односи на спољну политику обично креирају блогери на основу актуелних вести. С једне стране, ту агенду карактерише стабилност због постојаности и значаја одређених догађаја за Русију, као што су специјална војна операција у Украјини, политичке санкције Европске уније против Русије. С друге стране, у оквиру претходно поменутих тема, позадина догађаја се мења, а у појединим периодима

се јављају крајње релевантна питања за која се млади блогери интересују (сукоб између Палестине и Израела, војна дејства Ирана и Америке, разне изјаве америчке владе, на пример, у вези са Гренландом, и тако даље). Исто тако, фокус на спољнополитичка питања се у знатно већем броју текстова може наћи само код једног блогера који се представља као Оболева: (Sobolev LIVE): од 100 објава, спољнополитички догађаји су покривени у 84 случаја, и као засебна тема и повезани са другим темама. Код осталих блогера се спољнополитички садржај текстова јавља у много мањем броју случајева: код аутора с надимком *dymovivan* (Иван Димов) – 12 пута, код *Sasha Meets Russia* – шест пута, а код Маријане Батковне и ГОЗТ – по 2 пута.

Анализа тематских преференција међу младим инфлуенсерима показује да се они више интересују за домаће него за спољнополитичке догађаје, нарочито оне који се односе на војне догађаје у суседној држави јер су у том случају спољнополитички и домаћи догађаји блиско повезани. Тема војног сукоба са Украјином доминантна је у блогу ауторке с надимком Маријана Батковна. Радећи као ратна дописница из зоне специјалне војне операције, ова двадесетседмогодишња девојка активно је укључена у јавне активности, сакупљање и достављање хуманитарне помоћи становницима Донбаса. Исто тако, војна дејства у Украјини и тероризам су релевантна тема у блогу двадесетогодишњег становника Крима чији је онлајн надимак ГОЗТ. Осим тога, оба блогера пишу о безбедности, информационој „хигијени“, херојима и њиховим поступцима, као и о другим темама повезаним са политичком ситуацијом

у којој се Русија нашла због војног сукоба у последње време.

Војни догађаји на Блиском истоку, као и повезане активности америчког председника Доналда Трампа и његове администрације такође су предмет интересовања тридесеттворогодишњег блогера под надимком Соболев: значајан број његових текстова посвећен је анализи изјава и поступака америчког лидера. Међу приоритетним темама блогера *dymovivan* (Иван Димов) и *Sasha Meets Russia* (Александра Јост) нису војни сукоби иако се они понекад помињу и коментаришу. У анализираном садржају, први блогер се примарно бави причама у вези са страним агентима и актерима на домаћој политичкој сцени, што је релативна новина у руском друштву која је постала значајна од 2022. године. Овај млади блогер (има 24 године) представља садржај у виду дискусије где расправља о ономе што сматра неетичким понашањем стварних или потенцијалних противника, разоткрива политичке лажи и пише о безбедности информација. *Sasha Meets Russia* је ауторка чија су интересовања, што се види из њеног блога, у великој мери обликовања њеним емигрантским статусом. Према подацима из отворених извора и са ауторкиног блога, двадесетосмогодишња Александра Јост рођена је у Хонгконгу, живела је и школовала се у САД и Европи, а онда је дошла у Русију, коју сматра својом отаџбином. Сходно томе, у свом блогу говори о животу у Русији и, мада изјављује: „Правим садржај о Русији у позитивном светлу, без политике“ (Telegram, 20.02.2026), постала је актер у политичком процесу јер су њени профили на друштвеним мрежама блокирани у западном сегменту интернета због похвалног садржаја ње-

них текстова у вези са Русијом: „До сада сам блокирана преко 10 пута. То показује колико се они плаше другачије слике“ (Telegram, 20.02.2026).

Тако анализа тематских преференција међу младим руским блогерима, чији је садржај директно или индиректно повезан са политичким питањима, показује да аутори креирају јединствен садржај на основу својих интересовања, занимања и биографије. Сасвим је очигледно да се текстови разликују по стилу, структури и питањима која покрећу, као и по ауторском „ја“, па се не могу ставити ни у какав образац. Према нашем мишљењу, ово говори да су вредносне оријентације представљене у блоговима, било изричито било посредно, оригиналне и не могу се сматрати средством домаћег утицаја на младу публику. Управо бављење политичким темама, у различитом степену, указује на то да млади блогери схватају значај формирања политичког мишљења међу својим претплатницима јер су догађаји из претходних година истакли „мноштво проблема у погледу вредности, идентитета и консолидације друштва када је реч о кључним питањима његовог развоја“ (Aseeva, 2023, str. 8).

Вредносне оријентације и њихове ознаке

Сложеност препознавања вредности одређена је недостатком заједничке листе која би се могла користити као сет дескриптора. Стога процена и именовање вредносних оријентација поседује извештајан степен субјективности. Међутим, Декрет председника Руске Федерације бр. 809 од 9. новембра „О потврди основа државне политике

за очување и учвршћивање традиционалних руских духовних и моралних вредности“ (у даљем тексту: Декрет) наводи вредносне оријентације које су важне за државну политику Руске Федерације. У документу се набраја 17 традиционалних вредности, дефинисаних као „моралне смернице које обликују поглед руских грађана на свет, преносе се с једне генерације на другу, представљају основу сверуског грађанског идентитета и уједињеног културолошког простора земље, јачају грађанско јединство и проналазе свој јединствен, препознатљив израз у духовном, историјском и културном развоју вишенационалног народа Русије“ (Десрее, 2022). То су „живот, достојанство, људска права и слободе, патриотизам, грађанска свест, служење Отаџбини и одговорност за њену судбину, високи морални идеали, јака породица, креативан рад, предност духовног над материјалним, хуманизам, милосрђе, правда, колективизам, узајамна помоћ и поштовање, историјско памћење и континуитет генерација, као и јединство народа Русије“ (Десрее, 2022). Наше истраживање показало је да називи ових вредности, у облику устаљеном у документу, нису присутни међу младим блогерима. Није могуће идентификовати их једноставном претрагом по називима вредности јер се животне смернице које су важне блогерима имплицитно изражавају у њиховим блоговима.

У потрази за објективним приступима анализирању вредности ослонили смо се на лингвистичке податке, нарочито на идентификовање вербалних ознака вредносних оријентација. Већина вредносних оријентација изражава се кроз фразе или реченице; међутим, често у текстовима постоје речи које се могу назвати кључним ре-

чима за неког блогера и на основу којих се граде изјаве „засноване на вредностима“. Тако, на пример, у садржају блогерке с надимком Маријана Батковна (текстови с укупно 27.692 речи) могу се наћи следеће кључне речи: *ми* / *наш* / *наши* / *наших* / *нас* (n = 846), *јомоћи* (n = 294), *руски* (n = 254), *ја* / *мене* (n = 248), *овде* / *џу* (n = 234), *људи* (n = 222), *рад* (n = 192), *слушајти* (n = 192), *све* (n = 184), *војска* / *војна служба* (n = 181), *живој* (n = 162), *ледајти* (n = 160), *рај* (n = 154), *јројекај* (n = 126), *настјавијти* (n = 116), *Нова Русија* (n = 114), *јојраничне јтеријорије* (n = 106), *дојодије се* (n = 106), *јрејјлајјјти се* (n = 102), *нико* (n = 100). Анализа контекста с овим кључним речима омогућила нам је да идентификујемо вредносне оријентације блогера. Наиме, вредности колективизма, узајамне помоћи и поштовања означене су речима *ми* / *нас* / *наш*, на пример: *ми се окуљамо / разјоварамо / јричамо / слушамо / радимо / настјављамо да радимо; наша јосејта / јројекај / сјорј / музеј / бајлајон; наша земља / филмска екија / „ојерајјивна мајја“ / јас / Ојајбина / заједничка брошура / снаја; наше јешко време / „Наше дело“ / наше брајсјиво; са глаголом јомоћи, на пример: јледајти, слушајти, јрејјлајјјти се, јомоћи, учесјивајти; нико нам неће јомоћи осим нас самих, све наше смо ми* итд. Придев *руски* се у текстовима блогерке с надимком Маријана Батковна углавном повезује са неколико вредности у зависности од контекста: јединство народа Русије (*Рејублика Комија – руска северна земља са ојромним шумама и бојајјим јриродним ресурсима*), историјско памћење и континуитет генерација (*Руси су кријјени у севасјојољском Херсонесу, зајјим у Кијеву, Владимиру, Москви. Све ово је руска земља, била је и биће...*).

У блогерским текстовима кључне речи се делимично преклапају. На пример, у блогу *Sasha Meets Russia* (текстови од укупно 6.926 речи у руској и енглеској верзији), кључне речи су: *ја* / *мене* / *мој* / *моје* (= 113), *Русија* / *Руси* / *руски* (= 92), *свој* / *њејов* / *њен* (= 43), *ми* (= 34), *свеј* (= 35), *живој* (= 33), *данас* (= 20), *људи* (= 20), *видејти*, *јледајти* (= 20). Требало би напоменути да су најчешће речи код Маријане *ми* / *наш*, код Александре су то *ја* / *мој*. Поред тога, по нашем мишљењу, пар *ја* / *мој* се у већини блогерских текстова повезује с појмом личне одговорности за сопствене речи и поступке. Одговорност се такође може сматрати вредношћу, па је зато додата на списак у Декрету. На пример: *Ја сам, између остјалој, јпредложила да се јрафичке брошуре нашеј јројекта Сјјурни свејто укључе и школске и ваннастјавне јројраме* (Маријана Батковна; *Ја дивну Елену Едвардовну јознајем већ дујо, ја сам одлучила да истјакнем њен јлеменијти дојринос нашој Победи* (Sasha Meets Russia); *По мом мишљењу, најважније је да је Тимур јрави јатјриојта....* (ГОЗТ); *Пре јтачно јодину дана, слабији су ми украли YouTube канал. На њему сам радио од јануара 2019. и добио 125 хиљада јрејјлајјјника* (dymovivan). Блогер с надимком Соболев не представља „ја-концепт“; његови текстови написани су у форми непристрасног описа неког догађаја у којем аутор не учествује и с којим није директно повезан. Објаве овог блогера (Соболев) најближе су по формату вестима и политичком садржају. На основу анализе блогова младих инфлуенсера могуће је саставити табелу лингвистичких ознака и традиционалних система вредности међу ауторима, где квантитет ознака указује на приоритетне вредности.

Усклађеност вредности и ознака у политичким блоговима младих

Вредности	Ознаке
Живот	<i>живој (чувајти / одржајти / сјасити / ірадијти / обичан / миран / ірадски / у малом іраду), ми, ја, људи, миран живој, мирни људи, мир (молијти се за мир / желејти мир / ценијти мир / јуријти ка миру), миран суживој</i> итд.
Достојанство	<i>срчаносі, йонизносі и досіјојансйво, йомаіајти, слушајти, йознавајти наше људе</i>
Људска права и слободе	<i>йрава, слобода (іовора, вероисйовесіти, дајти живој за слободу), ја / мене</i>
Патриотизам	<i>Русија (волејти / йоказати / звајти), руски, ми, нас, нама, наш / у нашој служби / оданосі / рад (= служити) (у Новој Русији / Беліородска / Брјанска обласі / руске йоіраничне йерийторије / хиљаду километара од Москве / у ово време / у Беліородској обласіти / у славу Русије),</i> итд.
Грађанска свест	<i>ірађанско учешће / ірађанска укљученосі (Пејти међународни форум о ірађанском учешћу), ірађанин Русије</i>
Служење Отаџбини и одговорност за њену судбину	<i>служити, насіавити, ми, нас, нама, наш, наш сойсйвени, руске йоіраничне йерийторије / руско наоружање / руски војник, најбољи у нацији / елијта на-ције, овде, йамо (у рају, у сйраној земљи), рад (= служити) (у Новој Русији / у Беліородској / Брјанској обласіти / руске йоіраничне йерийторије / хиљаду километара од Москве / у ово време / у Беліородској обласіти / у славу Русије), војна ојерација, војне йоіраничне йерийторије, војни уметници / свешіеници, војни йилој / војни инсйијуй, војно особље (добровољачке бриіаде / йука / наше армије / са йозивним знаком / из Комије), служење / оданосі</i> итд.
Високи морални идеали	<i>милосрђе / саосећајносі, йравда, служење / оданосі</i>
Јака породица	<i>йородица (велика / јака / моја / наша / сойсйвена / йрича / йричајти о йородици), дом/кућа (код куће смо / удобносі / йослај кући на лечење / йоврајтак кући), деца, йајта, мама, бака, деда, заједно</i> итд.
Креативан рад	<i>радијти (насйавити / велика часі / у Новој Русији / Беліородска / Брјанска обласі / руске йоіраничне йерийторије / хиљаду километара од Москве / у ово време / у Беліородској обласіти / у славу Русије), йројекај, служба / оданост</i> итд.
Предност духовног над материјалним	<i>духовни (йринциј), служење / оданосі, служити</i>

Вредности	Ознаке
Хуманизам	<i>хумано, њомоћ / асистиѣнција, узајамна њомоћ / узајамна асистиѣнција</i>
Милосрђе	<i>милосрђе (биѣи милосрдан), њомоћи, слушаѣи</i>
Правда	<i>(не)ѡправедан или (не)ѡфер, (не)ѡправилно / добро (ѡѡрешно), свеѣи (ѡправедан свеѣи, ѡказаѣи свеѣу истиѣну)</i>
Колективизам	<i>Ми, нас, нама, наш, наш соѣсѣвени, заједно (снимаѣи / радиѣи / служиѣи / биѣи заједно), слушаѣи (људе / душевне ѡсеме / ѡриче), сви (наши / службе / сѣановници / нормални људи / офиѣири / ѡѡранѣи војске / ѡрава / укљученосѣи), хвала свима, ѡреѣѣлаѣиѣи се (на канал), свеѣи (долазиѣи из чиѣавѡи свеѣа / чиѣав свеѣи, људи из чиѣавѡи свеѣа / све ѡмо смо заједно ѡреживели) итд.</i>
Узајамна помоћ и поштовање	<i>Помоћ / асистиѣнција, ѡѡѣѡваѣи, ѡмоћи, сви (наши / соѣсѣвени / службе / сѣановници / нормални људи / офиѣири / ѡѡранѣи војске / ѡрава / укљученосѣи / војни), хвала свима, војска (ѡмаже) итд.</i>
Историјско памћење и континуитет генерација	<i>истиѡрија, ѣенерација, ѡамѣиѣиѣи, ѡамћење, руска земља, Руси (људи / жене), руске (ѡѡѡраниѣне ѡѣриѣѡрије, руско (наѡружање), руски (реѣион / ѡрад / војник), Руси / Рус ће доћи, Мајка руских ѡрадова / ја сам Совѣѣи / руски дух / соѣсѣвени/свој (драѡѡцени баѣаљон / доѡринос / ѣлас / ѡуѣи / исѣусѣиво / дом / фрѡнѣи), наша/истиѡрија / соѣсѣвени (корени / рођаѣи / ѡринѣиѣи / филмови / деѣа / сѣѡуденѣи / идеје / жене / вредносѣи / живоѣи / ѡуѣѡвања) итд.</i>
Јединство народа Русије	<i>русска земља, руски реѣион, Russia, Руси, руски људи (јунаѣи / северњаѣи / једносѣавни / вредни / блиски / незамењиви / најбољи / наши), Нова Русија (радиѣи / радиѣи у Новој Русији / данас / „истиѡрија Нове Русије“ / ѡѣма дана за Нову Русију), ѡѡѡраниѣне ѡѣриѣѡрије (руске, војне / радиѣи на ѡѡѡраниѣним ѡѣриѣѡријама), руски дух, из (Калмиѣије, Осѣѣије Владикавѣаза, разних крајева Русије, свих обласѣи Русије) итд.</i>

Листа традиционалних руских вредности, установљена у Декрету, може се допунити другим вредносним оријентацијама које се преносе у анализираном садржају благова младих у вези са политичким темама. На пример, блогери пишу о: безбедности (*водиѣи рачуна о себи и својој деѣи*), херојству (*наши херѡји*), мушкости (*даѣи*

живѡѣи за...), о личној одговорности за своје речи и поступке (*ѡѡносим се...*), личној мисији (*навеѣиѣи свеѣи да заволи Русију*). Треба посебно истаћи да анализирани садржај обухвата и честитке које указују на став према празничној традиѣији као вредности. Сви блогери честитају својим претплатницима традиционалне празнике као што

су Нова година, Међународни дан жена, православни Ускрс, Дан победе, Дан Русије. Осим тога, постоје и честитке за посебне празнике, као што су Дан ваздухопловства, Дан војске, Дан наставника у области медицине и тако даље. Поштовање традиције слављења националних, стручних и личних празника у складу је с вредностима историјског памћења и континуитета генерација, као и са јединством народа Русије. На пример, *Sasha Meets Russia* наглашава заинтересованост омладине за традиционалне обичаје: *Јесте ли знали да је главни тренд венчања у 2025. њовој руској традицији? Да, традиционалне руске свадбе поново постају невероватно популарне међу младим људима* (Telegram, 18. 7. 2025).

Друга вредност која није документована и има крајње лични карактер јесте став према животном расту, каријери и статусу. Ово је представљено у значајним друштвеним догађајима за блогере, као што је сусрет с председником, високим функционерима и славним личностима; добијање држављанства Руске Федерације или путовање на Арктик, између осталог. На пример, блогерка с надимком Маријана Батковна пише: *Успела сам не само да... већ и да на тренутак представим председнику себе и свој рад, као и да му дам предлог за спровођење пројекта усмереног на безбедност деце и адолесцената* (Telegram, 8. 3. 2026). Осим тога, блогери такође деле приче о животу других људи који су постали ратници, спасавају животе и добијају награде за јавни допринос. На пример: *Сетили смо се оца Антионија, који је спасао четвори војника и својим телом заштитио једног војника, тако му спасававши животно* (Batkovna, Telegram, 26. 1. 2026); *Заједно с начелником Одељења Министарства*

унутрашњих послова Русије за град Севастопољ, Сергејем Викторовичем Сидоровим; Поклонио сам ученику Тимуру Гаинудинову медаљу „Тойло срце“ (GOST, Telegram, 20. 6. 2024). Поред тога, текстови наглашавају значај рационалног погледа на свет, здравог разума у процени догађаја и одсуства заблуда: *Завршило се својим илузијама. Свет улази у фазу противречности месијанских идеја* (SOBOLEV, Telegram, 3. 3. 2026).

Закључак

| 67

Као резултат анализе случајева вредности међу овим младим блогерима, идентификовали смо три главне групе вредности које су представљене у чланцима о политичким темама. Прва група обухвата вредносне оријентације које су од трајног значаја за функционисање државе – основне државне смернице. Међу њима су следеће: Отаџбини и одговорност за њену судбину, патриотизам, јединство народа Русије и руског друштва, историјско памћење и континуитет генерација, херојство и мушкост, узајамна помоћ и колективизам. Ове вредности су обично представљене у текстовима усредсређеним на актуелне домаће и спољнополитичке вести, нарочито у вези са војним питањима, херојима и њиховим поступцима током рата, историјским догађајима, обичајима, традицијом, као и културама народа који живе у Русији.

Друга група вредности, по нашем мишљењу, повезана је с основним животним оријентацијама појединаца који себе препознају не само као особе у приватном животу, већ и као грађане своје земље. У ову групу смо укључили: *безбедност,*

мир, живої, јаку йородицу и дом, крейивни рад, йрава и слобода, држављансїво, личну одіоворностї за йосїуйке и живоїни (каријерни/сїайїусни) расї. По правилу, ове вредносне оријентације младих блогера откривају се у њихови чланцима о *безбедностїи информација* (обелодањивање лажи), о значајној комуникацији са званичницима (на пример, састанци с председником), о њиховим занимањима, послу или студијама, *сойсїивеном развоју* и *самоосїивареностїи*. У тим публикацијама аутори често изражавају свој друштвени став према актуелним политичким догађајима, укључујући и оне војне.

У трећој групи приписујемо вредносне оријентације које су извучене из садржаја текстова кроз директне или индиректне евалуације и судове аутора, што одражава основне моралне и етичке смернице: *милосрђе, хуманизам, йравда и госїојансїво*. Оне су идентификоване у текстовима који откривају ауторов јавни став према одређеним догађајима (на пример, учешће спортиста на Олимпијским играма у неутралном статусу, без заставе и химне; интервју са страним агентом који осуђује Русију итд.); у причама о херојима и њиховим поступцима; у значајној комуникацији (интеракције са занимљивим људима, учешће на међународним и сверуским догађајима, састанци/сусрети с председником); и у личним утисцима. Треба напоменути да се две традиционалне вредности, наведене у државном документу – *високи морални идеали* и *йредностїи духовної над маїиеријалним* – не по миљу изричито у текстовима младих блогера. Аутори не користе појмове „духовно“ и „морално“, али су вредносне оријентације према *милосрђу* (хуманитарна помоћ цивилима који су погођени ратом, рањеницима итд.) директно повезује с овим системима вредности.

Анализа политичког окружења у руском сегменту интернета показује да писање политичких блогова није типично за младе ауторе. Они се више интересују за психологију, здрав живот, професионални развој и остале теме, као и за забавни садржај. Политичке канале обично воде блогери старији од 35 година. Успели смо да идентификујемо 5 аутора разних узраста, старих од 20 до 33 године, чији канали говоре о актуелном политичком стању. Од њих, Маријана Наумова и Александра Јост већ званично сарађују са државом, радећи за информативну агенцију *Russia Today*. Према нашем мишљењу, држава има директан интерес да сарађује са што већим бројем блогера јер су данас друштвене мреже најмоћније средство утицаја на људски ум. Као што истраживачи примећују, „агенти политичке социјализације треба активно да раде са младима, имајући у виду несталност њихових уверења и недостатак формираних политичких оријентација“ (Baranova, 2011, str. 269).

Сматрамо да заинтересованост државе за одане и патриотске инфлуенсере треба да буде праћена подстицањем заинтересованости омладине за политику кроз њено учешће у дискуссионим клубовима, волонтерским пројектима, на конференцијама и осталим догађајима с фокусом на савремена друштвено-политичка питања. „Трагање за *идеалним* руским моделом омладинске политике наставља се све до данас. Стварност, с догађајима различитих размера, меша се у преговоре између државе и омладине, као и у расправу о омладинским питањима, мењајући садашњу агенду и захтевајући нове одговоре и решења“ (Omelchenko, Lisovskaya, 2022, str. 71).

Прилике за истраживање вредносних случајева дигиталних личности леже у могућности упоредне анализе блоговања младих у разним земљама. Ауторка овог рада, у сарадњи са српским колегама, планира публикацију која ће бити посвећена истраживању случајева патриотизма

међу младим блогерима у руском и српском онлајн простору. Ово истраживање омогућиће размену искустава у проучавању онлајн дискурса међу научницима из Русије и са Балкана, као и посматрање специфичности перцепције патриотизма код младих инфлуенсера из разних земаља.

References / Литература

- Aseeva, T. A. (2023). Devaluation in significance of the opinion of “another” and “autisation” of generation Z. *Social and Political Researches*, 1(18), 6-19. [In Russian]
- Baranova, V. N. (2011). Problems of political socialization of youth in modern Russia. *Bulletin of St. Petersburg University. Series 12: Psychology. Sociology. Pedagogy*, 2, 269-274. [In Russian]
- Belyaeva, L. A. (2020). Russian youth in times of change: Structural changes and new challenges to political socialization. *Voprosy Filosofii*, 10, 17-27. [In Russian]
- Gabibullayeva, P. T. (2024). Youth and politics: Influence on the formation of the political landscape. *Socio-humanitarian Knowledge*, 11, 342-345. [In Russian]
- Ilyinsky, I. M. (2025). *Youth and Youth Policy*. Moscow: Moscow University for the Humanities. [In Russian]
- Kozlova, I. S. (2020). The potential of using social networks in protest actions in Russia. News of Higher Educational Institutions. *Sociology. Economy. Politics*, 2, 99-110. [In Russian]
- Omelchenko, E. L., & Lisovskaya, I. V. (2022). Youth as a barometer of the future? The youth agenda in modern Russia through the opinions of experts on youth policy. *Monitoring Public Opinion: Economic and Social Changes*, 2(168), 66-92. [In Russian]
- Ponomareva, V. P. (2021). The space of public youth policy: The experience of researching the potential impact on youth absenteeism. *South Russian Journal of Social Sciences*, 22(4), 42-60. <https://doi.org/10.31429/26190567-22-4-42-60> [In Russian]
- Rozhkova, L. V. (2025). Youth in Russia's modern foreign policy and its role in the global order. *Bulletin of the University of World Civilizations*, 16(1/46), 24-29. [In Russian]
- Rozhkova, L. V., Vorobyov, V. P., & Dubina, A. S. (2025). Foreign policy and youth orientation: Information support and impact. *Electronic Scientific Journal "Science. Society. The State"*, 13(3), 121-133. [In Russian]
- Shabunova, A. A., Ukhanova, Yu. V., & Kosygina, K. E. (2023). Youth civic participation in the region: Opportunities and limitations. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, 26(1), 167-199. <https://doi.org/10.31119/jssa.2023.26.1.7> [In Russian]
- Slabkaya, D. N. (2023). Features of political socialization of Russian youth. *Theories and Problems of Political Research*, 12(7A), 40-47. DOI: 10.34670/AR.2023.33.84.006 [In Russian]

Velichko, A. I., & Goncharova, I. V. (2025). Youth policy in the context of digitalization: Problem statement. *Upravlenie / Management*, 13(1), 113-122. [In Russian]

Internet sources / Интернет извори

Decree of the President of the Russian Federation No. 809 of November 9, 2022 "On the Approval of the Fundamentals of State Policy for the Preservation and Strengthening of Traditional Russian Spiritual and Moral Values". URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/405579061/>. [In Russian]

Federal Law No. 489-FZ of December 30, 2020 "On Youth Policy in the Russian Federation". URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/400056192/> [In Russian]

Order of the Government of the Russian Federation No. 2233-r of August 17, 2024 "On the Approval of the Strategy for the Implementation of Youth Policy in the Russian Federation for the Period up to 2030". URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/409496275/>. [In Russian]

70 |

Anna V. Shchetinina

Ural Federal University named after the first President of Russia B. N. Yeltsin
Department of Mass Communication Languages
Yekaterinburg (Russia)

Political Landscape of Youth Blogging: Axiological Aspect

Summary

The article is devoted to political themes in the cases of young Russian bloggers. The research is conducted from the perspective of analyzing the value orientations that emerging young influencers broadcast while addressing current Russian and global agendas. The relevance of turning to youth blogging stems from the necessity of identifying the value systems of young people for the formation of state youth policy. It has been established that young bloggers whose texts are related to politics are few in number. They demonstrate unique content depending on their interests, biographies, and value systems. Three groups of values represented in the studied blogs have been identified: Fundamental state-oriented values; Fundamental life-oriented values; Fundamental moral and ethical values.

Keywords: political discourse, axiology, traditional values, youth policy, emerging young influencers.

Татјана В. Леонтјева^[1]

Уралски федерални универзитет назван
по првом председнику Русије Б. Н. Јељцину
Јекатеринбург (Русија)

УДК 316.752:[316.472.4:004.738.5(470:497.11)

Оригинални научни рад

Примљен 19/6/2026

Прихваћен 1/8/2026

Doi: 10.5937/napredak7-68094

Вредности као предмет дискусије у руско-српским онлајн заједницама^[2]

Сажетак: Рад је посвећен изучавању аксиологије текстова представљених у онлајн заједницама. Истраживање је засновано на материјалу група на друштвеној мрежи ВКонтакте која се позиционира као платформа за међународну комуникацију у контексту расправе о руско-српским темама. Обављена је анализа садржаја корпуса текстова на руском језику у периоду 2022–2026. године према критеријумима присутности речи *ценности* (вредности) у објавама или коментарима. Утврђено је да су сви записи у узорку посвећени расправи о вредностима у контексту међународне агенде која се односи на Србију, Русију, Европу и САД. Сprovedена је анализа контекстуалне употребе речи „вредности“. Показано је да овој публици концепт ВРЕДНОСТИ представља и срж културног идентитета и темељ политичког погледа на свет.

Кључне речи: аксиологија, вредности, Срби, Руси, културни идентитет, трансформација вредности, војна метафора

Увод

У савременом информационом простору онлајн заједнице служе као платформе за дискусију о актуелним питањима. У исто време, концепт ВРЕДНОСТИ, који је централни концепт у социолошкој анализи културе и идентитета, парадоксално ретко се јавља као експлицитна тема у свакодневним наративима корисника интерне-

та. Ова студија посвећена је анализи механизма представљања вредности у дигиталном окружењу, где су они профилисани кроз директно именовање (на руском *ценности*, односно вредности) с различитим степенима интензитета, у зависности од врсте онлајн заједнице.

Значај проучавања специфичности представљања вредности на медијским платформама неоспоран је, нарочито у међународном контексту,

[1] t.v.leontieva@urfu.ru ; <https://orcid.org/0000-0002-7213-1582>

[2] Ову студију је подржала Руска научна фондација у оквиру пројекта бр. 25-28-01168 „Значења вредности у личним наративима младих руских блогера“, <https://rscf.ru/project/25-28-01168/>

што је и наглашено у научним радовима, нпр. у раду „Друштвене мреже као главна платформа комуникације између медија и друштва обликују слику о некој држави на међународном нивоу“ (Kunić, Muzykant & Panasenko, 2022, p. 184). Наиме, З. Кунич и сарадници скрећу пажњу на „специфичности формирања и промоције слике о Русији на *дигиталној територији* сродног народа“ (Kunić, Muzykant & Panasenko, 2022, p. 171).

Наставићемо с анализом дискусија о српској култури и политици које воде корисници друштвене мреже на руском језику ВКонтакте.

Методолошка основа овог рата формирана је према кључним концептима из социологије знања, анализе дискурса и когнитивне анализе. Пре свега, ослањамо се на теорију П. Бергера и Т. Лакмана која вредности сматра производима друштвене изградње стварности: „Вредности и погледи на свет имају друштвено порекло“ (Berger & Luckmann, 1995, p. 15). Осим тога, узимамо у обзир то што социолошка теорија вредности коју је поставио Емил Диркем претпоставља разне врсте вредности: „Постоје разне врсте вредности. Економска вредност је једно; моралне, верске, естетске и метафизичке вредности су нешто сасвим друго“ (Durkheim, 1995, p. 291). Он прави разлику између „стварних судова“ и „вредносних судова“, дефинишући ове друге помоћу идеала: „Вредносни судови засновани су на идеалима“ (Durkheim, 1995, p. 302).

Вредности се огледају у језику, нарочито у метафорама; стога смо се ослонили на теорију о метафорама Г. Лакофа и М. Џонсона, који наводе снажну повезаност метафора и вредности: „Најосновније културне вредности уклапају се кохерентно у метафоричку структуру

најосновнијих концепата у тој култури“ (Lakoff & Johnson, 2004, p. 46). У исто време, као што истраживачи наводе, културни слој је примаран у поређењу с индивидуалним искуством јер нека особа иницијално препознаје свет кроз призму културе заједнице којој припада: „Културни модели, вредности и ставови не могу се посматрати као концептуално ћебе којим произвољно покривамо своје искуство. Тачнији поглед јесте то да наше искуство чини месо наше културе; *свећ* доживљавамо тако да је наша култура већ део сваког сазнајно-искуственог чина“ (Lakoff & Johnson, 2004, p. 94).

Осим тога, да би се операционализовао концепт, употребљене су алатке анализе садржаја, чиме се омогућава превођење апстрактних идеолошких конструкта у мерљиве емпиријске показатеље.

Специфичност препознавања вредносног профила неког текста састоји се у учесталости употребе одређених лингвистичких јединица, као и колокација кључне речи са осталим номинацијама; због тога је распрострањеност речи „вредности“ и низа кључних лингвистичких јединица у ширем текстуалном окружењу представљала предмет истраживања у овом чланку. Примењене методе су анализа учесталости и анализа колокација.

Емпиријска анализа показује да су један од најрелевантнијих типова онлајн заједница за проучавање датог проблема ресурси с међународним фокусом. Постоји неколико разлога за то. С једне стране, по својој природи међународна агенда претпоставља специјалан, упоредни поглед на свет. У ситуацији колизије између разних друштвено-културолошких

простора контраст вредности добија препознатљиве и дефинисане особине. Говорећи о међународним питањима учесници у комуникацији присиљени су да прибегавају директном именовању да би означили цивилизацијске разлике, политичке режиме или моделе економског развоја, чиме дискурс о вредностима чине експлицитним. Самим тим проучавање овог сегмента омогућава да се препозна која се семантичка поља и аксиолошки показатељи користе за прављење разлике између „нас“ и „њих“ у глобалном контексту.

О. Н. Новак примећује неслагање у семантичком обиму руске речи *ценности* и српске речи вредност (Novak, 2017, р. 100); због тога, да би се постигло заједничко схватање кључног израза, напомињемо да се у овом раду вредност схвата као културолошки значајна чињеница из стварности (појава, предмет, когнитивни став).

Пољски научник Ј. Бартмињски, који је покренуо пројекат систематског описивања вредности код словенских народа, изјавио је да „не би требало покушавати да се за сваки језик (сваки културолошко-лингвистички круг) нађу његове урођене вредности; треба покушати одредити њихов ранг и значај, њихов међусобни однос и однос према осталим вредностима; реконструисати њихов начин разумевања – и тек онда их треба упоредити са ситуацијом у другим језицима“ (Bartmiński, 2008, р. 64). Данас је рад научника на описивању вредности етничких заједница у току и има дугорочну перспективу.

У овом чланку фокусирали смо се на описивање аксиологије српског и руског народа као једног и комплементарног вредносног поља, које

одређује заједништво цивилизацијског кода и историјских судбина.

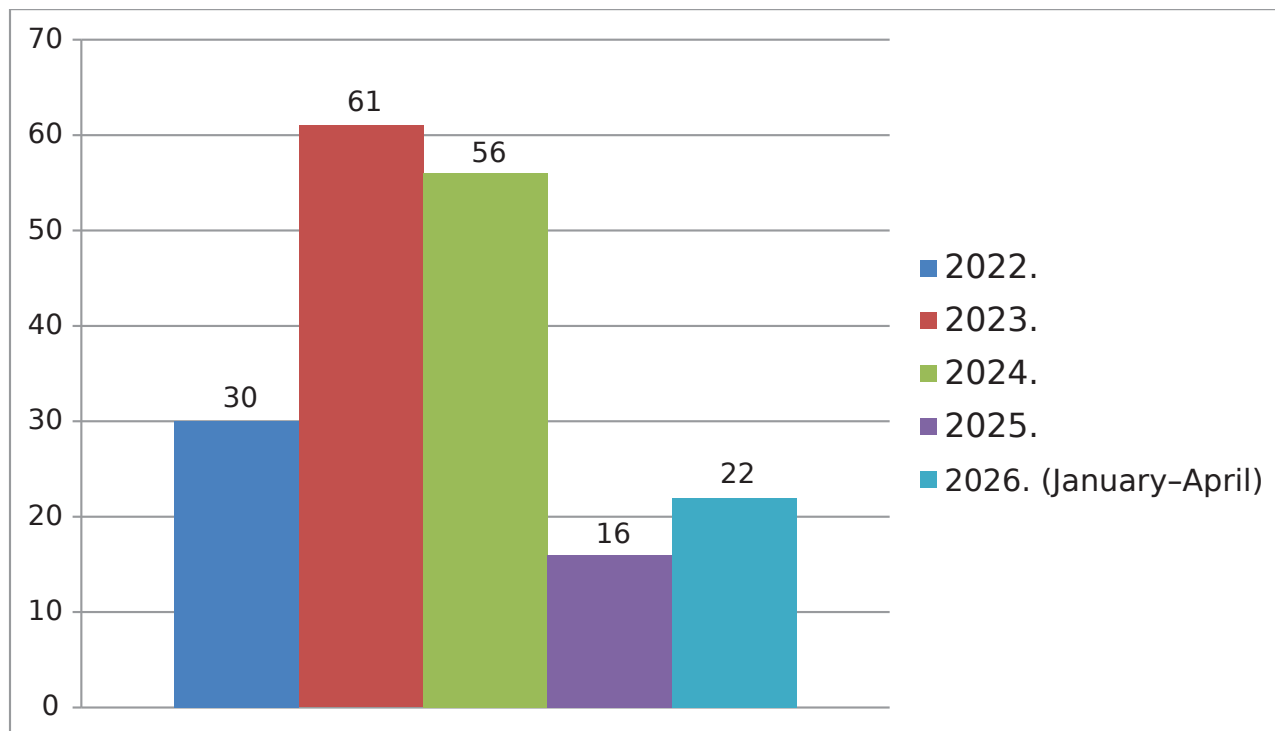
2. Материјал и методе

Истраживачки материјал састојао се од контекста који садрже руску реч *ценности*, односно вредности (на руском се једнина ове речи, *ценность*, ређе јавља), извучену из објава и коментара у две руско-српске групе на друштвеној мрежи ВКонтакте: (1) РУСКО-СРПСКИ ПОРТАЛ / Србија / Балкан / Русија (више од 29.000 претплатника); (2) Србија (више од 44.000 претплатника).

Обе групе су посвећене Србији и првенствено су усмерене на циљну групу говорника руског језика која дискутује о култури, традицији, историји и политици у Републици Српској и Србији, а понекад и шире – на Балкану. Сакупљање података обављено је помоћу алатки на веб-сајту који тражи циљну публику на друштвеним мрежама и обрађује објаве, а које је развио Иља Барков (vk.barkov.net).

Узорак се састојао искључиво од текстова на руском језику јер се тражила руска реч *ценности*, односно вредности. Почетни резултати истраживања у овој претрази ограничени на период 2022–2026. године (до овог тренутка), обухватили су 202 текста, од којих је њих 185 укључено у коначни узорак после уклањања дупликата.

Од анализираних текстова више од половине (107) њих су из 2023. и 2024. године (в. слику 1), што указује на то да се овај период одликује наглим порастом директних дискусија о вредносним категоријама.

Слика 1. Број објава које садрже руску реч *ценности*, односно вредности, у анализираним руско-српским блогovima из 2022–2026. године

Према статистици, старосна и родна структура учесника који дискутују о вредностима (тј. аутори одабраних навода) одликује се следећим: 12,07% од укупног броја учесника припадају категорији омладине (14–35 година), 43,1% њих припада групи старијих (од 36 година навише), док преосталих 56,9% на профилима није навело свој пол. Међу претплатницима који помињу вредности у објавама и коментарима већина су мушкарци (60%) (vk.barkov.net).

Наведени проценат младих учесника у комуникацији (млађих од 35 година) у укупном

броју људи укључених у тематску онлајн заједницу, према нашим опсервацијама, представља просечан показатељ за сваку заједницу на друштвеној мрежи ВКонтакте (10–15%).

Формирани корпус текстова даље ће бити анализиран из две перспективе. Прво, анализира се садржај корпуса да би се одредили семантички „врхови“ (категоријско-тематски слотови) путем препознавања и тумачења кључних речи на основу њихове учесталости. Друго, анализира се колокација руске речи *ценности*, односно вредности представљене у узорку текста.

3. Резултати и дискусија

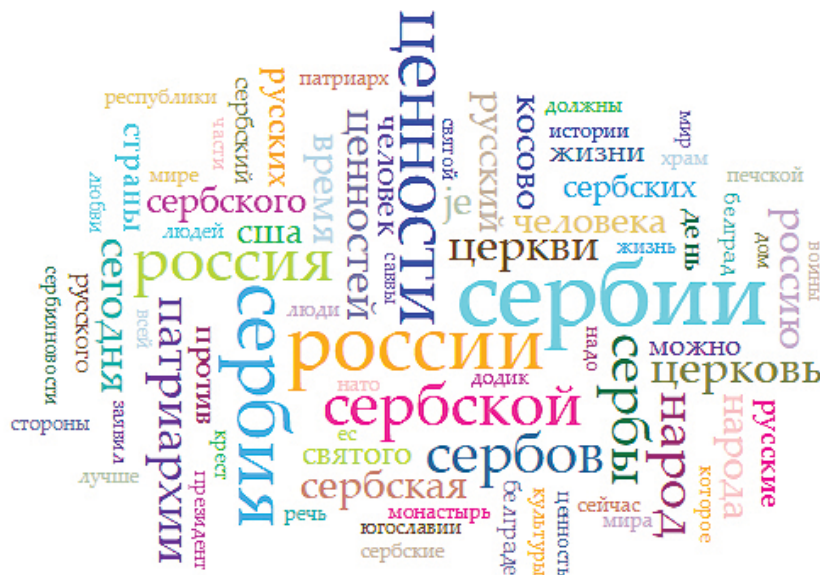
3.1. Учесталост лингвистичких јединица у корпусу објава руско-српске онлајн заједнице: контекст дискусија о вредностима

Корпус текстова сакупљених за анализу, са укупним бројем од приближно 250.000 словних места, заједно са кључном речју *ценности*, односно вредности, употребљеном приликом избора, садржи следеће речи с највећом учесталошћу (више од 25 пута), према подацима веб-сајта за анализу текста Voyant Tools (<https://voyant-tools.org>):

- на руском: *сербский* – српски (252),
- на руском: *Сербия* – Србија (241),
- на руском: *Россия* – Русија (239),
- на руском: *ценности* – вредности (204),
- на руском: *русский* – руски (167),
- на руском: *сербы* – Срби (139),
- на руском: *народ* – народ/нација (112),
- на руском: *церковь* – црква (109),
- на руском: *человек* – особа/човек (90),
- на руском: *жизнь* – живот (69),
- на руском: *Белград* – Београд (69),
- на руском: *люди* – људи (61),
- на руском: *святой* – свети/светац (60),
- на руском: *патриархия* – патријаршија (58),
- на руском: *сегодня* – данас (54),
- на руском: *время* – време (49),
- на руском: *Косово* – Косово (47),
- на руском: *США* – САД (46),
- на руском: *страна* – земља (43),
- на руском: *день* – дан (41),
- на руском: *против* – против (40),
- на руском: *сейчас* – сада / у овом тренутку (33),
- на руском: *НАТО* – НАТО (31),
- на руском: *республика* – република (30),
- на руском: *война* – рат (30),
- на руском: *крест* – крст (29),
- на руском: *Додик* – Додик (29),
- на руском: *Савва* – Сава (28),
- на руском: *культура* – култура (28),
- на руском: *ЕС* – ЕУ (28),
- на руском: *надо* – треба/мора (26),
- на руском: *заявил* – изјавио је / тврди (26).

Овај списак учесталости пружа прелиминарну лексичко-семантичку мапу дискурса усредсређеног на вредности, наглашавајући кључне тематске чворове као што су национални идентитет, вера и геополитички ентитети.

Алатка Cirrus, део веб-сајта за анализу текста Voyant Tools заснованој на интернету, даје визуелни приказ учесталости речника у неком тексту. То омогућава препознавање концепата који представљају непосредно семантичко окружење руске речи *ценности*, односно вредности. Пребројавањем колико пута се свака реч појавила, прави се „облак речи“ у којем се величина фонта директно повезује са учесталошћу те речи (што је нека реч чешћа, то се јавља у крупнијем фонту). Треба напоменути да се различити облици исте речи не свде на један облик, а да је фонт нормализован у смислу великих и малих слова. Самим тим, властите именице не задржавају велико слово, па се појмови *НАТО*, *Россия* (*Русија*) и *ЕС* (*ЕУ*) јављају као *нато*, *россия* и *ес*. Ово визуелно рангирање омогућава брзо одређивање најзначајнијих језичких јединица ($n = 75$) које чине семантичко језгро анализираног корпуса (в. слику 2).

Слика 2. Учесталост речи у корпусу текстова који комбинују наводе с руском речју *ценности*, односно вредности из руско-српских онлајн заједница: „облак речи“

Очигледно је да учесталост речи омогућава препознавање кључних тема и интересовања међу учесницима дискусије. На основу обављене анализе учесталости корпуса текстова посвећених дискусији о вредностима у оквиру руско-српских заједница на мрежи ВКонтакте и тумачења семантичких веза између њих могуће је донети следеће главне закључке који откривају методе концептуализације вредности у складу са идеолошким профилем публике.

Идентификација као самоодређивање људске појозиције. Висока учесталост речи као што су *Россия* (Русија), *Сербия* (Србија), *сербский* (српски), *русский* (руски) и њихово присуство у текстовима у непосредној близини ознаке концепта „вредности“ указује на то да вредно-

сни систем учесника није нејасно универзалан. Наиме, разговор о вредностима увек ублажава нејасноћу коју ствара глобализација, самим тим, национална агенда (лексеми *страна* – земља, *республика* – република, *народ* – народ) добија јасан обрис и суштинску оригиналност када се посматра кроз аксиолошку призму. Она поседује специфичност која одговара тематском пољу онлајн заједнице и гради се на чврстом темељу колективног идентитета, где су руска и српска култура заједнички означене као једно поље, тј. „своје, сопствено“ – насупрот „другом“. У оквиру дискурса интернет групе апел на заједничку вредносну основу ова два словенска народа мање је директна изјава о културолошкој блискости, а више друштвено-политички и идеолошки

чин самоодређивања. Дискусија о вредностима служи као инструмент за грађење и учвршћивање слике уједињеног цивилизацијског простора насупрот спољним утицајима. Стога, дискурс заснован на вредностима постаје ознака припадности одређеној заједници.

Црква као институционални носилац вредности. Учесници анализираних онлајн заједница сагласни су у погледу заштитничке улоге цркве када је реч о вредностима. Значајно квантитативно присуство речника који се у анализираним текстовима односи на религију (*црковь*, односно *црква*, *святой*, односно *свети*, *патриархия*, односно *патријаршија*) показује да се у оквиру заједнице религија сматра једном од кључних вредности и функционише као друштвена институција, која служи као примарни преносилац и гарант очувања вредности. Заузврат, ово указује на потребу за традиционалним, провереним моралним начелима и ослањањем на ауторитет упркос данашњој несигурности. Вредности су сакрализоване, дат им је свети статус.

Вредности као инструменти разумевања геополитичког поља. Често спомињање лингвистичких јединица као што су *НАТО*, *США* (САД), *ЕС* (ЕУ), *Косово* и *война* (рат) као вредности у истом семантичком пољу открива њихову прагматичну функцију. Овде вредности служе не само као унутрашњи морални компас већ и као аналитичка алатка за оцењивање глобалних догађаја. Поступци глобалних актера (нпр. НАТО) разматрају се кроз призму њихове усаглашености или неусаглашености с наведеним руско-српским вредностима. Сукоб вредности постаје примарна призма кроз коју учесници посматрају међународну политику. Последице,

одбрана вредности утемељена је као посебан геополитички став и солидарност.

Вредности као показатељ просторно-временског континуума. Аксиологија не постоји ван друштвених група; она је по природи релативна. Вредност се дефинише са становишта културе неке заједнице коју одређују два фактора – простор и време. У том контексту хрононими (*время*, односно време, *день*, односно дан, *сегодня*, односно данас, *сейчас*, односно сада / у овом тренутку) служе као ознаке релевантности одређеног система вредности, повезујући његову променљивост са одређеним историјским тренутком. Имајући у виду дефинишућу улогу хронотопа, вредности су истовремено стабилне и променљиве. Дајући некој друштвеној групи заједнички темељ за постојање, оне служе као гаранција предвидљивости људског понашања, стабилности будућег поретка и чврстине друштвене структуре (етнос, нација). Међутим, простор и време, по самој природи њихових конститутивних „размера“, подразумевају промену парадигме и друштвених трансформација, после којих су и вредности подложне промени. Овај процес је готово увек болан јер утиче на темеље групног идентитета, доводећи до друштвених сукоба и криза.

Деонтолошка суштина вредности. Укључивање имена било које вредности у дискурс претпоставља логичан прелазак с њеног онтолошког статуса („шта је то?“) на модални статус прескрипције („како би требало да буде?“). Другим речима, вредност поседује императивну силу и покреће позив на друштвену норму унутар текста. Њена деонтолошка природа открива се кроз присуство, међу честим контекстуалним суседима речи *ценности*, односно вредности,

лингвистичких јединица као што су *надо* – треба/мора, *заявил* – изјавио је и *против*, које у наративу актуализују категорије обавезе, поштовања норме и неслагања с туђим нормама. Самим тим, семантика обавезе садржана у руској речи *надо*, која изражава значења „потребно је“, „треба“ и „препоручује се“, изражава нормативно-императивни регистар у дискусијама о вредностима. Наиме, наглашава се да свака вредност функционише као норма, друштвени став или правило. Ако се нешто препозна као вредност, логично следи да постоји пропис да се делује у складу с тим. Ова веза трансформише вредносни суд у практични водич за деловање. Заузврат, присуство речи *заявил*, односно изјавио је, указује на то да изјаве вођа и истакнутих личности (*Додик*, *Вучић* – Вучић, *Сиђарто* – Сиђарто, *Рейнке* – Рејнке, *Ховенђер* – Ховенијер, *Милошевић* – Милошевић, *Путин*, *митрополит*, *академик Бабурин*, *посол Србије при ЕС Апостоловић* – амбасадор Србије у ЕУ Апостоловић, *актер Биковић* – глумац Биковић, *венецијанска комисија* – Венецијанска комисија, *академија наук* – Академија наука) означавају јавно позиционирање особе или државе (чин самопрепознавања) у оквиру аксиоматски означеног простора и критеријума нормативне чињенице која намеће обавезу, дужности придржавања норме-вредности. Напослетку, учесталост речи *против* као вршиоца негације за „друго/туђе“ у анализираном корпусу текстова потврђује поларизовану природу вредносног простора, непоклапање погледа на свет и сукоба уверења.

Стога вредности дају структуру друштвеној егзистенцији у времену и простору, док њихова деонтолошка суштина трансформише

ову структуру у морални и етички оквир. Овај оквир састоји се од обавеза (*надо*, односно мора/треба), изјава (*заявил*, односно изјавио је) и противљења кршењу консензуса или неслагања са ометањем/мешањем (*против*).

3.2. Колокацијски профил речи *ценности*, тј. *вредности* у корпусу евиденције руско-српске онлајн заједнице

На основу података корпуса из две руско-српске групе на друштвеној мрежи ВКонтакте анализираћемо комбиновање речи *ценности*, односно *вредности* с другим лингвистичким јединицама. У наведеном корпусу препознато је 136 јединствених колокација с овом речи у значењу „предмети или појаве од великог културног значаја“ (елиминисана је употреба ове речи у другим значењима, нпр. *скупати ценности* – куповати драгоцености, *ценность коллекции* – вредност/значај збирке), а текстуалне реализације достигле су укупан број од 283. Корпус садржи следеће комбинације речи настале у складу с моделом „придев + именица“ које уопштено показују типичну компатибилност именице у руском језику, али показују и посебне особине у смислу састава и квантитативног критеријума (висока учесталост) у складу с тематским дискусијама у оквиру две тематске групе на мрежи ВКонтакте. Највећи број спомињања (> 10) забележен је за следеће атрибутивне комбинације:

- *традиционные ценности* (23) // традиционалне вредности,
- *евроатлантические* (5) / *европейские* (10) *ценности* (=15) // евроатлантске/европске вредности,

- *свои ценности* (12) // властите/сопствене вредности,
- *семейные / семейно-родственные ценности* (12) // породичне/сродничке вредности,
- *духовные ценности* (10) // духовне вредности,
- *культурные ценности* (10) // културне вредности.

У комбинаторним својствима речи *ценности*, односно вредности, препознати су кључни смерови за концептуализацију идеја о вредностима.

Традиционалистичка етиизација дискурса. Симптоматично је то што у корпусу анализираних текстова не постоји дискусија о инструменталним вредностима као што су богатство, каријера, популарност, успех итд. Предмет дискусије су изричито етички императиви и виталне вредности, односно комбинације: *традиционные/христианские/непреходящие ценности* // традиционалне/хришћанске/вечне вредности.

Онтологија вредности. У дискурсу се реализују предикативне конструкције које указују на присуство или одсуство вредности код некога, примарно у оквиру одређене људске заједнице: *(у кого) есть ценности* // (неко) поседује вредности, *(у кого) нет ценностей* // (неко) не поседује вредности, *(у кого) не приняты такие ценности* // (неко) не прихвата такве вредности, *никаких ценностей (нет)* // не поседује апсолутно никакве вредности, *человек с ценностями* // особа с вредностима.

Хијерархијско рангирање вредности. Збир (низ) вредности формира систем, па је зато локација *система ценностей*, односно систем

вредности, стабилна. Језик илуструје хијерархизацију вредности у оквиру система – *высшие ценности стоят над (чем)*, односно више вредности стоје изнад (нечега), *(какие) ценности должны быть в приоритете*, односно (које) вредности треба да буду приоритет, кроз увођење атрибута са семантиком градације и суперлатива. Дакле, значајно место неке вредности на одређеној апстрактној скали концептуализује се помоћу метафоре величине – *большая/огромная ценность*, односно велика/огромна вредност, или процене вредности, у ком случају настају плеонастичке конструкције – *значимые ценности*, односно значајне вредности, *самая дорогая ценность*, односно најдрагоценија вредност. Ово су релативне процене јер се имплицитно претпоставља контекст поређења иако су комбинације **меньшая / *незначимая / *менее значимая / *дешевая ценность* – *мања вредност, *безначајна вредност, *мање значајна вредност, *јефтина вредност, неидиоматске или генерално немогуће; у корпусу анализираних текстова постоји само једна комбинација која актуализује ниже нивое хијерархије: *более низкие ценности*, односно ниже вредности.

С друге стране, комбинације као што су *главная ценность*, односно главна вредност, *базовые/основные/высшие ценности*, односно основне/фундаменталне/врховне вредности, *величайшая ценность*, односно највећа вредност, *высочайшие ценности*, односно највише вредности, служе да покажу апсолутну позицију унутар одређене хијерархијске структуре. У исто време, користе се различите методе вербализације врха вредносне пирамиде: *главная, высшая, базовые, основные*, односно главна,

врховна, основна, фундаментална – а ово су лексичко-семантичке ознаке које показују формативни елемент система у односу на који све остале вредности заузимају подређену позицију, док су *величайшая* и *высочайшая* облици суперлатива, тј. лексичко-граматичке ознаке. Уопштено узев, овај низ комбинација одликује се тиме што у њиховим контекстуалним реализацијама предност има облик једине. Облик множине (*высочайшие/базовые/основные ценности*, односно највише/основне/фундаменталне вредности) указује на присуство неколико несводливих доминанти које чине срж система вредности.

Консолидација снаге вредности. Одређени број колокација одражава конститутивну (фундаменталну) карактеристику – њихову способност уједињавања људи, тј. то што служе као друштвени интегратор и когнитивна подршка колективном идентитету. Пре свега, реч *общий*, односно уобичајен и њене изведенице активно су укључене: *общие/общечеловеческие ценности*, односно уобичајене/универзалне људске вредности, *приобщиться к ценностям*, односно придружити се / претплатити се на вредности. Идеја апсолутности отелотворена је у семантици „појединачан/уједињен“: *универсальная ценность*, односно универзална вредност (на латинском, *unus* – један). Актуелизована су значења коинциденције: *схожие / одни и те же ценности*, односно сличне/исте вредности. Реч *человек*, односно човек/особа, такође служи као лексичка ознака интеграције, обележавајући истоветност основних вредности: *человеческие ценности, ценности человека*, односно људске вредности, вредности неке особе. На крају, међу лингвистичким средствима описивања дру-

штвене интеграције и солидарности на основу вредности не постоје само атрибутивни већ и предиктивни дескриптори – глаголи који повезују: *ценности связывают (кого)*, односно вредности повезују (некога) / *разделять ценности (с кем)*, односно делити вредности (с неким); глагол *разделить*, између осталог, значи и „придружити се нечему, изразити слагање, показати солидарност с неким у нечему“ (Kuznetsov, 1998, p. 1067).

Поларизација страна на основу вредносних приориитета. Концептуализација погледа на свет кроз категорију поседовања – антиномија „сопственог/властитог“ наспрам „другог/туђег“ (*свои/другие/чужие/их/ваши/наши/аутентичные ценности*, односно сопствених/других/туђих/њихових/ваших/наших/аутентичних вредности) – предодређује претпоставку сукоба између носилаца поменутих вредности.

У односу на идеју поларизованих страна језик има добро обликован оквир борбе – војну метафору, унутар које се јавља неколико кључних група комбинација с речју *ценности*, стварајући оквир идеолошке конфронтације употребом следећих лексичких јединица:

– Глаголи директне конфронтације: *выступать против (каких-либо) ценностей*, односно противити се (одређеним) вредностима, *бороться за ценности*, односно борити се за вредности, *бросать вызов (каким-либо) ценностям*, односно изазивати (одређене) вредности. Ова група означава активни сукоб где је субјекат позициониран као актер који покреће контраакцију.

– Глаголи одбране и очувања: *стоять за (свои) ценности*, односно залагати се за (своје)

вредности, *отстаивать/защищать ценности*, односно бранити/штитити вредности, *защита ценностей*, односно одбрана вредности, *во имя ценностей*, односно у име вредности. Ове јединице формирају одбрамбени сценарио где се вредности представљају као предмет који треба заштитити од спољне опасности, а субјект деловања је бранилац.

– Номинализација процеса: *крестный ход* за (традиционные) ценности, односно крсни ход верска поворка за (традиционалне) вредности, *борьба за ценности*, односно борба за вредности. Употреба девербативних именица претвара динамичан процес у статичку категорију, што доприноси опредељивању сукоба.

– Глаголи уништења: *ниспровержение ценностей*, односно рушење вредности, *уничтожение ценностей*, односно уништавање вредности, *уничтожить / уничтожены ценности*, односно уништити вредности / уништене вредности, *разрушать ценности*, односно рушити вредности, *подрывать (какие-либо) ценности*, односно поткопавати (одређене) вредности, *отнимать ценности*, односно одузимати вредности, *лишить ценностей*, односно ускратити вредности, *попира́ть ценности* (у дословном значењу: газити, ходати по), односно уништити, згазити вредности. Ова група описује антагонистичко деловање усмерено ка елиминисању противниковог система вредности и стварања вакуума у вредностима.

– Глаголи тријумфа: *ценности должны победить*, односно вредности морају њобедити/ојсћити.

Идентифици и самоодређивање народа у односу на вредности. И појединци и друштвене

заједнице доносе личне или заједничке изборе у погледу вредности – прихватање или одбацавање.

Негативна лична перцепција одређених вредности одражава се у колокатима са семантиком одбијања, негације, одбацавања или сумње: *неприемлемые ценности*, односно неприхватљиве вредности, *не нужны (какие) ценности*, односно (неке) непотребне вредности, *отказ / отказываться от ценностей*, односно одбацавање / одбацити вредности, *поставить под сомнение ценности*, односно довести вредности у питање.

Позитиван став појединца према појавама које имају статус вредности у оквиру неке групе резултат је сложеног менталног поступка. Статус вредности приписује се одређеној чињеници идеала или стварног постојања кроз процес критичке процене, што је довело до метафоре менталне радње (знање, препознавање, разумевање): *признание ценности*, односно признање неке вредности, *осознать ценность*, односно схватити/признати вредност, *всё что нужно знать про (европейские) ценности*, односно све што треба знати о (европским) вредностима. Ова когнитивна операција нераскидиво је повезана с процесима одлучивања и интелектуалном рефлексијом, што се у језику одражава кроз присуство контекстуалних суседа који означавају доношење одлука (*определи́ться с ценностями*, односно одредити своје вредности) и визију (*пересмотреть взгляд на ценности*, односно ревидирати свој поглед на вредности – визуелна метафора је типична за концептуализацију интелектуалне активности).

Даље бављење асимилованим вредностима такође претпоставља континуирано деловање

свести, која функционише у смислу вере, памћења и поштовања. Ово се види у лингвистичким конструкцијама које описују дубоку личну повезаност између субјекта и објекта: *предан/верен (каким) ценностям*, односно одан/веран (некој) вредности, *(не) забыть (свои) ценности*, односно (не) заборавити (своје) вредности, *читутся ценности*, односно вредности се поштују. Опасни процеси одступања или постепеног губитка ове везе такође су концептуализовани кроз концепт сећања: *напомнить о ценностях*, односно подсећати на вредности.

82 |

Осим менталних операција, лингвистички подаци сведоче и о идеји аксиолошке прагматике, која се састоји у тези да су неопходне практичне акције појединца (или заједнице) усмерене на чување вредности. Одговоран став према вредностима изражен је колокатима са значењем похрањивања, подржавања, бриге и праћења: *соблюдение ценностей*, односно поштовање вредности, *хранить ценности*, односно чувати/одржавати вредности, *сохранение ценностей*, односно чување вредности, *сохранены (будут) ценности*, односно вредности се чувају (биће сачуване), *забота/заботиться о ценностях*, односно брига / бринути о вредностима. Ово без сумње активира метафору наслеђа, значајне имовине и ресурса за будуће генерације.

Лична одлука такође је концептуализована кроз просторне метафоре – оријентација (*ориентировалась на (какие) ценности*, односно бити оријентисан према (неким) вредностима), налажење на одређеном месту или сегменту условног простора (*быть на стороне (каких-л.) ценностей*, односно бити на страни (одређених) вредности, *приверженность / приверженный*

(*каким-л.) ценностям*, односно посвећеност / бити посвећен (одређеним) вредностима), подршка (*опирающийся на ценности*, односно ослањање на вредности) и кретање према конвергенцији (*стремление к (истинным) ценностям*, односно тежити (правим) вредностима). У лингвистичком погледу на свет вредности су онтолошки замишљене тако да их карактеризује „екстралокалност“ у односу на особу и, самим тим, стабилност, док је особа покретна; то је особа која се креће у области менталитета, померање између условних локација или објеката фиксираних у простору: *переходить на (какие) ценности*, односно пребацивати се на (неке) вредности, *оторвать от ценностей*, односно одвојити се од вредности, *возвращать (человека) к ценностям*, односно вратити (некога) вредностима.

Динамика вредности. Колокабилност ове речи указује на два могућа вектора трансформације вредности: њихову природну интернализацију и намерни утицај. Динамика се може описати као нешто што се дешава спонтано (*упадок ценностей*, односно опадање вредности). Друга опција је добровољна промена у вредностима, концептуализована кроз активну метафору поседовања и метафорички моделована помоћу глагола *взять*, односно узети, што наговештава свестан избор и својевољан напор: *перенять ценности*, односно усвојити/прихватити вредности. Међутим, у руско-српским онлајн заједницама централна тема дискусије јесте трећи тип трансформације вредности, односно утицај (западњачки) – *ценности дают о себе знать*, тј. „имати утицај, „учинити се утицајним, или спољашњи утицај који покрећу разни актери.

Стога се идеја о интернализацији вредности у дискурсу окреће према циљној децјој публици путем образовања и васпитања, што је важно за схватање распона механизма који су укључени у преношење и сврсисходну трансформацију погледа на свет утемељеног на вредностима: *воспитывать в / воспитываться на (каких) ценностях*, односно образовати/васпитавати на (неким) вредностима.

Други метод спољашњег утицаја јесте усађивање сопствених вредности у туђем друштву: *ввести / интегрировать (какие) ценности*, односно увести/интегрисати (неке) вредности, *лезть с (какими) ценностями*, односно наметати (своје) вредности (некоме), *транслировать ценности*, односно објављивати/преносити вредности, *продвижение ценностей*, односно промоција вредности, *пропагандировать (какие) ценности*, односно промовисати (неке) вредности, *навязывать ценности*, односно наметати вредности, *ценности навязываются*, односно вредности се намећу, *насаждать ценности*, односно присиљавати на / оснаживати вредности.

Ствара се конструкт непријатеља, спољашњег злонамерника који извршава чин интелектуалне саботаже, уништавајући аутентичну вредносну матрицу и уводећи стране елементе. Ово се ради кроз оквир варке, где се један предмет (оригинални) тајно или преваром замењује другим (фалсификовање): *подмен/подмена ценностей*, односно замена вредности.

Квалификовање њојава и својства као вредности. Процена се врши на основу нечијег сопственог погледа на свет, утемељеног у опозицији „лаж–истина“: *ложные ценности*, односно лажне вредности – *правильные/настоящие/*

истинные ценности, односно исправне/стварне/праве вредности, *верны ли ценности*, односно да ли су вредности праве/исправне.

Вредности као њредмеј јавних изјава и њолемика. На нивоу контекстуалне анализе речи *ценности* бележи се присуство колоката као што су глаголи: *говорить/заговорить про ценности*, односно говорити / почети говорити о вредностима“, *речь шла о ценностях*, односно говорило се о вредностима, *декларировать ценности*, односно дефинисати вредности. Овај индикатор је повезан с високом учесталосту глагола *заявить*, односно тврдити у корпусу анализираних текстова онлајн заједнице. Уопштено узев, ове лингвистичке ознаке указују на висок симболички капитал концепта вредности, који функционише као сигнални регулатор комуникације и као основ за друштвени ритуал изражавања сопственог идентитета.

Вредности као инструменти за мерење и оцену свејта око нас. У одређеном броју комбинација догађај из стварног живота који постане предмет дискусије подложен је етичкој оцени, а учесници у онлајн комуникацији често се позивају на вредности као на стандард или меру: *на весах (христианских) ценностей*, односно на скали (хришћанских) вредности, *противоречащий (каким) ценностям*, односно супротно (којим) вредностима. Језик концептуализује систем вредности неког субјекта као личну скалу која се уопштено схвата као систем квантитета поређаних у падајућем или растућем редоследу, прихваћених за мерење, одређивање или оцењивање нечега: *шкала ценностей*, односно скала вредности (напокон ми је синило да је време да променим своју животну скалу „вредности“).

Аксиолошка разноврсност. Мноштво вредности условљено је њиховом антиномском природом и профилисањем – њиховом корелацијом с разним идеалним категоријама и сферама стварности. На основу тога се препознају врсте система вредности који су такође утемељени у стабилној колокабилности речи *ценности*, односно вредности:

- према двојности света: *духовные/моральные/нравственные/этические ценности*, односно духовне/моралне/етичке вредности – *материальные ценности*, односно материјалне вредности;
- према временској референци (прошлост – садашњост – будућност): *исторические/современные ценности*, односно историјске/савремене вредности;
- према геополитичким границама с њиховим повезаним идеолошким конструктима (као што су цивилизација, земља, нација): *западные ценности*, односно западне вредности, *национальные ценности*, односно националне вредности, *социальные ценности*, односно друштвене вредности, *ценности (нашего, сербского) народа / (русского) общества / России / (этой) страны*, односно вредности (нашег, српског) народа / (руског) друштва / Русије / (ове) земље;
- према корелацији са неком друштвеном институцијом (породица, црква, световна држава, култура и уметност): *православные/религиозные/библейские/небесные ценности*, односно православне/верске/библијске/божанске вредности, *атеистические ценности*, односно атеистичке

вредности, *семейные ценности*, односно породичне вредности, *культурные ценности*, односно културне вредности;

- према политичко-идеолошкој припадности (некој друштвено-политичкој групи, партији): *демократические ценности*, односно демократске вредности;
- према припадности некој супкултури: *ценности футбола, футбольные ценности*, односно вредности фудбала, фудбалске вредности.

Закључци

Дакле, посматрање учесталости речи у сакупљеном корпусу текстова, који уједињује исказе корисника интернета и припадника руско-српских заједница на друштвеној мрежи ВКонтакте показује да је овој публици концепт вредности вишедимензионалан, те да истовремено представља срж културног идентитета и темељ политичког погледа на свет.

На основу спроведене анализе може се закључити да кључни контрапунктови, реконструисани кроз контекстуалне антонимске парове у комбинацији са лексемом *ценности*, односно вредности, служе за показивање основне аксиолошке дихотомије „свог, сопственог“ наспрам „другог, туђег“. Специфичност контекстуалних антонима лежи у томе што они у језику нису антоними већ добијају логичку корелацију у контексту, одражавајући субјективну, личну визију аутора текста. Пре свега, препознати су следећи парови: *европейские ценности vs национальные ценности*, односно европске наспрам

националних вредности, *европейские ценности vs сербские ценности*, односно европске наспрам српских вредности, *западные ценности vs православные ценности*, односно западне наспрам православних вредности, *европейские ценности vs традиционные ценности*, односно европске наспрам традиционалних вредности. Као што се може видети, глобалистички пројекат (Европа) концептуализован је као „други“ у односу на локални идентитет (нација, Србија). Стога лексичка колокабилност функционише не само као ознака семантичког поља већ и као инструмент дискурзивног грађења идентитета кроз његово одвајање од простора алтернативних вредности.

У корпусу анализираних текстова се, с једне стране, потврђује да су вредности објективно динамичан систем координата. Међутим, значајан нагласак у разумевању њихових националних, историјски утврђених вредности у контексту геополитичке агенде јесте то што учесници дискусије полажу наде у очување традиционалних вредности.

Идући ван анализе колокабилности речи *ценности*, односно вредности, можемо набројати вредности које су биле изричито именоване у корпусу анализираних текстова и, самим тим, одражавају категорије које су значајне за претплатнике у тематским руско-српским заједницама: људско биће, људски живот, православна вера, породица, безбедност, старе српске песме (које изводе гуслари), традиционално народно коло, матерњи језик, богојављенска вода.

Други пол вредности, који карактерише простор „туђег“ и осуђеног, уједињује категорије као што су глад за потрошњом, новац, корист, хегемонија и фашистичка идеологија.

Први списак обухвата антропоцентричне, духовне и друштвене/домаће вредности и елементе национално-културолошког кода. Други списак одликује се доминантним утилитарним вредностима и супериорним ставовима. Важно је нагласити да овај списак не представља кохерентан и коначан аксиолошки систем; он само наводи обриси кључних вредности које су важне за дискурзивну заједницу.

References / Литература

- Bartmiński, J. (2008). What values participate in shaping the linguistic worldview of the Slavs? P. Piper, Lj. Radenković (Eds.). *Ethnolinguistic Explorations of the Serbian and other Slavic Languages: In honour of Academician Svetlana Tolstaya* (60-70). Beograd: SANU: Odeljenje za jezik i književnost. [In Russian]
- Berger, P., & Luckmann, T. (1995). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (2nd ed.). Anchor Books. [In Russian]
- Durkheim, É. (1995). Sociology and its scientific domain. In K. E. Gould (trans.), *Sociology: Its Subject Matter, Method and Purpose* (3-48). Routledge. (Original work published 1895). [In Russian]

- Kunić, Z., Muzykant, V. L., & Panasenکو, N. (2022). Specific features of Russia's image formation on Serbian media platforms. *RUDN Journal of Studies in Literature and Journalism*, 27(1), 171-188. <https://doi.org/10.22363/2312-9220-2022-27-1-171-188>. [In Russian]
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2004). *Metaphors We Live By* (with a new afterword). University of Chicago Press. [In Russian]
- Novak, O. N. (2017). Analysis of the semantic scope of the lexemes “value” / “vrednost” in Russian and Serbian languages. *Mova*, 28, 98-102. <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2017.28.115850> [In Russian]
-

Tatyana V. Leontyeva

Ural Federal University named after the First President of Russia B. N. Yeltsin
Yekaterinburg, Russia

86 |

Values as a Subject of Discussion in Russian-Serbian Online Communities

Summary

The paper examines the axiology of texts presented in online communities. The study is based on material from groups on the social network VKontakte that position themselves as platforms for international communication in the context of discussions of Russian-Serbian issues. The content of a corpus of Russian-language texts published between 2022 and 2026 was analysed according to the criterion of the presence of words denoting ценности (values) in posts or comments. The analysis established that all the entries in the sample are devoted to the discussion of values in the context of an international agenda concerning Serbia, Russia, Europe and the USA. The contextual use of the word “value” was analysed. The findings demonstrate that, for this audience, the concept of VALUE constitutes both the core of cultural identity and the foundation of a political worldview.

Keywords: axiology, values, Serbs, Russians, cultural identity, transformation of values, military metaphor

**Драган М.
Јовашевић^[1]**
Универзитет у Нишу,
Правни факултет
Ниш (Србија)

Радос Пејовић
Влада Републике Србије,
Министарство за бригу
о породици и демографију
Београд (Србија)

УДК 343.436(4)
341.48:343.436
Прегледни научни рад
Примљен 1/3/2026
Прихваћен 29/7/2026
Doi: 10.5937/napredak7-65317

Прогањање као облик родно заснованог насиља – међународни стандарди и национално право

Сажетак: На темељу међународних стандарда који су садржани у Конвенцији Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) у европском кривичном законодавству успостављен је систем кривичне одговорности и кажњивост за дело „прогањање“. У зависности од законског прописа којим је инкриминисано, ово кривично дело састоји се од изазивања страха, несигурности, тескобе или узнемирености другог лица или њему блиског лица. Ово противправно, недозвољено понашање предузима се поновљеним, упорним праћењем, узнемиравањем или ухођењем другог или њему блиског лица. Но, суштина ове инкриминације огледа се у покушају успостављања нежељеног или непримереног контакта учиниоца с другим лицем непосредно или преко трећег лица путем информационо-комуникацијске технологије. У раду се на основу међународних стандарда анализирају садржина, карактеристике, елементи бића и облици испољавања кривичног дела прогањања у праву Републике Србије односно у праву одабраних европских држава (Италије, Немачке, Пољске, Швајцарске).

Кључне речи: кривични закон, међународни стандарди, прогањање, лична сигурност, казна

Увод

Последњих година не само у свету него и у Републици Србији све су учесталији и разноврснији облици напада којима се повређују или угрожавају основне људске вредности (живот, телесни интегритет, здравље, основне слободе и права,

достојанство) других лица и који су засновани на родној различитости, односно на родној дискриминацији. У настојању да се ефикасно спрече, односно сузбију ови различити облици социјално-патолошких, противправних, проскрибованих понашања појединаца или група, у међународној заједници је сазрела свест о потреби

[1] jovas@prafak.ni.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0003-1136-5980>

јединственог, општеприхваћеног приступа. С тим циљем 2011. године донета је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици^[2] (Истанбулска конвенција) у којој се дефинише (члан 3. тачка д) „родно засновано насиље над женама“ као насиље које је усмерено против жене зато што је жена, односно оно које несразмерно погађа жене.

Као облици испољавања родно заснованог насиља према Конвенцији сматрају се (Ћовић, 2013, стр. 279–292): а) психичко насиље (члан 33), б) прогањање (члан 34), в) физичко насиље (члан 35), г) сексуално насиље, укључујући силовање (члан 36), д) принудни брак (члан 37), ђ) генитално сакаћење жена (члан 38), е) принудни абортус и принудна стерилизација (члан 39) и ж) сексуално узнемиравање (члан 40). Са циљем супротстављања овим различитим облицима насиља у Конвенцији је успостављен систем мера (опште и специјалне) превенције и репресије (кажњавања) који су прихватила сва национална законодавства држава чланица Савета Европе, укључујући и Републику Србију.

У праву Републике Србије на основу прихваћених међународних стандарда успостављених у оквиру Савета Европе прописана је кривична одговорност и кажњивост за више кривичних дела која по својим карактеристикама, садржини, елементима, те облицима или видовима испољавања представљају кривична

дела са елементима родно заснованог насиља. Осим систему мера репресије (применом кривичних санкција), у Републици Србији се посебна улога придаје превентивним мерама у чијој се основи налази Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године^[3] која је донета априла 2021. године.

Прогањање као међународно кривично дело

С обзиром на то да кривично дело прогањање свој темељ налази у међународном праву (у Конвенцији Савета Европе), то се оно може квалификовати као међународно кривично дело. Наиме, увођење инкриминације кривичног дела прогањање/ухођење у савременом кривичном праву више европских држава представља испуњење међународне обавезе која је успостављена после потписивања и ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Прихватањем овог међународног документа државе су преузеле обавезу да у свом националном, интерном кривичном законодавству предвиде санкције, те основе одговорности учинилаца ових кривичних дела (Miladinović Stefanović, 2017, стр. 231–252).

[2] Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 12/13 и 4/16.

[3] Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године, „Службени гласник РС“, број 30/18.

Драган М. Јовашевић

Радош Пејовић

Прогањање као облик родно заснованог насиља
– међународни стандарди и национално право

Фото: Freepik

Према наведеној конвенцији кривично дело прогањање (члан 34) представља „свако намерно (умишљајно) понашање понављањем претњи које су упућене другом лицу, које узрокују да се оно плаши за своју безбедност“. Осим непосредног, умишљајног предузимања радње извршења, у Конвенцији се (члан 41) изричито прописује кажњивост у још два случаја: а) за покушај извршења дела (без наступања последице) и б) за саучесништво у виду подстрекавања (наговарања) или помагања (омогућавања, олакшавања) другом лицу да изврши ово дело. За учиниоце

овог кривичног дела, поред казне затвора, сходно одредбама Конвенције (члан 45), прописане су следеће мере: а) праћење, односно надзор осуђених лица и б) укидање права на родитељство уколико се принцип најбољег интереса за дете не може гарантовати ни на који други начин, а што може да обухвати и безбедност жртве. Приликом одмеравања казне учиниоцу дела прогањања, суд посебно цени следеће отежавајуће околности (члан 46): а) кривично дело учињено над бившом или садашњом супружницом или партнерком у складу са националним законодавством од стра-

не члана породице или лица, које живи заједно са жртвом, односно лица, које је злоупотребило свој ауторитет, б) поновљено кривично дело (специјални поврат), односно сродно дело, в) кривично дело учињено над лицем, које је постало угрожено услед одређених околности, г) кривично дело учињено над дететом или у присуству детета, д) кривично дело учињено од стране два или више удружених лица, ђ) кривично дело коме је претходило или га је пратило екстремно насиље, е) кривично дело учињено на опасан начин – уз употребу оружја или уз претњу оружјем, ж) кривично дело са озбиљним физичким, односно психичким последицама за жртву и з) ако је учинилац претходно осуђиван за кривична дела сличне природе.

Поред Конвенције Савета Европе, скуп мера које су усмерене на сузбијање, односно спречавање радњи прогањања, додуше специфичне врсте „прогањања на интернету“, предвиђа Европска унија чијем пуноправном чланству тежи и Република Србија. Наиме, Директива (ЕУ) 2024/1385 Европског парламента и Савета од 14. маја 2024. о спречавању насиља над женама и насиља у породици (тачка 21) истиче да „прогањање на интернету“ представља савремени облик насиља који се често примењује над члановима породице, лицима из истог домаћинства, бившим партнерима или познаницима. Учиница често злоупотребљава технологију да би појачао присилу и контролу, изазивајући страх, тескобу и изолацију жртава од пријатеља, породице и колега са посла. Стога треба успоставити минимална правила о прогањању на интернету.

Кривично дело прогањање на интернету требало би да обухвати поновљени или кон-

тинуирани надзор над жртвом путем информационих и комуникационих технологија без њеног пристанка или законског одобрења. Ово може укључити и злоупотребу личних података жртве, на пример крађом идентитета, крађом лозинки, хаковањем уређаја жртве, тајно инсталирање софтвера за праћење уноса на тастатури, инсталацију апликација за геолокацију или крађу уређаја жртве. Такође, ово кривично дело требало би да укључи праћење жртава без њиховог пристанка или одобрења помоћу паметних уређаја повезаних на интернет, као што су паметни кућни уређаји. Међутим, постоје оправдане ситуације за спровођења надзора, као што су родитељско праћење локације деце и њихових активности на интернету, надзор здравља болесних, старијих, рањивих особа или особа са инвалидитетом у родбинском односу, или у контексту праћења медија и обавештајних података из отворених извора.

Кривичну одговорност за „прогањање на интернету“ (тачка 22) требало би ограничити на ситуације у којима је вероватно да ће праћење проузроковати озбиљну штету жртви. Приликом процене да ли ће радња проузроковати озбиљну штету, требало би се усредсредити на то да ли би таква радња уобичајено проузроковала штету жртви. У дефиницији кривичног дела прогањања на интернету (тачка 23), појам „праћење“ односи се на проналажење, локације особе и праћење њеног кретања, док се појам „надзора“ односи на шире надгледање другог лица, укључујући посматрање његових активности. У контексту ухођења на интернету обе радње, на крају, имају за циљ контролу над особом.

Опште карактеристике кривичног дела прогањања

Иако је реч о изразито опасном облику испољавања родно заснованог насиља, као облику испољавања криминалитета уопште, у Републици Србији све до 2016. године и доношења Закона о изменама и допунама[4], Кривични законик[5] (2005) није предвиђао кривично дело „прогањање“ (члан 138а) као самосталну инкриминацију. Тада је у глави XIV, под насловом „Кривична дела против слобода и права човека и грађанина“, било прописано специфично кривично дело усмерено на угрожавање личне сигурности човека, односно његовог личног живота. Практично се лична сигурност човека схватала у субјективном смислу као осећај његове сигурности (неугрожености) који представља саставни елеменат личне слободе човека. Реч је, заправо, о инкриминацији која се јавља као посебан, специјални облик кривичног дела угрожавања сигурности (по својој законски одређеној садржини).

У правној теорији се указује на то да специфично кривично дело против личне слободе под називом „прогањање“, „узнемиравање“ или „ухођење“ (енгл. *Stalking*, франц. *Harcèlement obsessionnel*, нем. *Nachstigungeung, Belästll*, итал. *Atti persecutori*) подразумева израз који значи узнемиравати, пратити и/или прогањати друго лице – жртву или њој блиско лице („загорчавати јој живот“). Ово се понашање састоји од два елемента (Kovačević, 2018, str. 57–71): с једне стране,

то ухођење, а с друге, жртва која је узнемирена на одређени начин, посебно путем: а) застрашивања било које врсте, б) упада у приватни живот, околину, дом или имовину, в) праћења, шпијунирања или узнемиравања било које врсте, г) физичких, ненајављених и поновљених посета радном месту или дому, д) давања поклона, ђ) поновљеним присуством на истим местима, проузрокујући нелагодност или забринутост или чак њену беспомоћност или збуњеност које су повезане с осећајем несигурности или потенцијалне претње која се тако ствара и е) виртуалним поновљеним и наметљивим контактом телефоном или електронским средствима попут е-поште или друштвених мрежа (Kovačević & Maljković, 2016, str. 85–98).

Прогањање се, у правној теорији, дефинише као поновљено, упорно, континуирано посматрање, прогон, наметљиви напор учиниоца да успостави непосредан или посредан контакт путем техничких средстава комуникације са жртвом или њеним сродницима, код којих учинилац својим поступцима изазива страх, нелагодност, немир, узнемиреност или претњу (Filipčić & Korošec, 2023, str. 707–717). Даље прогањање представља облик испољавања угрожавања сигурности другог лица, односно облик испољавања насиља у породици или породичној заједници (ако су делатности учиниоца усмерене против жртве с којом живи или је живео у породичној заједници, те где је жртва у подређеном или зависном положају у односу на њега). Услед

[4] Закон о изменама и допунама Кривичног законика, „Службени гласник РС“, број 94/16.

[5] Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24.

Фото: Freepik

различитих делатности, било физичког било психолошког карактера (природе), с временом се услед поновљених, континуираних поступака учиниоца успоставља, односно развија или учвршћује специфичан однос између жртве и учиниоца (Dimovski, 2016, str. 163–181).

Практично, постепено се успоставља контакт, те се даље одржавају веза, беспомоћност и опасно уверење да су поступци учиниоца потпуно безопасни, или чак супротно, да се схватају чак као врста наклоности, симпатије или пажње, а не као насиље које може ескалирати (што се често дешава). Прогањањем учинилац, сам или преко других лица (посредно) или средстава (класичних, као и савремених информационо-комуника-

ционих), непрестано подсећа жртву, комуницира са њом, указује јој на то да је ту, да је присутан, да је средишњи, тиме проузрокујући жртви психичку и физичку патњу, одузимајући јој слободу, пак и контролу над властитим животом.

Дакле, прогањање означава нежељено уплитање, пенетрацију и мешање у живот жртве од стране учиниоца овог дела – прогонитеља (Ђуришић, 2019, str. 89–101). Ову врсту насиља одликује упад, мешање (пенетрација) у приватну сферу живота жртве. Учиниоца на овај начин показује „надмоћ“ понављајући упорно низ међусобно повезаних делатности усмерених према истом лицу – жртви, изазивајући истовремено код њега страх или тескобу, узнемиреност, немир

и нелагодност. Реч је се о моделу понашања који укључује наметљив, трајан и понављајући контакт са жртвом, као и узнемиравање које може бити непосредно – лично, односно посредно – телефоном, преко друштвених мрежа, слањем СМС или имејл порука, писама, слањем поклона или скупих, вредних предмета, чекањем испред стана, куће или радног места, као и оштећењем или уништењем имовине (Dečković, 2017, str. 135–144).

Прогањање у кривичном праву Републике Србије

У праву Републике Србије кривично дело прогањање (члан 138а) остварује се, полазећи од међународних стандарда, са више законом алтернативно прописаних делатности. То су:

а) Неовлашћено праћење другог лица или предузимање друге радње са циљем физичког приближавања том лицу противно његовој вољи. Као „праћење“, које је неовлашћено, противправно, сматра се успостављање или одржавање одређене просторне и временске удаљености према другом лицу што му омогућава контролисање његовог кретања (Jovašević & Miladinović Stefanović, 2023, str. 82–85). Но, ова се радња може јавити и као било која друга делатност којом се остварује физичко приближавање, односно којом се смањује просторна даљина између извршиоца и другог лица чиме се практично стварају непосредни, блиски услови за успостављање њиховог контакта.

б) Настојање да се успостави контакт с другим лицем противно његовој вољи непосредно или посредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације. Реч је о делатности која тежи да се оствари контакт с другим лицем без обзира на то да ли је до тога дошло или није. Такав контакт се може остварити непосредно или посредно (преко другог лица или преко савремених техничких средстава комуникације (укључујући интернет), при чему нема сагласности другог лица (Đorđević & Bodrožić, 2024, str. 61–63).

в) Злоупотреба података о личности другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе или услуга. Потребно је да је реч о незаконитој, неовлашћеној употреби, коришћењу туђих личних података или „података о личности“ са одређеним циљем – ради наручивања одређене робе или услуга без обзира на то да ли је таква наруџбина реализована у конкретном случају или није (Dragoјlović, 2025, str. 67–70). Као „податак о личности“, сходно Закону о заштити података о личности^[6] (члан 4. тачка 1), сматра се сваки податак који се односи на физичко лице чији је идентитет одређен или одредив, непосредно или посредно, посебно на основу ознаке идентитета, као што су име и идентификациони број, податак о локацији, идентификатор у електронским комуникационим мрежама или једно, односно више обележја његовог физичког, физиолошког, генетског, менталног, економског, културног и друштвеног идентитета.

г) Претња нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица – манифестује се као најављивање, стављање у изглед, усменим,

[6] Закон о заштити података о личности, „Службени гласник РС“, број 87/18.

символичним или писменим путем наношење каквог зла другом лицу у виду напада – угрожавања живота, телесног интегритета или слободе другог или њему блиског лица.

д) Предузимање друге сличне радње на начин којим се може осетно угрозити лични живот другог лица. Реч је о „последичној“ радњи која обухвата било коју делатност која је подобна да проузрокује последицу дела коју закон дефинише као „осетно угрожавање личног живота другог лица“ (Petrović, Ferhatović & Jovašević, 2024, str. 87–88).

За постојање кривичног дела прогањања закон захтева још два услова. Наиме, потребно је да се законом алтернативно прописана радња извршења предузима (Delić, 2021, str. 80–81):

1) На одређени начин – упорно. Упорност представља истрајност, односно готовост, решеност учиниоца да понавља, виšekратно предузима радњу, што значи да једном извршена радња не чини ово кривично дело. Овај начин извршења дела подразумева виšekратно понављање неке од прописаних делатности ради остварења одређеног циља. Упорност извршења дела се схвата двојачко Ђorđević & Kolarić, 2021, str. 50–51): а) објективно – као виšekратно (два или више пута) понављање делатности у смислу радње извршења и б) свест учиниоца да пасивни субјект не жели, не прихвата комуникацију учиниоца, активно или пасивно, изричито или прећутно. Упорност као начин предузимања радње извршења указује на то да је овде реч о делу „са индиферентним бројем чињења“ (Raunović, 2019, str. 21–41). Наиме, понављање у виду виšekратног, континуираног понављања истих или различитих делатности не доводи до стицаја, нити до привидног реалног стицаја у форми

продуженог кривичног дела, већ је обухваћено једним јединственим делом.

2) У одређеном временском трајању – у току одређеног периода. Колико је трајање времена прогањања суд процењује као фактичко питање у конкретној ситуацији.

Последица кривичног дела прогањање састоји се у осетном (значајнијем, трајнијем) угрожавању личног живота другог лица. Такво „значајније“ (нарочито, у већој мери или у дужем трајању) угрожавање личног живота манифестује се као проузроковање тескобе (неспокоја, nelaгодности) у смислу осећања страха, узнемирености и забринутости за свакодневни живот жртве или њој блиских лица (Stanković, 2023, str. 432–433).

Ово кривично дело спада у *delicta communia*, што значи да га може извршити свако лице, док је у погледу кривице потребан умишљај учиниоца. Као пасивни субјект (жртва) јавља се било које лице, како оно према коме се непосредно, директно предузима радња извршења, тако и њему блиско лице.

За основни облик дела прогањања алтернативно је прописана новчана казна и казна затвора до три године.

Осим основног, ово кривично дело се јавља још у два тежа облика испољавања која су квалификована наступањем теже последице, која се налази у узрочно-последичној вези с предузетом радњом извршења основног облика, док у субјективном смислу она треба да буде обухваћена нехатом учиниоца (Turković et al., 2013, str. 191–192). То су: а) први тежи облик дела (став 2), где је услед предузете радње извршења проузрокована конкретна, непосредна, блиска, стварна опасност по живот, здравље или тело другог лица или њему блиског лица, за што је прописана казна затвора

у трајању од три месеца до пет година, и б) други тежи облик дела (став 3), где је, из нехата (непажње), проузрокована смрт прогоњеног или њему блиског лица предузимањем радње извршења. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне године до десет година.

Прогањање у европском кривичном праву

На основу наведених међународних стандарда бројне државе у Европи прописале су прогањање као самостално кривично дело у посебном делу кривичних закона или законика. Но, чињеница је да такво решење не познају баш сва законодавства у државама чланицама Савета Европе, иако би то могло да се очекује. Наиме, у неким законодавствима прогањање се правно квалификује као посебан или специјалан облик неког од кривичних дела против основних људских права. Међу законодавствима која у систему инкриминација предвиђају кривично дело прогањање налазе се, поред Босне и Херцеговине, неке од централних европских држава. Ту спадају:

- а) Република Италија,
- б) Савезна Република Немачка,
- в) Пољска Република и
- г) Швајцарска Конфедерација.

У Републици Италији се у Кривичном закону^[7] (*Codice Penale*), у књизи другој – „Посебна кривична дела“ (*Libro secondo: „Dei delitti in particolare“*), у XII одељку – „Кривична дела про-

тив лица“ (*Dei delitti contro la persona*), у трећој глави – „Кривична дела против личне слободе“ (*Dei delitti contro la libertà individuale*), предвиђа кривична одговорност за кривично дело прогањање (*Articolo 612 bis*) – *Atti persecutori*. Ово је супсидијарна инкриминација, која постоји само ако у конкретном случају нису испуњена обележја неког другог, тежег кривичног дела. Кривично дело прогањање (*Articolo 612 bis*) врши лице које поновљеним понашањем прети или узнемирава другог на начин који проузрокује трајно и озбиљно стање тескобе или страха или који изазива оправдани страх за властиту сигурност или сигурност рођака или другог блиског лица (повезаног емоционалном везом) или га присиљава на промену начина живота (Cicinelli, 2025).

Ово кривично дело карактеришу следећи елементи (Garofoli, 2025, str. 1): објекат напада је осећај личне сигурности (одсуство страха, бојазни или узнемирености било које врсте), 2) радњу извршења чине делатности као што су: а) претња – стављање у изглед наношења зла другом лицу, б) узнемиравање другог лица или в) присиљавање (принуђавање) другог (употребом физичке или психичке принуде, силе) са циљем да промени начин свог дотадашњег живота, и 3) радња извршења дела предузима се на одређени начин: а) поновљено, упорно и б) на начин који је објективно подобан, довољан да доведе до последице дела у виду проузроковања трајног и озбиљног стања тескобе или страха или изазивања оправданог страха за властиту сигурност или сигурност рођака или другог блиског лица (повезаног емоци-

[7] Codice Penale (R. D. 19. ottobre 1930, n. 1398... R. D. 16. ottobre 2025, n.151).

оналном везом). Реч је о уобичајеном кривичном делу које карактерише понављање претњи или узнемиравања које се наставља током одређеног временског раздобља на серијски начин и које укључује најмање три различита, алтернативна догађаја који морају бити у непосредној узрочној вези са агресивним понашањем учиниоца.

За основно дело је прописана казна затвора у трајању од једне године до шест година и шест месеци.

Тежи облик дела (став 2), за који се изриче тежа казна затвора, без ближег одређења у ком трајању, постоји: а) ако радњу извршења предузме лице са одређеним својством (*delicta propria*) супружник (или бивши супружник) или лице које је повезано или је било емоционално повезано са жртвом или б) ако је дело извршено на посебан, специфичан начин – рачунарским или телематским путем. Но, ако је дело прогањања учињено према одређеном лицу као жртви, тада се прописана казна повећава до половине (став 3). Ово дело постоји ако је радња извршења учињена: 1) на штету одређеног лица: а) малолетника, б) бремените жене (труднице) или в) инвалидног лица, 2) на опасан начин – употребом (хладног или ватреног) оружја или 3) од стране маскираног (прерушеног) лица (лица које крије свој идентитет).

Кривично гоњење учиниоца покреће се по тужби оштећеног лица која мора бити поднета у року од шест месеци. Изузетно се кривични прогон покреће по службеној дужности у случају ако је кривично дело учињено: а) против малолетника или лица с инвалидитетом (што мора бити обухваћено

умишљајем учиниоца) или б) у стицају (повезано) с неким другим кривичним делом за које се прогон учиниоца иначе покреће по службеној дужности.

Кривични законик Савезне Републике Немачке^[8] у глави XVIII – „Кривична дела против личне слободе“ (*Straftaten gegen die persönliche Freiheit*), такође предвиђа кривично дело прогањање (§ 238) (*Nachstellung*). Ово дело, за које је алтернативно прописана казна затвора до три године или новчана казна, састоји се у незаконитом ухођењу другог лица на начин који би могао значајно (нарочито) нарушити његов начин живота поновљеним (Perron, Stenberg & Eisele, 2025): 1) захтевањем (тражењем) физичке близине тог лица, 2) покушајем успостављања контакта с тим лицем коришћењем телекомуникација или других средстава комуникације или путем трећих лица, 3) злоупотребом личних података другог лица: а) наручивањем робе или услуга у његово име или б) подстицањем трећих лица да их контактирају, 4) претњом другом лицу повредом живота, телесног (физичког) интегритета, здравља или слободе његовог или њему блиског лица, 5) ширењем или јавном објавом фотографије другог лица или њему блиског лица (сродника) или б) ширењем или јавном објавом садржаја који би могао повредити част или углед другог или њему блиског лица.

Тежи облик дела – „Особито тешки случајеви“ (*In besonders schweren Fällen*) (став 2) – за који је прописана казна затвора у трајању од три месеца до пет година, постоји у следећим случајевима (Fischer, 2023): 1) ако је проузрокована телесна повреда другом лицу (или сроднику или другом

[8] Strafgesetzbuch vom 13. November 1998. (BGBl.I.S. 3322/1998... BGBl.I.S.351/2024).

блиском лицу) или је доведен у непосредну (блиску, конкретну) опасност њихов живот или телесни интегритет, 2) ако је ухођење другог лица: а) трајало дужи период, а најмање шест месеци и б) извршено коришћењем рачунарског програма чија је сврха дигитално праћење других лица или коришћењем слика или другог садржаја који су прибављени (добити) на тај начин и 3) ако је дело извршено на штету малолетног лица узраста до шеснаест година (при чему је учинилац навршио 21 годину живота).

Најтежи облик дела прогањања (став 3) представља дело квалификовано тежом последицом. Оно постоји ако је услед предузете радње извршења проузрокована смрт другог лица (жртве, рођака жртве или другог њој блиског лица). За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне године до десет година.

Кривични законик Пољске Републике – *Kodeks karny*, у глави XXIII – „Кривична дела против слободе“ (*Przestępstwa przeciwko wolności*), прописује, додуше „неименовано“, кривично дело прогањање/ухођење (§ 190a)^[9]. Дело се састоји у изазивању осећаја страха, понижења или узнемирености код другог лица или њему блиског лица (сродника) или у значајној повреди њихове приватности упорним узнемиравањем или у проузроковању имовинске или неимовинске штете другом лицу лажним представљањем као друго лице, коришћењем његовог лика, личних података или других података помоћу којих се могу идентификовати.^[10]

Поред објекта напада који се јавља као лична слобода, осећај личне или имовинске сигурности другог или њему блиског лица, ово дело карактерише радња извршења која се јавља у облику: а) узнемиравања, прогањања, ухођења или б) лажног (у потпуности или делимично неистинитог) представљања (издавања) као друго (било које) лице коришћењем његовог лика, личних података или других података помоћу којих се могу идентификовати. Последица дела се јавља у облику повреде заштићеног добра која се појавно манифестује као (Stefansky *et al.*, 2025): а) изазивање личног осећаја страха, узнемирености, гнушања, понижења, б) повреда (кршење) приватности (личне тајне) или в) проузроковање (имовинске/материјалне или неимовинске/афектационе) штете без обзира на то да ли последица наступа за оштећено лице или њему блиско лице (сродника). Као извршилац дела може се јавити свако лице, док је у погледу кривице потребан умишљај.

За основно дело прописана је казна затвора у трајању од шест месеци до осам година. Интересантно је решење (став 4) према коме се кривично гоњење учиниоца предузима само на предлог оштећеног лица.

Тежи облик дела (став 3), за који је прописана казна затвора у трајању од две године до петнаест година, представља дело квалификовано тежом последицом. У овом случају је теже кажњавање прописано ако је предузета радња извршења резултирала покушајем самоубиства оштећеног лица.

[9] Kodeks karny, Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553; *Opracowano na podstawie*: t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383.

[10] Praca zbiorowa (2025). Kodeks karny, Warszawa, C. H. Beck, str. 232–233.

Кривични законик Швајцарске Конфедерације^[11] (*Il Codice penale svizzero*), у другој књизи – „Посебни део“ (*Zweites Buch: Besondere Bestimmungen*), у IV глави – „Злочини или прекршаји против личне слободе“ (*Titolo quarto: Del crimini o dei delitti contro la libertà personale*) предвиђа кривично дело прогањање.

Према овом законском тексту кривично дело прогањање (*Articolo 181b*) – *Atti persecutori* уведено је у швајцарски правни систем новелом (амандманом) Кривичног законика из јуна 2025. године (који ступа на правну снагу 1. јануара 2026). Ово се дело, којим се повређује лична слобода другог лица, састоји у упорном праћењу, узнемиравању или претњи другом лицу на начин који би могао значајно ограничити његову слободу избора. Кривично гоњење се, према изричитом слову закона, покреће по тужби оштећеног лица (Heger, Pohlreich, Dreher & Maassen, 2025).

Радњу извршења дела чине три алтернативно прописане делатности, понашање које може озбиљно да ограничи слободу живота другог лица и да му проузрокује психолошку, социјалну и економску штету. То су (Trechsel, Pieth & Geth, 2025): а) упорно (поновљено, континуирано, дуже време) праћење (ухођење), б) узнемиравање – изазивање страха, нелагодности, непријатности или узнемирености, уз губитак, потпуни или делимични, трајни или привремени, осећаја мира или в) претња – усмена или писмена, односно симболична изјава којом се најављује наношење каквог зла другом лицу. Битно је за постојање дела да се ове радње предузимају на посебан начин – на начин који би могао значајно (нарочито,

у већем обиму или у дужем трајању) ограничити слободу избора приликом понашања другог лица.

За ово дело алтернативно је прописана казна затвора до три године или новчана казна.

Закључак

Као специфичан облик повреде, нарушавања или угрожавања личне сигурности човека, као универзалним или регионалним међународним стандардима заштићеног људског права, односно његове личне слободе јавља се прогањање (ухођење). У основи ове инкриминације налазе се стандарди садржани у Конвенцији Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011). Реч је о Конвенцији која обавезује државе потписнице да у свом националном кривичном законодавству пропишу специфична кривична дела родно заснованог насиља. Међу овим делима се налази и инкриминација под називом прогањање (члан 34). Ово дело подразумева свако намерно (умишљајно) понашање понављањем претњи које су упућене другом лицу, а које узрокују да се оно плаши за своју безбедност.

На темељу овог међународног стандарда у позитивном кривичном праву Републике Србије прописано је кривично дело прогањање (члан 138а) у групи кривичних дела против слобода и права човека и грађанина (глава XIV). Као објекат заштите овог дела јавља се осећање личне сигурности другог лица, његовог члана породице или њему блиског лица, што указује на то да оно представља посебни, специјални облик кривичног дела угрожавања сигурности. Битну компоненту садржине

[11] *Schweizerisches Strafgesetzbuch* vom 21. Dezember 1937. (BGBl.311.0... BGBl.2020/2025).

дела прогањање чине следећи елементи: 1) упорност предузимања законом прописаних делатности у току одређеног (подразумева се „дужег“) периода, 2) неовлашћено, противправно, упорно праћење другог лица или предузимање друге радње са циљем физичког приближавања противно његовој вољи, 3) успостављање контакта с другим лицем непосредно, преко трећег лица или путем средстава комуникације противно његовој вољи, 4) злоупотреба личних података другог лица или њему блиског лица ради наручивања робе или услуга, 5) претња нападом на живот, тело или слободу другог лица или њему блиског лица или 6) предузимање друге радње на начин којим се може осетно угрозити лични живот другог лица.

За основни облик дела прогањање алтернативно је прописана новчана казна и казна затвора до три године.

Осим у основном облику, ово се дело, у зависности од врсте, природе или значаја проузрокованих последица, јавља још у два тежа облика испољавања која су квалификована наступањем теже последице: а) конкретне, непосредне, блиске опасности по живот, здравље или тело другог лица или њему блиског лица (с прописаном казном затвора у трајању од три месеца до пет година) и б) смрти прогоњеног или њему блиског лица (с прописаном казном затвора у трајању од једне године до десет година).

На темељу међународних стандарда поједина кривична законодавства држава чланица Савета Европе (пored Републике Србије) као што су Италија, Швајцарска, Немачка, Пољска садрже специфичну инкриминацију у виду посебног кривичног дела – прогањање. Анализа компаративних решења наведених кривичних закона указује на специфичне карактеристике које не садржи до-

маће кривично право, што може бити од помоћи домаћем законодавцу приликом побољшања постојећих прописа у овој области. На почетку можемо рећи да прогањање по овом законском називу познају сви анализирани закони (осим пољског закона, који ниједном кривичном делу у законском тексту не даје назив). Ово је дело систематизовано међу кривичним делима против: а) личне слободе (Италија, Немачка, Швајцарска) или б) слободе (Пољска), што указује на објекат његове заштите.

Основни облик кривичног дела прогањање карактеришу према анализираним компаративним правним решењима следећи елементи: 1) упорно праћење, узнемиравање или претња жртви на начин који би могао значајно ограничити слободу избора жртве (Швајцарска), 2) изазивање страха, понижења, узнемирености или значајна повреда приватности жртве упорним узнемиравањем или проузроковање штете жртви лажним представљањем, коришћењем лика, личних или других података другог лица (Пољска), 3) незаконито упорно ухођење жртве захтевањем његове физичке близине, покушајем успостављања контакта коришћењем средстава телекомуникација или преко трећих лица, злоупотребом личних података са циљем наручивања робе или услуга у његово име или подстицањем трећих лица на контакт, претњом повредом живота, тела, здравља или слободе, ширењем или јавном објавом фотографија или садржаја који би могао повредити част или углед другог или њему блиског лица (Немачка) или 4) поновљена претња или узнемиравање жртве на начин који проузрокује трајно и озбиљно стање тескобе или страха или га присиљава на промену начина живота (Италија).

У зависности од врсте закона, за основно дело прогањања прописане су различите казне: а) казна затвора у трајању од једне године до шест година и

шест месеци (Италија), б) казна затвора до три године или новчана казна (Немачка, Швајцарска) или в) казна затвора у трајању од шест месеци до осам година (Пољска). Иако се по правилу учинилац овог дела гони по службеној дужности, ипак поједини закони (Италија, Пољска, Швајцарска) прописују да се кривично гоњење покреће по тужби оштећеног лица. Изузетно се кривични прогон покреће по службеној дужности у случају ако је кривично дело учињено: а) против малолетника или лица с инвалидитетом (што мора бити обухваћено умишљајем учиниоца) или б) у стицају (повезано) с неким другим кривичним делом за које се прогон учиниоца иначе покреће по службеној дужности (Пољска).

Од анализираних кривичних закона само у Швајцарској није прописан тежи, квалификовани облик дела (док по два тежа облика предвиђају италијански и немачки закон). За квалификоване облике дела прописане су следеће казне: а) увећана тежа казна до половине, без ближег одређења трајања (Италија), б) казна затвора у трајању од три месеца до пет година, односно казна затвора у трајању од једне године до десет година у случају проузроковања смрти пасивног субјекта (Немачка) и в) казна затвора у трајању од две године до петнаест година ако је оштећено лице покушало самоубиство (Пољска).

Осим наведених тежих последица у виду смрти (Немачка) или самоубиства (Пољска) оштећеног лица, као квалификаторне околности код кривичног дела прогањање поједина законодавства прописивала су још и следеће: 1) у Немачкој: а) наступање телесне повреде или изазивање опасности за живот или тело другог лица, сродника или блиског лица, б) ако је ухођење другог лица трајало најмање шест месеци, в) ако је дело извршено коришћењем рачунарског програма чија је сврха дигитално праћење других лица или коришћењем тако прибављених слика или другог садржаја и г) ако је дело извршено на штету малолетног лица узраста до шеснаест година и 2) у Италији: а) ако дело изврши супружник (или бивши супружник) или лице које је повезано или је било емоционално повезано са жртвом или, б) ако је дело извршено рачунарским или телематским путем, в) ако је дело извршено на штету малолетника, бремените жене или инвалидног лица и г) ако је дело извршено употребом оружја или од стране маскираног лица.

Наведена компаративна решења, посебно у погледу набројаних квалификаторних околности, могу бити од значаја и законодавцу у Републици Србији приликом новелирања постојећих законских решења кривичног дела прогањање.

References / Литература

- Cicinelli, E. (2025). *Criminal Law Schemes 2025: General and Special Part*. 13th ed. Neldiritto editore. [In Italian]
- Collective work. (2025). *Criminal Code*. Warsaw: C. H. Beck. [In Polish]
- Čović, A. (2013). Significance of the ratification of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. *Strani pravni život*, 3, 279-292. [In Serbian]

- Dečković, S. (2017). Criminal law aspects of the crime of stalking. *Pravne teme*, 10, 135-144. [In Serbian]
- Delić, N. (2021). *Criminal Law: Special Part*. Beograd: Pravni fakultet. [In Serbian]
- Dimovski, D. (2016). The crime of stalking: Criminological and criminal-law aspects. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 72, 163-181. [In Serbian]
- Dragojlović, J. (2025). *Criminal Law: Special Part*. Novi Sad: Univerzitet Privredna akademija. [In Serbian]
- Đorđević, Đ., & Kolarić, D. (2021). *Criminal Law: Special Part*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet. [In Serbian]
- Đorđević, Đ., & Bodrožić, I. (2024). *Criminal Law: Special Part*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet. [In Serbian]
- Đurišić, J. (2019). The criminal act of stalking in the criminal legislation of Montenegro. *Studia Iuridica Montenegrina*, 2, 89-101. [In Serbian]
- Filipčić, K., & Korošec, D. (2023). *Stalking. A Large Scientific Commentary on a Special Part of the Criminal Code*. Book 1. Ljubljana: Uradni list. [In Slovenian]
- Fischer, T. (2023). *Criminal Code with Supplementary Laws*. 70th ed. München: C. H. Beck. [In German]
- Garofoli, R. (2025). *Compendium of Criminal Law: General and Special Part*. 15th ed. Neldiritto editore. [In Italian]
- Heger, M., Pohlreich, E., Dreher, E., & Maassen, H. (2025). *Criminal Code: Commentary*. Zürich: Dike. [In German]
- Jovašević, D., & Miladinović Stefanović, D. (2023). *Criminal Law: Special Part*. Niš: Pravni fakultet. [In Serbian]
- Kovačević, M. (2018). Stalking: General considerations and comparative-law review. *Strani pravni život*, 1, 57-71. [In Serbian]
- Kovačević, M., & Maljković, M. (2016). Stalking: Criminological and criminal-law aspects. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 3, 85-98. [In Serbian]
- Miladinović Stefanović, D. (2017). The Istanbul Convention and the criminal-law protection of women against violence in the Republic of Serbia. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 76, 231-252. [In Serbian]
- Paunović, N. (2019). Criminal-law aspects of stalking: Comparative-law analysis and possible directions of de lege ferenda changes. *Strani pravni život*, 1, 21-41. [In Serbian]
- Perron, W., Stenberg, D. L., & Eisele, J. (2025). *Tübingen Commentary on the Criminal Code*. 31st ed. C. H. Beck. [In German]
- Petrović, B., Ferhatović, A., & Jovašević, D. (2024). *Criminal Law: Special Part*. Sarajevo: Pravni fakultet. [In Croatian]
- Stanković, N. (2023). *Criminal Law: General and Special Part*. Brčko: Evropski univerzitet. [In Serbian]
- Stefansky, R. A. et al. (2025). *Criminal Code: Commentary*. 7th ed. Warsaw: C. H. Beck. [In Polish]
- Trechsel, S., Pieth, M., & Geth, C. (2025). *Swiss Criminal Code: Practical Commentary*. 5th ed. Zürich: Dike. [In German]
- Turković, K. et al. (2013). *Commentary on the Criminal Code*. Zagreb: Narodne novine. [In Croatian]

Legal sources / Правни извори

- Italian Criminal Code (Royal Decree of 19 October 1930, No. 1398; Royal Decree of 16 October 2025, No. 151). [In Italian]
- Criminal Code, “Official Gazette of the Republic of Serbia”, Nos. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 and 94/24. [In Serbian]
- Polish Criminal Code, Journal of Laws 1997 No. 88, item 553; consolidated text based on Journal of Laws 2025, item 383. [In Polish]

Law on Amendments to the Criminal Code, “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 94/16. [In Serbian]

Law on Personal Data Protection, “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 87/18. [In Serbian]

Law on Ratification of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, “Official Gazette of the Republic of Serbia - International Contracts”, Nos. 12/13 and 4/16. [In Serbian]

Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (BGBl. 311.0 ... BGBl. 2020/2025). [In German]

German Criminal Code of 13 November 1998 (BGBl. I, p. 3322/1998 ... BGBl. I, p. 351/2024). [In German]

Strategy for the Prevention and Combating of Gender-Based Violence against Women and Domestic Violence for the Period 2021-2025, “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 30/18. [In Serbian]

Dragan M. Jovašević

University of Niš, Faculty of Law
Niš (Serbia)

Radoš Pejović

Government of the Republic of Serbia, Ministry of Family Affairs and Demography
Belgrade (Serbia)

Stalking as a Form of Gender-Based Violence – International Standards and National Law

Summary

Based on the international standards contained in the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (the so-called Istanbul Convention), a system of criminal liability and punishment for the act of “Stalking” has been established in European criminal law. Depending on the legal regulation that provides for this incrimination against a person’s personal freedom, this criminal offence consists of causing fear, insecurity, anxiety or distress to another person or a person close to them. This unlawful misconduct is undertaken by someone repeatedly and persistently following, harassing or stalking another person or a person close to them. However, the essence of this incrimination is reflected in the attempt to establish unwanted or inappropriate contact between the perpetrator and another person, directly or through a third party, through information and communication technology. Based on international standards, the paper analyzes the content, characteristics, elements of being and forms of manifestation of the criminal offense of persecution in the law of the Republic of Serbia, or in the law of selected European countries (Italy, Germany, Poland, Switzerland).

Keywords: criminal law, international standards, stalking, personal security, punishment

Огњен В. Бојанић^[1]

Универзитет у Београду, Правни факултет
Београд (Србија)

УДК 341.123:323.1(=163.41)(497.115)"2004"

Прегледни научни рад

Примљен 22/6/2026

Прихваћен 1/8/2026

Doi: 10.5937/napredak7-68519

Између чињеница и интерпретације: мартовски погром из 2004. године у извештајима Генералног секретара Организације уједињених нација^[2]

Сажетак: У раду се анализирају извештаји Генералног секретара ОУН о раду УНМИК у којима се говори о мартовском погрому да би се утврдило на који их је начин ова међународна организација представила. Током истраживања примењен је квалитативни методолошки приступ – критичка анализа дискурса са тежиштем на анализи уоквиравања, допуњен нормативном анализом и пружањем историјског контекста. Пре разматрања документа аутор је настојао да представи стање на Косову и Метохији у периоду од средине 1999. године па до почетка мартовског погрома да би се што адекватније стекла слика о континуитету неподношљивих услова за живот у којима су се Срби и други неалбанци налазили. Имајући све у виду, резултати показују да су извештаји, иако садрже релативно детаљан приказ догађаја и последица, употребом терминологије која ублажава карактер насиља и изостанком шире контекстуализације допринели релативизацији размера страдања Срба и других неалбанаца. Занемарујући неопходност ширег разумевања ситуације, у извештајима се мартовски погром представља као изолован безбедносни инцидент а не као кулминација вишегодишњег насиља и гушења основних људских права чему су Срби и други неалбанци били изложени од доласка међународних мисија (УНМИК и КФОР). Стога се закључује да извештаји представљају незанемарљив извор, али их је за стицање свеобухватне слике о мартовском погрому неопходно критички тумачити и упоређивати са осталим релевантним изворима, као и другом научном литературом.

Кључне речи: Косово и Метохија, мартовски погром, ОУН, УНМИК, КФОР

[1] ognjenbojanic1234@gmail.com

[2] Аутор на основу личног става, али и поштујући важеће правне акте – Устав Републике Србије из 2006. године и Резолуцију Савета безбедности Организације уједињених нација (у даљем тексту: ОУН) 1244 (1999), истиче да је покрајина Косово и Метохија (у даљем тексту: КиМ) саставни део Републике Србије који ужива суштинску аутономију, да се ни на који начин у тексту не би могли довести у питање суверенитет и територијални интегритет Репу-

1. Косово и Метохија по окончању агресије на СРЈ

Потписивањем Војно-техничког споразума у Куманову и усвајањем Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1244 (1999) у јуну 1999. године окончани су вишемесечна агресија НАТО (North Atlantic Treaty Organization) на Савезну Републику Југославију (у даљем тексту: СРЈ) и оружани сукоб на КиМ. Истовремено, наведени акти означили су почетак успостављања новог безбедносног и политичког поретка на КиМ који је подразумевао повлачење Војске Југославије и полиције Републике Србије с простора КиМ и распоређивање међународних снага КФОР (Kosovo Force) под командом НАТО и мандатом ОУН. Паралелно са успостављањем међународног војног присуства, под окриљем ОУН успостављена је и мисија УНМИК (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), којој је поверено вршење управе и стварање услова за стабилизацију политичких и друштвених прилика у покрајини. Њено деловање било је организовано кроз четири стуба, који су обухватили цивилну администрацију, изградњу демократских институција, обнову и економски развој и пружање хуманитарне помоћи становништву погођеном последицама сукоба (Caplan, 2015, str. 619).

Међутим, почетни постконфликтни период био је изузетно тежак за српско и друго неалбанско становништво пошто је оно било у потпуности незаштићено од напада албанских

екстремиста. У том смислу, управо је „резултат удруженог злочиначког подухвата НАТО и албанских терориста окупљених око ОВК био протеривање око 250.000 Срба и других неалбанаца са Космета одмах по доласку снага КФОР 1999. године“ (Šuvaković, 2015, str. 39). Такође, нису биле поштеђене ни српска културна и верска баштина, које су током првих година међународне цивилне и војне управе на КиМ претрпеле страшна разарања. Културно наслеђе на простору КиМ обухвата 1.300 православних цркава, манастира и других верских објеката од којих је само између 10. јуна 1999. и 1. марта 2004. уништено њих 110. Осим тога у првим, најснажнијим налетима албанских сецесиониста, предвођеним неразоружаним војницима и командантима тзв. Ослободилачке војске Косова (у даљем тексту: тзв. ОВК), уништавана су читава православна гробља, надгробни споменици као и споменици посвећени водећим личностима српске историје који су се претежно налазили у градским срединама (Stevanović, Đurđević, 2021, str. 197).

Преостали део српског становништва, који је упркос свему одлучио да остане на КиМ, свој живот је наставио у руралним и изолованим срединама. Својеврстан изузетак представљао је северни део Косовске Митровице који је остао једино значајније урбано средиште у којем је српско становништво личним ангажовањем успело да спречи учестале нападе Албанаца. С друге стране, налазећи се у непријатељском

блике Србије. С тим у вези, једнострано проглашени и међународно непризнати ентитет, који од 2008. године егзистира на територији јужне српске покрајине и поводом чијег статуса унутар међународне заједнице постоје супротстављени ставови, за потребе рада биће називан привремене институције самоуправе (у даљем тексту: ПИС) у Приштини или, у случају да није могуће користити овај израз, биће коришћен други (тзв.) код сваког статусно проблематичног израза.

окружењу, Срби јужно од Ибра суочавали су се с бројним безбедносним изазовима, ограниченом слободом кретања, бруталним физичким нападима и киднаповањима (Stevanović, 2018, str. 61).^[3] Током првих десет месеци (од 10. јуна до 30. марта 2000. године), док је међународна цивилна и војна управа тек постављала темеље за своје будуће функционисање, забележена су 4.564 терористичка напада припадника тзв. ОВК и других албанских екстремиста. Тако је биланс тих напада био поражавајући – живот је изгубило 936 људи, рањено је њих 876, а отето 866, при чему су међу жртвама убедљиво предњачили Срби, али и Албанци који су раније били запослени у институцијама СРЈ и Републике Србије. Уз људске губитке, разорено је, спаљено или тешко оштећено преко 50.000 кућа, највећим делом у власништву Срба, али и других неалбанаца (Guskova, 2014, str. 352).^[4]

Наочиглед читаве међународне заједнице, а преваходно колективног Запада, који је крај 20. века славио као зенит владавине права и заштите људских права, спроведен је систематски прогон а да за то нико није сносио одговорност. Тамо где је међународно присуство требало да буде јемац безбедности, српско и друго неалбанско становништво нашло се, уз ретке изузетке, препуштено само себи и приморано да сопственим снагама брани голи опстанак (Šuvaković, 2010). Стога,

избегавање конфронтације с припадницима тзв. ОВК и изостанак санкционисања одговорних за учињене злочине током рата, али и непосредно након њега, не само да су представљали тежак пропуст и доказ неделотворности међународног присуства него су и охрабрили албанске екстремисте да, овога пута знатно перфидније, организују нови талас насиља.

2. Мартовски погром – шта му је претходило

Консолидацијом међународне војне и цивилне управе у периоду који је уследио од средине 2001. године забележен је делимичан пад етнички мотивисаних напада високог интензитета. Међутим, иако се тај број смањио, то није значило да се ситуација за српско и друго неалбанско становништво радикално побољшала. Напротив, само су тежи инциденти уступили место насиљу мањег интензитета, нарочито када је реч о физичким нападима, паљевини, крађи стоке или каменовању возила у којима су се припадници невећинских заједница возили. Управо су такви учестали видови насиља ниског интензитета перманентно одржавали страх и неспокој међу Србима и другим неалбанцима због чега је њихово поверење у међународну управу било

[3] Један од најтежих злочина за који до данас нико није одговарао јесте масакр у атару села Бујанце код Липљана, када су, 23. јула 1999. године, свега неколико недеља по доласку међународне војне и цивилне управе, припадници тзв. ОВК убили 14 жетелаца српске националности из оближњег села Старо Грацко док су обављали сезонске послове.

[4] Осим убистава, била су учестала и киднаповања, међу којима се по бруталности издвајало киднаповање монаха Харитона Лукића 15. јуна 1999. године чије је обезглављено и масакрирано тело пронађено након нешто више од годину дана у околини Призрена.

на изузетно ниском нивоу. Слично се закључује и у извештају Међународне кризне групе (International Crisis Group) с тим да она прави искорак констатујући да је пад у броју насилних инцидената делимично повезан и са значајним смањењем броја Срба. Они који су остали успели су да се регрупишу у мале, компактне и релативно безбедне средине у руралним деловима, при чему им је кретање по КиМ још увек било знатно ограничено (Friedrich, 2005, str. 233–234; Lađevac, 2009, str. 36). Ипак, испоставиће се да ни у таквим „безбедним срединама“ није било апсолутних гаранција да до насиља неће доћи о чему су управо сведочила убиства породице Столић у Обилићу и четири српска дечака на реци Бистрици код Гораждевца током 2003. године која су најавила да КиМ улази у нову спиралу етнички мотивисаног насиља.

Некажњавање учињених злочина постепено је постајало свакодневица постконфликтног КиМ. У таквим околностима албански екстремисти су, након краткотрајног затишја, почели све отвореније да показују да не намеравају да одустану док не остваре циљ који је дефинисала још тзв. ОВК – стварање етнички чистог КиМ на којем неће бити места ни за Србе, ни за друге неалбанце. Овом осећају придружила се и растућа фрустрација изазвана тиме што процес сецесије није напредовао темпом који су косовскометохијски Албанци захтевали (Rakić, 2009). Амалгамисање ова два чиниоца довело је безбедносну ситуацију на КиМ до усијања током марта 2004. године.^[5]

Наиме, у ноћи 15 марта 2004, на улазу у село Чаглавица, хицима из ватреног оружја рањен је дечак српске националности Јовица Арсић. Недуго након тога Срби из Чаглавице и Грачанице спонтано су почели да се окупљају на магистралном путу Приштина–Скопље и на регионалном путу Приштина–Њилане блокирајући на тај начин поменуте саобраћајнице, те захтевајући хитну реакцију јединица КФОР и УНМИК полиције. Сутрадан, 16. марта у поподневним часовима, тројица дечака албанске националности из села Чабра (општина Зубин Поток) удавила су се у реци Ибар, док је четврти успео да се домогне обале. Преживели дечак је изјавио да су њега и његова три друга наводно јурили Срби са псима због чега су спас потражили у реци, а ту изјаву су потом интензивно почели да шире најугроженији албански медији. Осим њих, албански политичари и јавне личности почели су да се утркују у запаљивим изјавама таргетирајући искључиво Србе као кривце за несрећу. Упркос апелима портпарола УНМИК администрације Ђерђа Какука (Kakuk György) и портпаролке УНМИК полиције Трејси Бекер (Tracy Becker) да се извештава опрезније, јер нису постојали никакви докази о етнички мотивисаном злочину, анти-српска хистерија се наставила (Aleksić, 2025, str. 21–23). На дате изјаве, месец дана по окончању погрома, надовезао се и други портпарол полиције и правосудног одељења међународне привремене управе Нирај Синг (Neeraj Singh) указујући на то да постоје веома значајне

[5] Током вечери 19. фебруара 2004. недалеко од Липљана Албанци су рафалима из ватреног оружја усмртили Златомира Костића и Милијану Марковић.

Огњен В. Бојанић

Између чињеница и интерпретације: мартовски погром
из 2004. године у извештајима генералног секретара
Организације уједињених нација

Ломљење крста на православном храму
у Подујеву 2004. током Мартовског погрома
Фото: Printscreen RTS

| 107

Монахиње из Манастира Деевич,
током Мартовског погрома 2004. године
Фото: Wikipedia

Црква Богородице Љевишке
у Призрену након спаљивања
током Мартовског погрома
2004. године
Фото: Канцеларија за Косово и Метохију

Манастир Светих Архангела у Призрену након спаљивања у Мартовском погрому 2004. године
Фото: Канцеларија за Косово и Метохију

недоследности у исказима које је дечак давао током два одвојена испитивања, додајући и да је он био изложен страховитом притиску албанских медија који су му сугерисали шта треба да каже. Стога су и наводи дечака, како се испоставило, били у логичкој супротности с другим, раније утврђеним доказима (UN News, 2004). Међутим, све то није спречило Албанце да већ следећег дана организују насилни протест у јужном делу Косовске Митровице и крену пут северног дела града с намером да учине исто оно што су учинили и у другим урбаним срединама у којима су Срби живели до 1999. године. Пламен који су албански екстремисти запалили на мосту преко Ибра проширио се широм КиМ, те је захватио и прогутао већину српских средина попут Обилића, Свињара, Бресја, Косова Поља, села око Липљана, Штимља, Поткаљаја у Призрену и сл. У тродневном дивљању око 60.000 Албанаца, према различитим проценама, погинуло је 19 особа (11 Албанаца и 8 Срба), а 954 особе, од којих су већина били Срби, као и 126 припадника међународних оружаних формација теже је или лакше повређено. Више од 1.000 српских и других неалбанских непокретности спаљено је и опљачкано, док је порушено или тешко оштећено 35 православних богомоља и споменика културе (Serbian Government for Kosovo and Metohija [2004], Rakočević, 2025, Failure to Protect Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004, 2004, S/2004/348).

Мартовски погром представљао је, као што се могло видети, добро испланирано и координисано насиље, које је за свега 72 сата оставило несагледиве и трајне последице по

српски народ и његову вишевековну културну и духовну баштину на КиМ. Управо због размера разарања и страха који је посејан још 1999. и 2000. године, највећи број интерно расељених никада се није вратио у своје домове услед чега је покрајина до данашњих дана остала подручје са најмањим постотком (мање од 2%) повратника посматрајући сва постконфликтна подручја у свету (Serbian Government for Kosovo and Metohija [2004] – Documentary films by TVNS Radomir Grujić). Посебно забрињава чињеница да за све учињено у периоду од 17. до 19. марта нико није адекватно процесуиран. Иако је пред правосудним органима УНМИК и ПИС у Приштини у наредних годину дана покренуто на десетине поступака, ретко је које лице које је учествовало у нападима, паљевини и прогону изведено пред лице правде, а још ређе им је изрицана казна сразмерна тежини кривичних дела. Изречене санкције биле су, по правилу, симболичне чиме је само потврђена пракса некажњивости која је претходила самом погрому (Gudžić, 2025, str. 162). Из угла читавог српског народа поменута непочинства доживљена су са дубоким огорчењем, и то не само због разарања већ и због упорног ћутања Европе, чији темељи управо почивају на хришћанству, а која није реаговала на то што се на њеном тлу руше православне светиње и бришу трагови постојања једног народа. Међутим, колико год да је доживљај народа био јасан, питање како је мартовски погром забележен и протумачен изван граница Републике Србије остаје једнако важно будући да су, између осталих, и извештаји међународних организација допринели обликовању слике о догађајима на КиМ.

Табела 1. Страдање и материјална штета током мартовског погрома 2004. године

Категорија	Број
Погинули	19 (8 Срба и 11 Албанаца)
Повређени	954 (већином Срби и други неалбанци)
Спаљена или опљачкана непокретна имовина у власништву Срба и других неалбанаца (куће, станови, земљиште, пољпривредна газдинства)	Више од 1.000
Порушена или тешко оштећена имовина Српске православне цркве (цркве, манастири и споменици културе)	35
Повређени припадници међународних мисија (КФОР и УНМИК полиција)	126

Извор: Извештај HRW (2004); документација Владе Републике Србије; Извештај (S/2004/348) Генералног секретара ОУН.

3. Извештаји Генералног секретара ОУН о раду УНМИК на Косову и Метохији

Предмет анализе у овом одељку чине редовни извештаји Генералног секретара ОУН о раду мисије УНМИК поднети Савету безбедности ОУН током 2004. и 2005. године, и то пре свега Извештај S/2004/348 од 30. априла 2004. године; а потом и извештаји S/2004/613 од 30. јула 2004. године и S/2004/907 од 17. новембра 2004, као и „Свеобухватни преглед стања на Косову“ Каја Ејдеа (Kai Eide), приложен уз писмо Генералног секретара S/2005/635 од 7. октобра 2005. године.

Конкретно, Извештај S/2004/348 обухватао је опис активности УНМИК и општег безбедносног и друштвено-политичког стања у периоду од 1. јануара до 31. марта 2004. године. Дакле, реч је извештају који је Генерални секретар, у координацији са својим специјалним представником, подносио и још увек подноси Савету безбедности ОУН у складу с правилима функционисања мисија под мандатом ОУН.^[6] Без сумње, најупечатљивији догађај који је обележио извештајни период био је мартовски погром што је и потврђено у тачки 2. документа где се констатује да је „пресудни догађај [...] представљало широко распрострањено насиље“. Управо због тога овај извештај

[6] До 2020. године о раду мисије УНМИК и ситуацији на КиМ Савету безбедности ОУН подношена су четири извештаја годишње, да би од поменуте године тај број био консолидован на два шестомесечна извештаја.

представља важан извор, али се при његовом тумачењу мора имати у виду да је реч о акту којим је извештавано о данима у којима је систем УНМИК, па и саме ОУН, доживео дебакл услед чега се кроз цео текст провлачи тензија између признања размера злочина и потребе да се умањи одговорност мисије. Наведено посебно добија на тежини ако се у обзир узме и чињеница да су, иако у извесној мери различите, УНМИК и УНТАЕТ (United Nations Transitional Administration in East Timor) до сада најкомплексније мисије чији је циљ био преузимање целокупне контроле над постконфликтном територијом, њена ревитализација и изградња потпуно новог, административно-управног апарата (Kondoch, 2001).

На самом почетку пажњу треба усмерити на терминологију која је коришћена. Наиме, у документу (S/2004/348), у тачки 2, оцењује се да је реч о „организованој, широко распрострањеној и циљаној кампањи насиља“ усмереној против српске, ромске и ашкалијске заједнице, док се у тачки 52. помиње и постојање „жеље да се протерају Срби“. Кроз ова два примера, којих истина има још у самом тексту, творци су доследно избегавали појмове попут „погрома“, те су се опредељивали за неутралније изразе попут „насиља“, „немира“ или „сукоба“, којима тешко да су могле да се опишу размере и последице злочина. Конкретно, у тачки 3. за 954 лица констатује се да су повређена „у току сукоба“. Употреба речи „сукоб“ посебно је спорна јер имплицира постојање две приближно равноправне сукобљене стране, чиме се прикрива једнодимензионални карактер насиља које је било усмерено искључиво против српског и другог неалбанског становништва. Чак и тамо

где су Срби пружили отпор албанским екстремистима, попут Чаглавице, Грачанице и северног дела Косовске Митровице, реч је о вишеструко мањој групи људи која се спонтано окупила да би спасла свој и живот својих најмилијих и спречила разарање места у ком живи. О покушају стварања привидне симетрије између Срба и Албанаца сведочи и начин представљања жртава. Податак наведен у тачки 3. да је живот изгубило „19 особа, од којих 11 Албанаца и 8 Срба“ формално је тачан, али се без контекстуализације ствара утисак да су латентни исходи, као и друга оштећења били последица сукоба између две етничке заједнице. Стварна слика је заправо другачија, јер су Срби као и њихова имовина били искључиве мете албанских екстремиста док су смрт, друге теже или лакше повреде Албанаца биле последица деловања УНМИК полиције и снага КФОР у самоодбрани током напада на њих и покушаја заштите невећинских заједница. Осим ових, и друге бројке изнесене у извештају релативно су се подударале са онима из званичних српских извештаја (а које су пренесене у претходном поглављу) с тим што у анализираном документу и за њих недостаје јасан контекст.

Када је реч о непосредном поводу, извештај о раду УНМИК показује извесну меру опреза. О давању албанских дечака у Ибру у тач. 5. и 38. исправно се указује на то да „околности тог инцидента тек треба утврдити“ као и да је насиље било поспешено каснијим „запаљивим и пристрасним медијским извештавањем“. Ипак, уместо да јасно буде наглашено да није постојао ниједан доказ о етнички мотивисаном злочину, што су челни људи УНМИК администрације тврдили већ тада, ово питање је остављено отворено,

чиме је до данас допуштена могућност за формирање лажног наратива о „континуитету српских злочина“ који већ три деценије служи као темељ на којем се покушавају изградити национални мит и тзв. косовска државност. Чак и да се каже да је непосредни повод адекватно детектован навођењем упуцавања српског младића у Чаглавици и несреће у селу Чабра, извештај се на томе зауставља не сагледавајући шта су суштински узроци насиља. А реч је управо о дубоко укоревљеној мржњи водећих албанских политичких и паравојних структура према српском становништву и држави Србији потпомогнутој финансијским, војним и пропагандним средствима водећих сила колективног Запада током, али и након сукоба на КиМ, слабо и несистематично успостављеном безбедносном апарату снага КФОР и УНМИК полиције због чега су Срби и други неалбанци перманентно представљали лаке мете за албанске екстремисте, некажњавању као награди за злочине учињене над Србима и другим неалбанцима током рата, а и касније у постконфликтном периоду.

Слично се уочава и у деловима у којима се говори о организацији немира. Тако, описујући нападе на српске средине на КиМ, каже се да су они били „наизглед спонтани на самом почетку“, али су их „брзо преузели организовани елементи“ заинтересовани за изазивање тензија на етничкој основи. Овако скројена реченица само делимично потврђује тезу о добро организованом и координисаном насиљу, јер се нигде не наводи ко је заиста био инспиратор и стајао иза екстремиста иако су поједина лица већ тада била део система УНМИК или позната УНМИК полицији као некадашње водеће личности тзв. ОВК.

Добар пример за то је свакако Јакуп Краснићи (Jakup Krasniqi), у том моменту министар јавних служби у влади ПИС у Приштини, чије су значајно учешће у организовању и спровођењу насилних акција против Срба и снага КФОР на КиМ разоткрили представници мисије Сједињених Америчких Држава (у даљем тексту: САД) на КиМ већ током погрома. Осим његовог, занимљив је и случај Јетулаха Дибранија (Jetulah Dibrani), једног од првих команданата тзв. Косовског заштитног корпуса (у даљем тексту: тзв. КЗК) ПИС у Приштини и бившег припадника тзв. ОВК који је организовао напад и паљење села Свињаре. А да су у организацији погрома учествовале личности из готово свих утицајних институција албанског друштва на КиМ говори и податак да су улогу у припремању оружаних активности имали и представници Исламске верске заједнице тзв. Косова који су на верским скуповима охрабривали Албанце да учествују у побуни и протеривању Срба и насилном удаљавању администрације УНМИК и КФОР. Углавном је у питању била категорија имама попут Самеда Џезаирија (Samed Xhezairi) из Призрена и Мусе Адемија (Musa Ademi) из околине Витине за које се знало да су повезани с радикалним исламистима и муџахединима (BIA, 2024, str. 12–13).

Можда и најкрупнија критика која ће бити изнесена у овом раду тиче се готово потпуног изостанка самокритике поводом слома који су доживели системи УНМИК и КФОР током погрома. Не само да није било спознаје сопствене кривице него се у тачки 8. тврдило да су „УНМИК и КФОР брзо покренули напоре како би ухапсили оне који су учествовали у насилним акцијама“, те да су челни људи ове две гране међународног

Фото: Freepik

присуства на КиМ успоставили „виши кризни тим“ као и „тело за управљање кризом“. Сви ови наводи, међутим, описују искључиво оно што је учињено накнадно, након што је дивљање албанских екстремиста било у пуном јеку, вешто прикривајући разлоге зашто ранијом реакцијом насиље није благовремено спречено. Другим речима, како је било могуће да око 60.000 људи пуна три дана неометано пали, руши и протерује људе пред очима наоружаних припадника КФОР и УНМИК полиције?! О пасивности ових формација можда најбоље сведочи паљење манастира Светих архангела, цркве Богородице Љевишке и Призренске богословије наочиглед припадника

немачког контингента КФОР које је, управо због кукавичлука, и утицајни немачки лист *Шпјил (Der Spiegel)* прозвао „зечевима са Косова“ (*Der Spiegel*, 2004).^[7] Такође, парадоксално звучи и то што је у тачки 9. забележено да је, када је највећи део разарања окончан, било „распоређено око 2.000 додатних војника“ и да су привремено поново успостављени контроли пунктови у српским срединама. Уместо да се овај податак протумачи као доказ да првобитни распоред снага није био способан да испуни основни задатак дефинисан мандатом, у извештају се он мистификује употребом анемичних термина попут „појачање видљивости и присуства“ са циљем да се не

[7] Иако је понашање снага КФОР, комплетно посматрано, било катастрофално, постојали су и светли примери адекватног реаговања, попут припадника италијанског контингента КФОР који је успео да од најезде екстремиста сачува манастире Високе Дечане и Пећку патријаршију.

покажу размере неспособности. Изостанак адекватне заштите недвосмислено је оставио трајне последице на положај Срба и других неалбанаца, што се и потврђује у тачки 26. ставом да су након погрома они постали „изолованији него у било ком тренутку у претходне три године“, те да многа, поготово старија лица нису више имала жељу да се крећу „без искључиве пратње снага КФОР“. То је само потврдило тезу да су се Срби и други неалбанци једино могли ослонити на снаге КФОР и УНМИК полиције иако се радило о неагилним и слабо обученим јединицама за деловање у кризним ситуацијама.

Такође, проблематичан је био и благонаклон однос према полицијској служби ПИС у Приштини као и тзв. КЗК. За полицијску службу у тачки 41. речено је да су „многи припадници поступили професионално у тешким условима“, при чему се тек узгред, и у условном облику, помиње да „неки припадници можда нису ништа урадили да спрече насиље или су, још горе, у њему учествовали“. Конкретно, нема нити једног доказа који може поткрепити тврдњу да су припадници полицијске службе ПИС у Приштини било где адекватно реаговали. Напротив, где год су могли, попут случаја паљења Дома здравља и руске Војне болнице у Бресју, они су прећутно допуштали нападе на Србе и друге неалбанце (Dimitrijević, Bisenić, 2025). Слично се и за тзв. КЗК, организацију већински сачињену

од некадашњих припадника тзв. ОВК, у извештају, у тачки 43, тврди да је као „организација деловала професионално“ упркос признању „да поједини чланови имају активне везе са екстремистичким организацијама“. Овакве противречности указује на настојање аутора да се избегне оштрија критика безбедносних структура ПИС у Приштини и утврђивање њихове одговорности током погрома. Истовремено, несумњиво је била реч и о жељи међународне привремене управе да се не дође у директну конфронтацију са албанским политичким и парамилитарним структурама, чији је утицај на терену почетком 21. века често превазилазио формалне оквире институционалне контроле.^[8]

Жеља за постављањем у исту раван албанских екстремиста и Срба, као и у случају коришћења речи „сукоб“, била је приметна у закључку. Наиме, у тачки 52. разарање православних светиња окарактерисано је као акт за „посебну осуду“ да би у истој тачки, само у следећој реченици, аутори реферисали на наводну одмазду Срба истичући „паљења џамија у Београду и другим деловима Србије које такође треба осудити“. Иако је сваки напад на било коју богомољу за осуду и кривично санкционисање, УНМИК је давањем оваквог коментара несумњиво изашао из оквира свог мандата бавећи се унутрашњополитичким збивањима у централној Србији. Осим тога, сугерисање твораца извештаја да треба осудити

[8] Ради стицања јасне слике о односу водећих албанских политичких лидера према Албанцима лојалним СРЈ и Републици Србији, Србима и привременој међународној војној и цивилној управи током прве деценије 21. века погледати документарни филм *Бесконачни рат* (*La Guerra infinita*) у продукцији италијанске националне телевизије (Radiotelevisione Italia, <https://www.youtube.com/watch?v=du1to5RHctA&t=2397s>), као и извешај Дика Мартија (Dick Marty) „Нехумано поступање према људима и незаконитој трговини људским органима на Косову“, који је представљен пред Парламентарном скупштином Савета Европе 2011. године, <https://pace.coe.int/en/files/12608/html>.

и такав нецивилизацијски чин такође није одговарало истини будући да су већ сутрадан, 18. марта 2004, готово сви релевантни политички актери оштро осудили паљење Бајракли џамије у Београду и Ислам-агине џамије у Нишу, што је добило и судски епилог изрицањем затворских казни тројици младића (*Политика*, 2004). У покушају да се заустави паљење џамије у Београду учествовао је и почивши митрополит црногорско-приморски Амфилохије Радовић, што је, за разлику од имама са КиМ који су подстицали Албанце на протеривање Срба, био снажан пример одговорности и позивања на мир и разумевање (Интернет портал РТС, 2020). Дакле, довођење поменутих догађаја у непосредну везу евидентно је имало за циљ да се створи утисак обостране одговорности и кривице Срба и Албанаца што ни на који начин није одговарало обиму, карактеру и последицама мартовског погрома.

Покушавајући да афирмативно представе полуге свог механизма, аутори извештаја су врло оптимистично у тачки 10. представили да је спроведено више од 260 хапшења и да се од завршетка погрома до објављивања извештаја преко 45 предмета нашло пред УНМИК судовима и више од 100 пред судовима ПИС у Приштини. Данас је, међутим, познато да је већина тих поступака окончана симболичним или условним казнама, или су казне изостале, што само потврђује својевремено изнесен став Вернера Внента (Werner Wnendt), шефа мисије ОЕБС на КиМ, да читав

правосудни апарат „није био довољно снажан“ да се супротстави већини тадашњих изазова (OSCE Mission report examines response of Kosovo's justice system to the March 2004 riots, 2005). Најзад, у извештају се мартовски погром, изузму ли се уводне напомене, сагледава кроз призму једног политичког процеса, тј. спровођења политике „стандарди пре статуса“. Управо се то може приметити у тачки 52. где је оцењено да је „насиље представљало озбиљан корак уназад у напорима да се изгради демократско, мултиетничко и стабилно Косово“ односно у тачки 54. да је то „довело у питање временски оквир за успешно спровођење стандарда“. Таква подређеност људског страдања даље се уочава и у тачки 60. у којој се тврди да „Косово има још увек дуг пут пред собом у испуњавању стандарда“.^[9] Штавише, цео даљи ангажман уоквирује се захтевом „да напредак (Косова) мора бити поново успостављен“ чиме се имплицитно сугерише да је највећа штета погрома то што је један политички процес успорен, а не што је протерано 4.000 људи и уништена културна баштина чији делови потичу још из 14. века.

Међутим, посебно је индикативно било то што је мартовски погром, упркос дубини и трајности својих последица, већ током друге половине 2004. године почео да пада у други план. Док су последице разарања и протеривања и даље биле више него видљиве, тежиште у наредна три извештаја постепено се померало ка неопходности убрзавања почетка преговора о будућем

[9] Документ „Стандарди за Косово“ представио је децембра 2003. године специјални представник генералног секретара ОУН Хари Холкери (Harri Holkeri), а потом га је подржао и Савет безбедности ОУН. Реч је о скупу политичких мерила које су ПИС у Приштини, у координацији са УНМИК, морале да испуне пре отварања било каквих преговора о питању будућег статуса.

статусу покрајине. У том контексту, све више је наметан наратив, који и данас преовладава и који су креирале како албанске политичке елите, тако они који их подржавају, према ком мартовски погром није био унапред осмишљен и добро организован план протеривања, већ последица незадовољства и фрустрације Албанаца услед нерешеног статуса територије на којој су живели. Другим речима, у питању је наратив да ће, када статус буде коначно решен, Срби и други неалбанци моћи неометано и у пуном капацитету да уживају сва права која им, у складу са будућим законодавством ПИС у Приштини, буду следовала (Ker-Lindsay, 2011, str. 179). На тај начин одговорност за насиље постепено је са учинилаца пребацивана на спор у вези са статусом, док је тзв. независност представљана као ултимативно решење за превазилажење етничких тензија.

Управо такав приступ добио је подршку значајног дела међународне заједнице. О томе говори и документ (S/2005/635), који је 2005. године, на инсистирање Генералног секретара ОУН, сачинио специјални представник Кај Ејде. Сврха целог извештаја, како и Ејде наводи у уводу, била је да процени „да ли су испуњени услови за покретање и вођење процеса око будућег статуса“. Имајући то у виду, његов одговор на то питање био је потврдан упркос томе што стандарди, међу којима су се налазила управо питања у вези са повратком интерно расељених лица, заштитом Срба и других неалбанаца и очувањем верског и културног наслеђа, нису били испуњени. Тако,

поново у одељку о будућем статусу, у тачки 62. Ејде пресуђује да иако „неће постојати добар тренутак за решавање будућег статуса Косова“ ипак „свеукупна процена води закључку да је дошло време да се тај процес покрене“. Творац изричито признаје да је напредак у спровођењу стандарда био „веома неуједначен“, али одмах у тачки 64. додаје да је „мало вероватно да ће одлагање процеса у вези са будућим статусом довести до даљих и опипљивих резултата“. Тако се неиспуњеност стандарда претворила из препреке у аргумент који је ишао у прилог покретању процеса о будућем утврђивању статуса. На тај начин је политика „стандарди пре статуса“ на којој је извештај из априла 2004. године још увек инсистирао фактички напуштена, док је Ејдеов извештај отворио пут будућим преговорима (Bataković, 2015, str. 366). Савет безбедности ОУН је затим, октобра 2005. године, пружио пуну подршку отпочињању преговора да би само неколико недеља касније за специјалног представника именовао Мартија Ахтисарија (Martti Ahtisaari). Потом су уследили неуспели Бечки преговори на којима је био представљен „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова“, који је за српску страну, готово у свим деловима, био апсолутно неприхватљив јер је подразумевао стварање нове државе на тлу Републике Србије, супротно превасходно члану 2(4) Повеље ОУН и Резолуције 1244 (1999) Савета безбедности ОУН.^[10] Међутим, занемарујући међународно право, као и 1999. године, косовскометохијски Албанци су уз отворену подршку

[10] Народна скупштина Републике Србије фебруара 2007. године већином гласова посланика и званично је одбацила „Свеобухватни предлог за решавање статуса Косова“, <https://www.parlament.gov.rs/akti/ostala-akta/doneta-akta/u-sazivu-od-14-februara-2007>.

САД и водећих западноевропских сила фебруара 2008. године извршили чин једностране сецесије и противправно прогласили независност на територији КиМ, чиме је заокружен један процес чији је важан део био мартовски погром. На тај начин потврђен је парадокс да је насиље учињено над српским и другим неалбанским становништвом, уместо да буде строго кажњено, награђено убрзавањем сецесионистичког процеса, који је, посматрајући период још од 1999. године, отворио Пандорину кутију, те изазвао несагледиве последице по поштовање основних правила међународног поретка отелотвореног у систему ОУН и његовој повељи.

4. Закључак

Анализа извештаја Генералног секретара ОУН о раду УНМИК и догађајима из марта 2004. године показује, пре свега, да документи међународних организација, ма колико се често доживљавају као неутрални извори, не настају у политичком вакууму. Супротно, они су неизоставно обликовани институционалним оквиром у којем се доносе као и различитим, неретко супротстављеним интересима водећих сила. Управо због тога њихова поузданост и објективност морају бити предмет перманентног преиспитивања, јер важност не лежи само у хронолошки добро посланим догађајима већ и у начину на који се чињенице описују, представљају и тумаче.

С тим у вези спроведена анализа потврдила је основну претпоставку од које се у овом раду и пошло. Наиме, у поменутих документима, а преважно у оном из априла 2004. године, упркос

релативно детаљном чињеничном приказу збивања и њихових последица, сам карактер и мере мартовског погрома нису представљени на адекватан начин. Пажљивим сагледавањем терминологије, начина приказивања жртава, односа међународних безбедносних структура и ширег политичког оквира у који је насиље смештено уочено је да су у извештају на више нивоа релативизована страдања српског и другог неалбанског становништва. Дакле, у извештају су се евидентно преплитала два настојања. С једне стране, аутори нису могли у потпуности да занемаре насиље, број жртава, уништених домова и имања, порушених светиња и драматичне последице које су остале. С друге стране, уочљива је била тежња да се догађаји представе на начин који ни у ком смислу није могао да доведе у питање кредибилитет читавог система међународне војне и цивилне управе на КиМ. Управо у том раскораку између чињеница и интерпретације налази се срж документа. Што су последице погрома биле видљивије, то је постојала већа потреба да се њихово суштинско значење политички и институционално амортизује. У извештају се због тога не негира оно што се догодило, али се не пружа ни јасна и свеобухватна слика догађаја. Изостанком ширег историјског контекста и настојањем да се сви акти насиља оквалификују на неадекватан начин покушано је да се створи утисак да је реч била о изолованој безбедносној кризи, а не о врхунцу једног дуготрајног процеса који је кренуо из мензи приштинских студентских домова сада већ давне 1981. године. На тај начин у потпуности су маргинализована питања одговорности, санкционисања и оног најважнијег – како је до напада уопште смело да дође. Управо пратећи тај

курс, подржаваоци тзв. косовске независности постепено су померали фокус са питања страдања људи на неопходност убрзавања политичких процеса чији је крајњи циљ био покушај отимања територије Републике Србије.

Међутим, треба имати на уму и да се мера (не)успеха деловања међународне привремене управе и снага КФОР не открива само у једном документу већ и у ономе што је од тада до данас остало непромењено. Више од две деценије од погрома нису превазиђене препреке и неприлике. Срби као и други неалбанци на КиМ и данас живе у условима неизвесности, минималног поверења у механизме међународног присуства као и сталних тензија које својим активностима подстиче приштински режим. Последњих година нарочито су изражене кризе на северу КиМ, праћене једностраним и ескалаторним актима власти на челу са Албином Куртијем (Albin

Kurti), честим хапшењима и потоњим монтираним суђењима, упадима специјалних јединица приштинске полиције у већински српске средине као и низом других инцидената који додатно продубљују осећај несигурности. Истовремено, бројни етнички мотивисани напади, скрнављење баштине Српске православне цркве и притисци на Србе ретко добијају пажњу сразмерну њиховој учесталости и значају. Посматрано на тај начин, мартовски погром не припада искључиво прошлости, нити се може свести на једну трагичну епизоду новије историје. Он, нажалост, остаје трајни подсетник да насиље које није до краја расветљено и адекватно санкционисано не може ни бити превазиђено, већ наставља да живи кроз последице које је оставило, трајно обликујући политичке процесе, односе између људи и њихову свакодневицу много година након што су се угасили последњи пламенови његовог разарања.

References / Литература

- Bataković, T. D. (2015). The Dismemberment of the SFR of Yugoslavia, Serbia and the Internationalisation of the Kosovo Question. In Č. Popov, D. R. Živojinović, & S. G. Marković (eds.), *Two Centuries of Modern Serbian Diplomacy* (337-386). Beograd: Balkanološki institut SANU. [In Serbian]
- Bezbednosno-informativna agencija. (2024). *The March Pogrom of Serbs in Kosovo and Metohija in 2004*. Beograd: Bezbednosno-informativna agencija. [In Serbian]
- Caplan, R. (2015). United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. In J. A. Coops, N. Macqueen, T. Tardy, & P. D. Williams (eds.), *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations* (617-628). Oxford: Oxford University Press.
- Dimitrijević, S., & Bisenić, I. T. (2025). Russian Military Hospital in Bresje-Kosovo Polje (1999-2004). In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (199-214). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Friedrich, J. (2005). UNMIK in Kosovo: Struggling with Uncertainty. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 9(1), 225-291. Available at: https://www.mpil.de/files/pdf2/mpunybfriedrich_9_225_293.pdf

- Gudžić, A. (2025). The Response of the Legal System of the Provisional Institutions in Kosovo and Metohija to the March Pogrom Against Serbs in 2004: Reports by OSCE and Human Rights Watch from 2004 to 2008. In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (147-170). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Guskova, J. (2014). *Kosovo and Metohija: War and Conditions of Peace*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. [In Serbian]
- Ker-Lindsay, J. (2011). Between Pragmatism and Constitutionalism: EU-Russian Dynamics and Differences during the Kosovo Status Process. *Journal of Contemporary European Research*, 7(2), 175-194. Available at: <https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/336/273>
- Kondoch, B. (2001). The United Nations Administration of East Timor. *Journal of Conflict and Security Law*, 6(2), 245-265. Available at: <https://www.jstor.org/stable/26294294>
- Lađevac, I. (2009). Human Rights. In I. Lađevac, S. Đurđević-Lukić, & A. Jović-Lazić (eds.), *International Presence in Kosovo and Metohija* (1999-2009) (7-53). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu. [In Serbian]
- Rakić, B. (2009). *Serbia before the World Court*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Rakočević, Ž. (2025). Serbian Victims Murdered in the March 2004 Pogrom. In Lj. Dimić, M. Reljić, & M. Ković (eds.), *March Pogrom: Causes, Destruction, Consequences* (461-484). Gračanica: Arhiv Kosova i Metohije. [In Serbian]
- Stevanović, M. D., & Đurđević, D. Ž. (2021). Cultural Heritage in Kosovo and Metohija in Light of the Implementation of UN Security Council Resolution 1244. *Megatrend revija*, 18(2), 185-204. [In Serbian]
- Stevanović, O. (2018). Military-technical agreement between consistent implementation and marginalization. *Politika nacionalne bezbednosti*, 14(1), 55-72. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.4> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2010). Globalization of Violence: New World Order and Usurpation of Kosovo and Metohija. In D. Maliković, U. Šuvaković (eds.), *Kosovo and Metohija in the Course of Civilization*, Vol. IV/2 "Sociology and other Social Sciences" (923-943). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYMMVVqangwRGRfZzk1U3M/view?resourcekey=0-2DaBT9ngWAoMwK-TGx7uFg> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2015). Terrorist Acts of Albanians in Kosovo and Metohija: Foundation in Islamic Fundamentalism. *Politika nacionalne bezbednosti*, 1/2015, 29-46. <https://doi.org/10.22182/pnb.12015.2> [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

- Lack of evidence stalls probe into drowning of 3 Kosovo children, UN mission says. UN News.
<https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988>
<https://www.parlament.gov.rs/akti/ostala-akta/doneta-akta/u-sazivu-od-14-februara-2007>
<https://reliefweb.int/report/serbia/letter-dated-7-oct-2005-un-sg-addressed-sc-president-comprehensive-review-situation>
<https://omik.osce.org/kosovo/46955>
<https://www.politika.rs/scc/clanak/264100/od-deset-optuzenih-za-paljenje-dzamiye-trojica-osudena>

<https://www.youtube.com/watch?v=du1to5RHctA&t=2397s>
<https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/4133223/jusufspahic-hrabri-amfilohije-2004-branio-bajrakli-dzamiju.html>;
<https://pace.coe.int/en/files/12608/html>;
<https://www.spiegel.de/politik/die-hasen-vom-amsselfeld-a-243c83e7-0002-0001-0000-0000>;
<https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/20031>;
<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2004-348.pdf>;
<https://www.hrw.org/report/2004/07/25/failure-protect/anti-minority-violence-kosovo-march-2004>.

Ognjen V. Bojanić

University of Belgrade, Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

120 |

Between Facts and Interpretation: The March Pogrom of 2004 in the Reports of the Secretary-General of the United Nations

Summary

This article analyzes the reports of the UN Secretary-General on the work of UNMIK that address the March Pogrom, with the aim of determining the manner in which this international organization represented it. The research employs a qualitative methodological approach—specifically, critical discourse analysis with a focus on framing—supplemented by normative analysis as well as the provision of historical context. Before examining the documents, the author seeks to present the situation in Kosovo and Metohija in the period from mid-1999 until the onset of the March Pogrom, in order to convey as adequately as possible a picture of the continuity of the intolerable living conditions in which Serbs and other non-Albanians found themselves. Taking all of this into account, the results show that the report, although it contains a relatively detailed account of the events and their consequences, contributed to relativizing the scale of the suffering of Serbs and other non-Albanians through the use of terminology that mitigates the character of the violence and through the absence of broader contextualization. Disregarding the necessity of a wider understanding of the situation, the report presents the March Pogrom as an isolated security incident rather than as the culmination of years of violence and the suppression of fundamental human rights to which Serbs and other non-Albanians had been exposed since the arrival of the international missions (UNMIK and KFOR). It is therefore concluded that the report constitutes a not insignificant source, but that, in order to obtain a comprehensive picture of the March Pogrom, it must be interpreted critically and compared with other relevant sources as well as with other scholarly literature.

Keywords: Kosovo and Metohija, March Pogrom, UN, UNMIK, KFOR

Осврт | Opinion Review

Ана З. Јевтовић^[1]

Институт за политичке студије
Београд (Србија)

УДК 316.752(=163.41)(497.115)(049.32)

316.77:929 Дебре Р.(049.32)

Осврт

Примљен 19/6/2026

Прихваћен 3/8/2026

Doi: 10.5937/napredak7-68427

Кад камен мирише на православље – како се мења идентитет српског народа на Косову и Метохији

Бранислава Вучковић: *Брисање сећања*
– трансмисија српске културе на Косову
и Метохији, Филозофски факултет
Универзитета у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици,
Косовска Митровица, 2026.

Сложена косовско-метохијска стварност сваким даном постаје све суморнија и трагичнија, а да је реч о организованом, планском и координираном пројекту етничког чишћења српског становништва од самопроглашених косовских власти и прећутној подршци њихових ментора са Запада сведочи и књига *Брисање сећања – Трансмисија српске културе на Косову и Метохији* Браниславе Вучковић, доценткиње са Филозофског

[1] ana.jevtovic@ips.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0003-3877-225X>

факултета у Косовској Митровици. Ходајући просторствима наше јужне покрајине по теоријским стазама чувеног француског филозофа и медиолога Режија Дебреа (Régis Debray) она сведочи о херојском страдању и протеривању српског становништва, али и о стравичном вандализму и уништавању православних манастира, цркава и гробаља чиме се затире сваки траг о њиховом праву да живе на вековним огњиштима. Материјална сведочанства се пале, газе, гробаља прекопавају, руше, крстови ломе, укључујући и камен који се дробе, уситњава и развлачи јер подсећа на Србе као носиоце симболичких сећања. *Ништа није случајно*, као да нам шапуће свака страница ове монографије, невелике обимом, али богате информацијама које теже покоравању простора и нагомиланих слојева прошлости, преплетене и вишеслојне у крцатом простору и времену.

У добу ишчашених вредности интелектуалци немају права на ћутање, ма колико цена била висока. Тако је мислио и Режиј Дебре када је, по повратку из Македоније, упутио отворено „Писмо једног путника председнику Републике“ 13. маја 1999. године (Debray, 2019), информишући тадашњег лидера Француске Жака Ширака (Jacques Chirac) да је стање на Косову „рђаво“. Обилазећи четири дана овај део у западним медијима демонизоване Србије, разговарао је са обичним људима у Приштини, Призрену, Пећи и другим градовима и селима на Косову и Метохији, сâм бирајући места и саговорнике да би се уверио у егзодус једног народа, али не албанског како су глобални медији хорски проповедали. „Видео сам у сеоцету Липљан... једну кућу коју су пројектили претворили у

прах, три мале девојчице и њихови баба и деда масакрирани, у кругу од три километра нема војног објекта“, објективно сведочи француски писац, додајући да је у Призрену „у циганској четврти видео две цивилне куће које су два сата раније претворене у пепео, у чијим је рушевинама било више жртава“. Сурови, антисрпски наративи скривали су истину, вриштао је Дебре, али глас неправде која се чини читавом народу нико није желео да чује иако га је објавио чувени париски лист *Ле Монд* (*Le Monde*). Бивши сарадник Че Геваре и некадашњи саветник француског председника Франсоа Митерана одмах је проглашен „просрпским“, али је успео да пробуди сумњу у западној јавности да није све онако како се представља у медијима.

Скоро три деценије касније Бранислава Вучковић, на трагу његових медиолошких учења, преиспитује косовско-метохијску стварност, анализирајући материјално затирање православља и српског споменичног наслеђа. Идеје, сећања, слике и митови преносе се кроз време државним институцијама и људима као носиоцима симболичких значења. Другим речима, ако њих не буде било, такозвана косовска држава изградиће архитектуру нових сећања и наратива којима ће правдати насилну државност и синтетичко креирање нових идентитета. Зато је свакодневно протеривање и застрашивање српског становништва обавезно праћено насиљем над сведочанствима њиховог постојања било да је реч о паљењу цркава, преоравању или ископавању гробаља, било о рушењу споменика или упадању у школе. Идентитетско разарање је темељно, свеобухватно и дугорочно суштина стратегије албанизације, сугерише Вучковићева,

наводећи бројне примере и илустрације злочина који то доказују. Концепт *ѿтрансмисије* преузет од Дебреа она тумачи кроз динамику колективног памћења без којег нема културног идентитета. Пресецањем етничког континуитета и наметањем другачијих културних форми ствара се нова медиолошка визура у којој се без традиционалног културног наслеђа, институција и људи врше ревизија и фалсификовање историје, наметање заборав и промовисање нове стварности. Трансмисија преноси поруке с колена на колено, с генерације на генерацију, па камен није само грађевински материјал – он је специфичан архив које не дозвољава прошлости да буде потиснута са одређеног простора. Тако земља Косова и Метохије није само површина која се отима уз подршку дела међународне заједнице већ је и ризница православља, српске културе и традиције, кључ самобитности и идентитета.

Структурно делећи књигу на три поглавља ауторка мапира и три стуба косовско-метохијске трансмисије – споменично наслеђе, државне институције и људе као носиоце симболичких сећања. Методолошки утемељено, наративно одмерено, теоријски поступно и ауторитативно, са снажним ауторским печатом, она трага за српским камењем расутим широм ових простора изложеном политичком насиљу и зубу времена. Манастири попут Грачанице или Високих Дечана стоје дуже од 700 година управо зато што су грађени од камена, али њихов смисао је у чувању светосавља као својеврсног сидра духа једног народа. Камен се не може створити као политичка идеја која настаје преко ноћи, па отуда црква представља важну институцију која окупља становништво. Из угла Дебреове медиологије,

када екстремисти плански потискују један народ са одређене територије, они више од људи нападају камене споменике јер су они медији трансмисије. Комуникациона пракса у етнички мешовитим срединама гради колективно *Ми*, али само трансмисија омогућава културно разумевање и памћење. Без материјалних носиоца нема ни колективних сећања, реконструкције прошлости, као ни нових места церемонијалних окупљања.

Бранислава Вучковић је укореењена у косовско-метохијски миље, компетентна да ситуира хоризонт интерпретације порука које круже јавним простором. Моћ и идеологију она види као битан формативни оквир који одређује шири социокултурни миље. Другим речима, трансмисија није спонтана. Она је „показатељ вредности“, тврди ауторка, истичући да „медијација одваја поруку од њеног примарног извора, преводи је у заједничко сећање, претварајући идеју у конкретну друштвену творевину“ (Vučković, 2026, str. 43). Респозиторијум сећања представља везивно ткиво заједнице, извор њене снаге и очувања посебности, одлично запажа ауторка, схватајући да реконструкцијом прошлих времена ствара основу за садашњост и будућност српског живљења на овим просторима. Зато ова монографија захтева пажљиво ишчитавање и анализу, тражећи мултидисциплинарно и дубоко знање читаоца. Као и Дебре, и Вучковићева трага за прашњавим слојевима прошлости, „медиолошким Јеванђељем“ у којем је „на почетку свега била кост“, која је продужена каменом творила споменик забоден у простор. Француски филозоф сматра да се тако поништава време, али се и мармирају

одређена култура и порука. Бранислава Вучковић иде и корак даље: „Током предратног, ратног, а *нарочито поратног периода* етничког сукоба на Косову и Метохији, споменици српске културе (сакрални, световни и надгробни) били су мета деструкције“ (Vučković, 2026, str. 63). Извештаји Српске православне цркве већ у августу 1999. наводе 76 случајева насиља над споменицима, да би се након мартовског погрома 2004. говорило о још 35 оскрнављених цркава и манастира. Свет ћути над чињеницом да је реч била о вандалским актима минирања, спаљивања, рушења и сличног затирања трагова српског постојања. Физичким уништавањем албански екстремисти трајно мењају православна светишта као места окупљања верника, који касније и сами одлазе несрећни због губитка духовног идентитета. Преостали верски објекти се преименују у *косовско-византијско наслеђе*, које је својина Албанаца који су такође живели на овим просторима.

Нестајањем споменика културног наслеђа Срба нестаје и садржај порука које су се вековима чувале у српској заједници. Нови меморијални пејзаж ствара се са циљем потврђивања албанске аутохтоности, тако што процес тзв. *косовизације* усмерава на простор, а не на културу и народ који је ту живео. Од више од 400 православних гробаља сачувано је само неколико десетина у окружењима у којима и даље живи српски народ, док је највећи део раскопан, нарастао у траву и препуштен тихом забору. Дематеријализација нагробних споменика оставља Србе без веза с прошлошћу, а без тога питање је времена када ће се и културни идентитет променити. Истовремено, на

пустим духовним трговима инсталира се великоалбански етнонационалистички идентитет, комбинован са наднационалним политичким центрима моћи са Запада. На то да су инструменти онемогућавања континуитета српског памћења бројни ауторка указује пресликавајући тренутни однос политичке моћи с растућом репресијом и српским прогонима. Државне институције, оличене у здравству и образовању, једини су архиви колективног сећања. Њиховим затварањем, застрашивањем запослених, хапшењима и кажњавањима самопроглашене косовске власти измештају и прекидају нит сарадње с матицом (државом Србијом), дерогирајући њено постојање и функционисање на овим просторима. Албанизују се називи градова (Ново брдо – Novobërda; Девет Југовића постају Bardhosh, Србица – Skënderaj...). Имена улица, посебно у деловима где су живели Срби, добијају називе који величају илирско порекло Албанаца, значајне личности албанске националне историје или имена бораца из недавне борбе за тзв. косовску независност. Новоуспостављена политичка реалност доноси и нову идеологију, која подразумева потпун заокрет у култури сећања, са новим празницима и другачијим споменицима. Насиље претходи затирању сећања, а да би до њега дошло тзв. косовске власти циљају „у правцу интеграције српских институција у косовски систем“ (Vučković, 2026, str. 109), чиме ће трансмисија бити трајно прекинута. Координациони центар за Косово и Метохију евидентирао је 287.000 интерно расељених лица, преодоминантно Срба, али и Рома, Горанаца и припадника осталих етничких група. Истргнути из свог просторног

и природног окружења они, негујући културу сећања, повремено обилазе места завичајног памћења, али је и њих све мање јер због безбедносних инцидената не желе да превише ризикују. Институционални прогон је и најава Закона о странцима који ће преосталим Србима на Косову и Метохији онемогућити опстанак ако се не упишу у „косовски цивилни регистар“, чиме ће суштински прихватити функционисање самопроглашене државе. Као што закључује ауторка – „сећања одржавају људи“, али питање без одговора јесте колико дуго ће њих бити да се трансмисија сачува.

Књига *Брисање сећања – Трансмисија српске културе на Косову и Метохији* неопходна је сваком добронамерном читаоцу који жели знати истину о културном наслеђу овог дела Србије, па је срдечно препоручујемо. Осим ауторке, признање заслужује и издавач – Филозофски факултет Универзитета у Приштини, са измештеним седиштем у Косовској Митровици. На неки начин одужио се великом пријатељу Србије, филозофу, новинару и медиологу Режику Дебреу, који је међу првима видео какву судбину нам други намећу.

References / Литература

- Debray, R. (2019). Letter from a Traveler to the President of the Republic. *Napredak*, 6(1), 143-150. DOI: 10.5937/napredak6-57629.
- Vučković, B. (2026). *Erasing Memories: The Transmission of Serbian Culture in Kosovo and Metohija*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. DOI: 10.5281/zenodo.19724980. [In Serbian]

Оштећено српско гробље
у Косовској Митровици
Фото: Танјуг

Оштећено српско гробље
у Косовској Митровици
Фото: Танјуг

Оштећено јеврејско гробље
у Приштини

Преузето, уз сагласност аутора књиге, из Jovanović, Z. (2015). *Serbian Heritage in Kosovo and Metohia: Between Actual and Imposed History*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
Available at: <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqbjNLMVFnTFI1bjQ/view?resourcekey=0-acRgDSkiFpuSZtpis4SScw>

Інформативни прилог | Event Reports

Извод из говора председника Си Ђинпинга поводом 105 година од оснивања Комунистичке партије Кине^[1]

Кинески председник Си Ђинпинг је у среду назвао 105 година дугу историју Комунистичке партије Кине (КПК) као „највеличанственији еп“ кинеског народа и позвао је Партију на даљу изградњу Кине у модерну социјалистичку државу, у складу с планом.

Обраћајући се скупу у Пекингу поводом 105 година од оснивања КПК, Си, који је такође генерални секретар Централног комитета КПК и председник Централне војне комисије, позвао је чланове Партије да остану доследни својим уверењима и неуморно раде на остваривању мисије Партије у новој ери и на новом путу. Основана 1921. године, у време слабе Кине погођене спољашњим понижењима и сиромаштвом, КПК је из мале групе од свега педесетак чланова израсла у највећу владајућу партију на свету, с огромним глобалним утицајем. Си је подвукао значај испуњавања циља потпуног остварења социјалистичке модернизације до средине века.

„Време се не зауставља ни за кога, баш као ни историја“, рекао је.

Стварање историјских подухвата

Читава Партија мора поштовати своју основну теорију, основну линију и основну политику „да остане неустрашива пред облацима који пролазе и да остане на курсу упркос ветру и таласима“, рекао је Си. Наглашавајући да се Партија мора чврсто ослонити на народ у стварању историјских подухвата, Си је апеловао на чланове Партије да „и даље подстичу предузетнички дух ради обављања посла“. Такође је позвао читаву Партију да активно одговара на ризике и изазове на путу који је пред њом. „Развој Кине сада је у периоду када стратешке могућности постоје заједно са ризицима и изазовима, и када су у успону неизвесни и непредвидиви фактори. Морамо увек бити спремни да поднесемо велике пробе на које нас стављају јаки ветрови и усковитлани таласи, па чак и страшне олује“, упозорио је он.

[1] Редакција се захваљује Амбасади Народне Републике Кине у Републици Србији на достављеном извештају агенције Синхуа који садржи изводе из говора председника Сија поводом 105 година КП Кине.

Прослава 105. година од оснивања Комунистичке партије Кине

Фото: Gulliver image

Пошто се убрзавају дубоке промене, невиђене у једном веку, свет је ушао у нов период превирања и трансформације, а човечанство поново стоји на раскрсници избора, рекао је Си. „Морамо континуирано промовисати изградњу заједнице са заједничком будућношћу за човечанство“, казао је. Си је такође нагласио унапређење потпуне и строге партијске самоуправе уз одрживе напоре да би се однела победа „у тешкој, дугограјној и свеукупној борби против корупције“. „Неопходно је да сцви ми у Партији никад не заборавимо нашу изворну тежњу и оснивачку мисију, да увек останемо скромни, разборити и вредни, те да имамо храброст и способност да наставимо нашу борбу“, додао је. Према најновијој статистици, КПК сада има близу 101,29 милиона чланова и више од 5,43 милиона организација на

Си Ђипинг на прослави 105. годишњице од оснивања Комунистичке партије Кине у Пекингу,
1. јула 2026., Пекинг, НР Кина

Фото: Gulliver image

највишем партијском нивоу. На скупу је Си доделио Првојулску медаљу, навише партијско одликовање. Ове године је медаљу добило осам појединаца, међу којима су медијатор на нивоу локалне заједнице, ветеран, сеоски партијски функционер, сеоски лекар, радник у заједници, пољопривредни стручњак, стручњак за машинство и стручњак за рафинирање нафте који је постхумно одликован. На скупу са 3.000 учесника такође је одато признање истакнутим члановима Партије, партијским радницима и организацијама на највишем партијском нивоу широм земље. Догађају су присуствовали Ли Ђијанг, Џао Леци, Ванг Хунинг, Цаи Ци, Динг Сјоесијан и Ли Си – који су сви чланови Сталног одбора Политичког бироа Централног комитета КПК – као и потпредседник Хан Ченг.

Квалитетне особине

У свом обраћању Си је рекао да се КПК може похвалити квалитетним особинама којима нема премца међу осталим политичким партијама и политичким снагама. Казао је да је Партија својим напорима током претходних 105 година фундаментално променила будућност кинеског народа, утабала прави пут ка великом подмлађивању кинеске нације, показала снажну виталност марксизма, извршила дубок утицај на ток светске историје и израсла у моћну комунистичку партију. Под вођством КПК, Кина је постала друга по величини привреда на свету, истакла се као један од иноватора с најбржим успоном у свету, продужила је просечни животни век на преко 79 година и засновала највеће светске системе образовања, социјалне заштите и здравства. Партија остаје посвећена потрази за истином и увек се придржава правог смера, рекао је Си, додавши да је она дубоко укорењена у народу и увек се може похвалити чврстим темељом. Казао је да КПК храбро уздиже у својим историјским мисијама и увек одржава стратешку иницијативу. Она прати тренд развоја и увек остаје у првом плану времена. Си је такође похвалио храброст Партије и њену способност да се бори, њену непоколебљиву увереност у победу и њену посвећеност даљем самоунапређењу. Након што је повела земљу у искорењивање крајњег сиромаштва, КПК је донела план за остваривање модернизације до 2035. године и за изградњу Кине у велику модерну социјалистичку земљу у сваком погледу до средине века. Истичући потребу да се подржи апсолутно вођство Партије над оружаним снагама, Си је позвао на напоре у остваривању циљева поводом стогодишњице Народне ослободилачке војске 2027. године и на брже унапређење народних оружаних снага на светски ниво. Исто тако је позвао војску да одлучно брани суверенитет, безбедност и развојне интересе Кине и да пружи већи допринос очувању светског мира и развоју. Залагање за дугорочни напредак и стабилност Хонгконга и Макаоа је неопходно за остваривање националног подмлађивања, рекао је Си. Решавање тајванског питања и постизање поновног и потпуног уједињења Кине су историјска мисија и непоколебљива обавеза КПК, казао је. Обећао је одлучне акције у борби против сецесиониста који траже „независност Тајвана“, у супротстављању спољном мешању и унапређењу националног уједињења.

Агенција Синхуа

У пчелињаку словном

Поводом изложбе слика Мире Маодуш „У славу ћирилице”
у Музеју ћирилице у Бајиниј Башти, 26. марта 2026.

„[...] Велики човек је онај који својим умним даровима и способностима наткриљује остале људе, који као што *йчела* прикупља мед, прикупља знање, и открива нове истине, али све то крунише љубављу према човечанству, да му помогне да што пре изађе из беда које га притискају: страха, глади, незнања, болести.“ [...] ^[1]

Када су Ћирило и Методије стварали основе словенске писмености, у својој хришћанској преподобности зацело нису ни помишљали да ће за своје заслуге бити овенчани свечастним ореолом, и да ће бити одређен дан у години, у којем ће захвално потомство славити успомену на њихово посланство. Још је сигурније да они, и поред своје богонадахнуте видовитости, која једина може покретати смртника на бесмртна дела, нису могли предвидети пут који ће морати да превале то писмо и тај језик, чијој су изворности и лепоти припремали високо узвињут облик духа. Они су својим посленичким радом наткрилили минула столећа и задужили потомство. Њима дугујемо зимзелену лепоту Литургије на црквенословенском језику, постојбини словенских језика. На том мистичном венчању Словенства с Богом стоје са свећама кумовске радости ови светитељи.

То *славословље* Богу и Роду населило је срце Мирјане Мире Маодуш, и сада у њему постоји пчелињак од словенских иконичних словâ. У њему пчеларе њени преци, они певају пчелиње псалме... *Госѿоду нашем Оѿцу йчела* ^[2]. Тај тихи словни бруј пчела са смиља и босиља у Лици, Теслином и њеном прапочелу, проноси свеплодно једногласје земаљским шаром, да посведочи господство, моћ и генијалност најблиставијег Србина и грађанина света. Из тог је истог народног и родољубивог пчелињака и Мира Маодуш. То је њена тачка ослонаца. Отуда и њен таленат за уметност и снага у животу. Тај њен лички, епски, витешки предак, у њеном је духу и даху. Зато она, узносећи хвалу Творцу и може

[1] Из књиге *Никола Тесла и њеѿово време*, „Источник” Торонто 1993, цитирано према В. Савићу, *Никола Тесла, наш велики амбасадор у САД*.

[2] Сви стихови у тексту цитирани су према: В. Вукашиновић, *Свеѿлосѿи у брдима. Изабране и нове ѿесме*, Чачак 2007.

Слика са мотивима из песме Владислава Петковића Диса, „Иду“, аутора Мирјане Маодуш

Фото: Мирјана Маодуш

да обликује ликовно узбудљива сликарско-ћирилска словна здања (златоврхе храмове), приносећи тако своје уздарје – својеврсно *йчелојављење*. *И међу йчелама свейло је // као међу словима*.

„[...] Пчеле су својом појавом деловале инспиративно на свеукупну имагинацију човекову. Од искона *йчеле* и њихови производи налазили су у древних народа повлашћено место у магији, миту, у поезији, у природњачким списима; касније у наукама, у уметности. То је зато што су пчеле и саме *умейници* у производњи животног Смисла као тријумфа над смрћу, хладноћом и ништавилом. [...]”^[3]

Носећи у себи дар и одговорност за одабирање најстаријег корења, најстаријих завета и знамења, најдубљих духовних спона, определила се за ћирилицу, тајну саборности братских словенских народа. За Миру, свако слово је знамен који има духовни смисао и по(р)уку. Зато није могла своје надахнуће

[3] М. Радовић, *Пчелојављење*, Нови Сад 2017, 17.

обезбедити на тврђем, а узвишенијем месту. Ћирилица је наше богослужбено писмо, вертикала српског духовног, културног и историјског идентитета. Слово је Светлост на овим родољубивим платнима, што нас са вечношћу спајају. Јединственим ликовним језиком, Мира сликајући слова прославља Логос, нудећи нашем чувству сликарско-поетске проповеди, што је циљ православне словесности.

Боготражитељска уметност Мире Маодуш води нас кроз црквенословенску, односно српску и руску ћирилометодијевску традицију. Ово словно путовање је и појање, као одјек несебичне љубави у Светој Тројици, у којем још боје византијски свићу... (код православних народа, наследника тог моћног, уметничког Царства) у ликовном одразу присуства Свете Тројице у „чуду” Литургије. Исон – тај тихи бруј Светога Духа Бога Исходећег из тишине Оца.

Исон је лет орлова у духу, трећи, најважнији састојак језика, садржан у православној пуноти Педесетнице.

Уметност доприноси уцелињеној радости теологије. Надахнути и талентовани неимари Свете Софије знали су древну хеленску тајну, зато је освештани простор тог храма у потпуности био посвећен хваленију Божанског Логоса. Мира је спознала ту тајну, и зато на њеним сликама, изданцима душе и духа, пламте боје у ритму српских и руских писмена које творе речи с акцентима, јер знак је царствености и орловског узлета једног језика, да он може нагласком да буде оваплоћена „Музика Бога”. Зато ова милозвучна слова, славопој Богу, доносе чудесну Светлост, Богојављење и радост духу. Мира је задивљена ликовима светих ратника, светих мученика и светих арханђела. Њена сликарска поетика сведочи да православни уметник има мудрост разликовања: он саглашава (уметнички поступак) само са лепотом преображењског света – откривеност у Христу Богу. Зато му Највећи Уметник и даје храброст да мења најпре себе, па и свет око себе – уношењем и чудесним умножавањем хлебова Лепоте Божије...

Куда нас је Мира повела? У словенске пределе пчелињег разнобојног молитвеног бруја у Светлости коју душа дозива (јектенија). У оне пределе и просторе духовности који захтевају молитвену искреност и чистоту. Ка чудесном и чудотворном извору Савине воде – то је наша изворно чиста вера православна, која извире из крста што га је Светитељ начинио у нашој жедној души. Са тог непресушног врела, орадостимо се светосавском љубављу, добротој и милошћу. Призори које ћемо за који час упити влажним оком, показаше нам Мирин начин стваралачког чина, да видимо хармонију облика у сазвучју боја, попут мајстора са Косова и Метохије – престонице српског уметничког царства, Свете горе фрушкогорске и Матушке Русије, јер ти су нам завети тако близу срцу. У овом бескрајном роју словенских слова, Мира Маодуш је успела да дочара чаролију кошнице. Та мистична Тајна садржана је у њеном уметничком словном путовању кроз васељенску духовну историју.

Надарена и стрпљива рука, задивљена лепотом српских и руских писмена (Светлост долази са Истока), потврђује да је непресушан светосавски медоточни извор и непобедива снага светих српских и руских предака. Јер, Логос се очовечио, да бисмо се ми обожили.

Чувар невидљивог у видљивом

У свом умењу и уметности Мира Маодуш полаже пред нас живо исписану и осликану светосавску мисао „За Србе је уска стаза, а не широк пут.” Ове речи упућују нас ка мери, односно равнотежи и обрасцу, узору и идеалу, као начелима слободе, а Миру снаже да извесност свог уметничког прегнућа види у својој служби *свештослосии*.

Уметност доприноси уцелињеној радости теологије. Мира је спознала ову тајну уметничког стварања – у посвећеном хваленију Божанског Логоса. То *славословље* Богу и Роду населило је срце и дух Мирјане Мире Маодуш, а она је остала задивљена ликовима светих ратника, светих мученика и светих арханђела. Њена сликарска поетика сведочи да православни уметник има мудрост разликовања: он саглашава (уметнички поступак) само са лепотом преображењског света – откривеност у Христу Богу. Зато му Највећи Уметник и даје храброст да мења најпре себе, па и свет око себе – уношењем и чудесним умножавањем хлебова Лепоте Божије... Њену руку ка слободним потезима надахнутим на извору, води Свети Дух, јер у почетку беше Слово (Логос). Овде можемо да осетимо то Слово, да опазимо његово спуштање на земљу, његову спасилачку енергију и да видимо шта га разликује од његовог механичког приказа. Мирино *свештлоисање* (сликање) тако одагнава таму, дарујући свету лепоту српских (словенских) ћирилских иконичних словâ – слика. У њима, читајући одгонетамо стихове српско-руског песничког братства, о Богу, љубави, отаџбини, части и слави...

Извор Мириног надахнућа је у светлости садржане у дубинама и тајнама Творца. Покрет њен бојом, тајни додир са светом који шаље своје поруке, и лепота њеног рукописа, није само у одабраној линији и бојама, она је у значењима, у тварном и сферном, што творе та значења проистекла из жудње за невидљивим светом. Зато се њен уметнички израз уобличава у химну стварању. Тако она оплемењује живот око нас и даје му наду и склад с временом које не пролази.

Мирину меку, христочежњиву душу, упијала је подлога која сада плодоноси господствене дарове, да додирну нашу душу. Прате је шапат молитвене тишине и смерне плавети попут краљевског, рашког, плавог ока и танана осећајност и потреба за лепотом. Њене слике, у молитви и с љубављу осликане, прожете лирском осећајношћу, живе у призивању Божанског, а нас прожимају, охрабрују, преносећи духовно озарење са узора на нас, посматраче. Реч је о неосетно освојеној и достигнутој духовности, јер Мирини унутарњи духовни пејзажи проосећаних предела, градова, суштина, поседују невидљиви говор, а слике су јој унутарњи вртови из којих светли небеско.

Одолева Мира искушењима и упорно истрајава на одабраном путу, подстичући свој таленат са знањем да се у сваком заметку налази и тајна порука предака. Мира слика – срчано, горљиво, предано, храбро, она и опомиње и подсећа и лечи и бодри. Она је сликар Наде, Вере и Љубави. Душа њена о којој говоримо, без остатка је обликована притајеним столећима српске голготе, али и Васкрса. У њеним сликама, слути се нешто надвремено, али и правовремено... оне су јединствен калеидоскоп знања и талента, искуства и љубави. Оне зато зраче и плене својим богонадахнућем, спремношћу

да се и живот жртвује због Светог Духа истине и лепоте. Да се кроз лепоту усправимо и радујемо у Истини која не зна за време.

Пре него што је постала становник великих градова, блиставих и раскошних престоница и грађанин света, пре свих њених академских и уметничких почетака, пређених путева и искушења, високих признања и заслуженог поштовања и славе – Мира Маодуш задојена је Дучићевим светоназором о *Боју и Српсџиву* на којем почива и њено пламено родољубље: „Отаџбина није ни племе, ни језик, него колективни дух једног народа”.

Организатори и приређивачи изложбе Мириних изабраних слика знају да је најлепше примање давање, зато су желели да се овом духовном гозбом, сви заједно орадостимо и озаримо, подсећајући се из којих нам је дубина корен, а у које нас висине диже лоза.

Упутство за ауторе

Редакција часописа Напредак разматраће за објављивање искључиво оне радове који су сачињени у складу са овим Упутством. Часопис објављује искључиво нове и аутентичне радове. Могу се прихватити и радови *in extenso* који су претходно делимично изложени на научном/стручном скупу, при чему су аутори то дужни да на одговарајући начин назначе. Сваки покушај плагијаризма или аутоплагијаризма кажњава се (забрана објављивања радова овим ауторима у временском периоду зависно од степена плагијаризма и о томе се обавештава руководство институција у којима аутори раде, као и њихова струковна удружења).

Радови се редовно објављују на српском језику и ћириличком писму и на енглеском језику. ИЗУЗЕТНО, редакција може одлучити да поједини број који је тематски посвећен некој држави, нашим дипломатским односима са том земљом и сл., буде објављен и на трећем језику – службеном језику те земље.

Редакција задржава пуно право да сваки рад лекторски и коректорски уреди у складу са важећим стандардима српском, односно енглеског језика. Приликом пријаве рада неопходно је приложити изјаву потписану од стране свих аутора и коаутора

да рад није раније ни у целини нити делимично објављен нити прихваћен за штампање у другом часопису. Изјава о појединачном доприносу аутора мора бити потписана од стране сваког аутора рада, скенирана и послата уз рад као допунска датотека. Такође, аутори су обавезни да доставе и потписану изјаву о непостојању сукоба интереса. Тим поступком сви аутори постају одговорни за испуњавање свих постављених услова, чему следи одлука о прихватању за даљи уређивачки поступак.

Прихваћени радови објављују се по редоследу који одређује Редакција на предлог главног и одговорног уредника. За објављивање радова у тематским бројевима главни и одговорни уредник ће, пре упућивања садржаја броја на одлучивање Редакцији, узети у обзир предлог уредника тематског броја (гост-уредник). У часопису Напредак објављују се радови из области свих друштвених наука, али и сродни мултидисциплинарно засновани текстови важни за разумевање друштвеног окружења. Чланци се категоризују сходно Акту о уређивању научних часописа који је донео министар за науку и технолошки развој Републике Србије 2009. године. Они могу бити:

Научни чланци:

1. **Оригиналан научни рад.** У њему се износе претходно необјављивани резултати сопствених истраживања заснованих на примени научних метода. Они по обиму не смеју прећи 28.800 карактера, са размаком. У обим се не урачунавају: име, средње слово, презиме, афилијација аутора, наслов чланка, сажетак чланка (до 800 карактера са размаком), кључне речи (до 5 појмова или синтагми), попис референци, нити напомене у фуснотам;

2. **Прегледни рад.** Он садржи оригиналан, детаљан и критички приказ истраживачког проблема или подручја у коме је аутор остварио одређени допринос, видљив и на основу аутоцитата. По обиму може да буде до 28.800 карактера, са размаком. У број карактера се не урачунавају исти елементи као и када се ради о оригиналном научном раду;

3. **Кратко или претходно саопштење.** Оно представља оригинални научни рад пуног формата, али обима до 18.000 карактера са размаком или прелиминарног карактера. У број карактера се не урачунавају исти елементи као и када се ради о оригиналном научном раду;

4. **Научна критика,** односно **полемика** (расправа на одређену научну тему заснована искључиво

на научној аргументацији) и осврти. Обим ове врсте радова је до 10.000 карактера са размаком. Ова категорија радова је опремљена, осим имена, средњег слова, презимена и афилијације аутора и наслова чланка, и сажетком обима до 400 карактера са размаком, кључним речима (до 5 појмова или синтагми), пописом референци и број њихових карактера се не урачунава у обим рада.

Стручни чланци:

1. **Стручни рад** је прилог у коме се нуде искуства корисна за унапређење друштвене праксе, али која нису нужно заснована на научном методу. Његов обим је до 18.000 карактера са размаком. У број карактера се не урачунавају исти елементи као и када се ради о оригиналном научном раду;

2. **Информативни прилог** (уводник, коментар, информације из рада Фондације која је оснивач часописа Напредак и сл.). По правилу се ради по обиму о кратким формама, са највише до 12.000 карактера са размаком. У број карактера се не урачунавају исти елементи као и када се ради о оригиналном научном раду;

3. **Приказ** (књиге, истраживања, научног догађаја, и сл.). Обим је до 7.000 карактера са размаком. Пожељно је да као прилог садржи фотографију (насловне корице књиге, догађаја који је предмет приказа и сл) која се урачунава као 500 карактера са размаком. Приказ не садржи сажетак нити кључне речи, али садржи одговарајуће референце.

У часопису Напредак неће бити објављен ниједан чланак који нема бар пет наведених референци. Редакција охрабрује ауторе да користе, у мери у којој је то могуће, часописне референце новијег датума.

Све врсте радова могу садржати фотографије, графиконе, табеле и друге врсте илустрација. Свака илустрација се рачуна да има обим од 500 карактера са размаком. Редакција позива на чешће кришћење илустрација, посебно табела и графикана, за приказивање података које онда није нужно понављати у тексту, већ је довољно позвати се само на ознаку (број) дате табеле или графикана. Илустрације дате у тексту су означене нумерички и речима. Свака табела има нумеричку ознаку (од 1 до н) и наслов, док свака слика (графикон, фотографија, ...) има нумеричку ознаку (од 1 до н) и потпис.

Приликом пријављивања рада аутори, односно коаутори, предлажу категорију чланка. Исто чине и рецензенти, али коначну одлуку о категоризацији доноси главни и одговорни уредник часописа.

Приликом писања радова користе се стандардне скраћенице, али не у наслову и апстракт. Пун назив са скраћеницом у загради наводи се у првом помињању, а даље у тексту само скраћенице, како у апстракту тако и у раду. У закључку рада (не апстракта) нема скраћеница.

Инострана имена се, у српској верзији рада, транскрибују на српски језик, док се поред транскрипције у загради, након прве њихове употребе у тексту, даје њихово изворно писање. У енглеској верзији користи се само изворно писање имена или њихова транскрипција на енглески језик (нпр. кинеских или арапских имена). Страни термини се пишу изворно, италиком, а њихов превод и значење могу се, уколико постоји потреба, објаснити у фусноти.

За писање рукописа користи се word текст, са проредом (Line

Spacing) 1,5 на формату А4 само са једне стране, са маргинама од 2,5 cm Justify. Користи се фонт величине 12pt, Times New Roman, и избегава bold и курзив (italic) који су резервисани за поднаслов. Сажетак (Summary), кључне речи (Key words) и фусноте куцају се без прореда (Line Spacing: Single) 1,0.

Приспели радови (без имена аутора) упућују се на рецензију код најмање два уредника/рецензента. Примедбе и сугестије уредника и рецензента (без имена рецензента) достављају се аутору ради коначног обликовања рада.

Прихваћен рад, након стручне и редакцијске обраде упућује се на ауторско читање пре публиковања, кореспондирајућем аутору. Евантуалне исправке требало би извршити у року од три дана. У овој фази није могуће извршити опсежније измене, већ само исправке словних и других ситних грешака. Уколико исправљени текст не буде враћен у том року, сматраће се да аутор нема примедби. Рукописи радова прихваћених за штампу не враћају се аутору.

Припрема рада

Радови се припремају у складу са АПА скраћеним библиографским стандардом. Делови рада су: насловна страна, апстракт са кључним речима, текст рада, захвалност (пожељи), литература, прилози (табеле, слике). Странице треба нумерисати редом (у горњем или доњем десном углу), почевши од насловне стране.

1. Насловна страна

а) Наслов рада требало би да буде кратак, јасан и информативан,

на српском и енглеском језику, без скраћеница и да одговара садржају рада. Наднаслов и поднаслов треба избегавати. Уколико је рад резултат истраживања на неком од пројеката или уколико аутори осећају потребу да изразе захвалност на подршци некој институцији или појединцу, то је потребно учинити у фусноти која ће бити означена на крају наслова текста.

б) Изнад наслова, угорњем левом углу, наводе се крупним словима предлог категорије рада, а потом у реду испод име, средње слово и презиме аутора, односно коаутора. Научни радови могу да имају максимално два коаутора, при чему Редакција снажно подстиче да аутори самостално објављују своје радове. Радови који имају више од два аутора /коаутора неће бити разматрани за објављивање. После сваког од презимена аутора/коаутора ставља се ознака за фусноту (нумеричка, почев од 1 па надаље), у коју се уписује сарадничко/наставничко/научно звање аутора/коаутора и његова електронска адреса (e-mail). За аутора/коаутора који је задужен за кореспонденцију са Редакцијом осим e-mail потребно је је назначити и телефонске бројеве (мобилни, фиксни..., поштанску адресу и обавезно исписати речи „за кореспонденцију”. У овој/ овим фуснотама за сваког од аутора/ коаутора потребно је ставити назнаку: Рођен XXXX године (нпр. „Рођен 1968. године”).

в) Испод имена сваког од аутора/коаутора наводи се пуна афилијација. Код установа са сложеном организацијом наводе се сви организациони нивои, од највишег ка најнижем (нпр. назив универзитета, назив факултета, назив одељења/департамента, катедра), место где је седиште установе, а у загради назив државе.

2. Сажетак и кључне речи

На другој страници рада налази се структурирани сажетак на српском и енглеском језику, написан кратким и јасним реченицама који обухвата Увод/Циљ, Основну претпоставку истраживања, Методе (истраживачке методе, основни поступци, узорковање), Резултате (најважнији налази) и Закључак. Потребно је да се нагласе нови и значајни аспекти изложеног истраживања. Структурирани сажетак не би требало да прелази 800 карактера са размацама, а у случајевима радова из категорије научна критика, полемика, осврти до 400 карактера са размацама. Након сажетка испишују се Кључне речи, којих може да буде највише до пет појмова, односно синтагми.

Код текстова категорисаних као прикази апстракт није обавезан, али је потребно испод наслова приказа навести следеће податке о делу (догађају) које се приказује, и то следећим редоследом: Име и Презиме писца (у случају догађаја: назив организатора догађаја): Наслов дела курзивом (односно Назив догађаја курзивом). Место издања: Издавач, година издања (Место одржавања, време одржавања), укупан број страна (за догађај се не наводи). Фотографија дела/ догађаја који се приказује доставља се у jpg или tiff формату као допунски фајл, у резолуцији од најмање 300x300 тачака по инчу.

Пример за приказ дела:

Стјуарт Прајс: Изучавање медија. Клио, Београд, 2011, 749 стр.

Пример за приказ догађаја:

European Sociological Association
13th ESA Conference(Un)Making
Europe: Capitalism,

Solidarities, Subjectivities. Athens (Greece), 29.08 - 01.09.2017

3. Текст чланка

Са текстом чланка започиње се на трећој страници. Пожељно је, али не и обавезно, да оригинални и прегледни научни радови, поготову уколико су засновани на претежно емпијским истраживањима, буду у структурираној форми која садржи: Увод/ Циљ спроведеног истраживања, Приказ примењене методологије истраживања, Резултате, Дискусију и Закључке. Код научних радова категорисаних као „Кратко саопштење”, односно као „Научна критика, полемика, осврти”, структурисање није неопходно.

Табеле, графикони, фотографије се инкорпорирају сам текст, изузев у случају приказа где се фотографије достављају као посебан фајл.

Цртежи, карте, фотографије, графикони и друге илустрације достављају се у JPG или TIFF формату, у резолуцији већој од 300 x 300 тачака по инчу.

Свака илустрација (табела, цртеж, графикон...) мора бити обележена бројем и називом, центрирано, и то:

- табеле насловом који се испишује изнад њих.

Пример:

Табела 1: Средње вредности скорова етничке дистанце

- графикони, фотографије и остале илустрације потписом испод њих

Пример:

Графикон 1: Приказ средњих вредности скорова етничке дистанце

Табеле треба да буду једноставне, без боја и сенки. Увлачења и поравнања у табелама морају бити изведена

аутоматским форматирањем, а не мануелним додавањем размака.

Све врсте графика треба цртати искључиво у црно-белој техници, коришћењем различитих врста шара.

3.1 Цитирање и позивање на друге радове и изворе у тексту

У складу са АПА стандардом цитирање и позивање се врши ИСКЉУЧИВО у оквиру текста, у библиографским парантезама.

144 | Употреба фуснота је дозвољена само у сврху напомена, како би се избегло да ти подаци оптерећују сам текст, а процена је аутора да је потребно пружити неке допунске информације (нпр. електронска адреса аутора, захвалница и сл), краћа објашњења у вези са значењем неких термина, појмова (нпр. ако се у тексту даје нека латинска изрека, која није општепозната, у фусноти је могуће дати њено значење), биографске податке који су од значаја за разумевање основног текста (нпр. уколико је то од значаја за разумевање контекста могуће је дати краће биографске податке о неком теоретичару). Такође, фуснота се може искористити зарад упућивања неке опаске, примедбе или критике у односу на став неког другог аутора, у вези са нпр. његовом недоследношћу у заступању неког става или за навођење неког примера, више као илустрације, занимљивости и сл, који по свом значају није такав да би оптерећивао текст, али је за рад корисно да се кроз фусноту читалац упутити на њега.

Библиографске референце наводе се увек латиничним писмом. У Литератури се наводи само једно место издања, чак иако је у самој публикацији наведено више њих.

АУТОР(И) БИБЛИОГРАФСКА ПАРЕНТЕЗА ПРИ ПРВОМ НАВОЂЕЊУ У ТЕКСТУ

Дело једног аутора (Lukić, 1995a, str. 209) (Lukić, 1995a, str. 30)

Дело аутора настало у истој години, као и његово претходно цитирано дело (Lukić, 1995b, str. 30) (Lukić, 1995b, str. 20)

Дело два аутора (Haralambos & Heald, 1989) (Haralambos & Heald, 1989)

Дело три до пет аутора ПРВО НАВОЂЕЊЕ: (Marković, Golenkova, Šuvaković, 2009); ДРУГО И СВАКО СЛЕДЕЋЕ НАВОЂЕЊЕ ИСТОГ ДЕЛА: (Marković i dr, 2009)

Дело више од седам аутора (Mihailović i dr, 2012) (Mihailović i dr, 2012)

ГРУПА (ИНСТИТУЦИЈА, ОРГАНИЗАЦИЈА, УСТАНОВА) С ПРЕПОЗНАТЉИВОМ

СКРАЋЕНИЦОМ (Republički zavod za statistiku [RZS], 2020) (RZS, 2020)

ГРУПА БЕЗ ПРЕПОЗНАТЉИВЕ СКРАЋЕНИЦЕ (Centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, 2020) (Centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, 2010)

У библиографској парантези се наводи презиме аутора, година објављивања рада и, по потреби, страница са које се нешто цитира. У случају да из исте области постоји више аутора који носе исто презиме, посебно уколико се они и цитирају или се на њих позива у раду, АПА стандард предвиђа да се испред наведеног презимена дода иницијал имена сваког од њих.

У библиографској парантези се број стране, ако је то потребно ради директног цитата, одваја запетом, уз навођење скраћенице „стр.“. У неким случајевима, навођене странице

није неопходно, пошто се позива на читаво једно дело (чланак, књигу) и идеју у њему изложеном, а не наводи се дословни цитат.

Пример:

У свом тексту Петровић полемише са више наших методолога и истраживача друштвених појава, указујући на њихов шематизам у интерпретирању статистичких података, као и на непознавање кинонцепта појма „цивилног друштва“ (Петровић, 2020).

За изворе и литературу на страном језику могуће је уместо „и др“ користити латинско „et al“, а уместо „и“, посебно када се ради о англосаксонској литератури, знак „&“.

Приликом позивања истовремено на неколико аутора, према АПА стилу, унутар исте библиографске заграде њихова дела наводе се азбучним, односно абецедним редом.

Пример

Није мали број аутора који сматрају да је глобализација историјски процес који сеже вецима уназад, при чему га они различито датирају (Bžezinski, 2015, str. 14; Chumakov, 2010, p. 49; Mandelbaum, 2004, str. 257; Robertson, 1992, pp. 58-59; Hatibović, 2002; Šuvaković, 2004, str. 53).

Цитирање у тексту се врши у склопу реченице. Међутим, уколико цитат садржи 40 и више речи, тада га је потребно издвојити у нови параграф (аутоматски) и навести текст СА НАВОДНИЦИМА. Библиографска парантеза се поставља након завршног интерпункцијског знака. Потом се прелази у нови ред, који започиње новим параграфом.

Пример:

„Основни елементи геј покрета заправо се подударају са главним тежњама (пост)модерног капитализма. Нагласак се у друштвеној производњи личног или колективног идентитета пребацује са места у систему продукције на „стил живота” (образац потрошачког понашања). Отуда популарна (хипнократска) култура садржи тако мало информација о класном идентитету, док се сексуални идентитетставља у средиште друштвене и личне пажње. Што се потребе људи за слободом мање могу задовољити у области рада или политике, то се у јавној (културној) сфери више пропагира „слобода” у обрасцима потрошње или „стила живота” – укључив и `сексуалне слободе” (Antonić, 2014, str. 210)

Настављајући даље ово своје истраживање, несумњиво се стигло да јасног и недвослисног закључка...

3.2 Навођење референци у Литератури - преглед најчешћих случајева

3.2.1 Опште напомене

Литература је јединствена за обе верзије рада. Наслови референци се увек исписују на енглеском језику, чак и када изворник није на том језику, већ нпр. на српском. У том случају се у угластој загради ставља ознака језика на коме је изворни текст, нпр. [In Serbian]. Референце се исписују редоследом српске абегеде. У случају да су у раду наведени само инострани радови, референце се ређају према редоследу слова британског алфавета. Уколико су навођени радови из различитих језика, они се ређају према правилима српске абегеде, а

слова која у њој не постоје (нпр. W, Q, Y, X) се наводе на крају списка.

Српска презимена наводе латинично и користити српске дијакритичке знаке.

Када се у Литератури наводи више референци истог аутора, то се чини по хронолошком редоследу њиховог издавања - од најстаријих ка најновијим.

Уколико је аутор један коришћени рад аутор објавио самостално, а други у коауторству са још једним аутором, а трећи са још два аутора, прво се наводи самосталан рад, потом рад са још једним коаутором, потом са још два коаутора. Код навођења референци у спикеру литературе потпуно доследно се поштује азбучни, односно алфаветски редослед презимена аутора.

Ако су у тексту коришћени радови истог аутора из исте године, они се у списку литературе ређају према словима која су придодата уз годину (2019a) (2019b) итд.

3.2.2 Монографије

Prezime, Inicijal imena. (година издања). *Title of the monography in italic.* Место издања: Назив издавача.

Уколико постоји више градова са истим именом у више савезних држава (што у САД није редак случај), после назива града у загради се убацује име државе.

Уколико је монографија доступна онлајн пожељно је навести линк на крају, уз напомену Available at.

Пример:

Antonić, S. (2014). *Power and sexuality: the sociology of the gay movement.* Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske. Available at [sahttps://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7605/bdef:Content/download](https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7605/bdef:Content/download) [In Serbian]

Lukić, R. (1995a). *Basics of sociology.* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, BIGZ [In Serbian]

Lukić, R. (1995b). *Political parties.* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, BIGZ [In Serbian]

3.2.3 Чланци у серијским публикацијама

Prezime, Inicijal imena. (година izdanja). Title of the article. *Naziv časopisa* u kurzivu vol (br. u tekućoj godini): paginacija od - do. Уколико рад има DOI ознаку, она се наводи на крају; уколико је доступан онлајн пожељно је навести линк на крају, уз напомену Available at

Пример:

Antonić, S. (2013). Social mobility in socialist Serbia: a revisionist approach. *Sociološki pregled*, XLVII (2), 145–170 Available at [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/2013/0085-63201302145A.pdf#search=Antonić Slobodan](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/2013/0085-63201302145A.pdf#search=Antonić%20Slobodan) [In Serbian]

Vuletić, V, Stanojević, D. (2013). Social Networks - Networks of Old School Ties. *Kultura*, (141), 37-52. doi:10.5937/kultura1341037V [In Serbian]

Редакција снажно препоручује да се, када год је то могуће, наведе ознака doi за часописни рад, уместо URL, односно <http://> адресе.

3.2.4 Чланци у тематским зборницима, поглавља у научним монографијама, саопштења у зборницима са научних конференција

Prezime, Inicijal imena. (година izdanja). Title of the article. In: Inicijal imena i prezime urednika/priredivača uz stavljenu napomenu u zagradi (ed or

eds.) *Name of publication in italic* (str od - do). Mesto izdanja: Naziv izdavača

Пример:

Petrović, J. (2014). Note on the so-called. the new French sociology and its methodological consequences - a review of the most important issues. In: J. Petrović, D. Đorđević (eds) *Research of social phenomena: methodological considerations* (213-222). Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu; Mašinski fakultet Univerziteta u Nišu [In Serbian]

3.2.5 Текст у дневним новинама

Prezime, Inicijal imena autora (godina izdanja, month, dan). Title of the article. *Naziv novina kurzivom*, p. X

Пример:

Vuletić, V. (2017, July 13). Region and barriers. *Politika*, p. 28 [In Serbian]

3.2.6 Текст у периодичним новинама (недељницима, двонедељницима, месечницима, годишњацима):

Prezime, Inicijal imena autora (godina izdanja, month, dan). Title of the article. *Naziv novina kurzivom*, broj strane od do (BEZ NAVOĐENJA SKRAĆENICE str.)

Пример:

Čomski, N. (2009, September, 4). Victims of the Imperial Mentality of the West (interview). НИН 3041, 19-21. [In Serbian]

3.2.7 Навођење непубликоване докторске дисертације или магистарског рада

Prezime, Inicijal imena. (godina odbra-

ne). Title of dissertation in italic (doctoral dissertation/master's thesis). Naziv ustanove gde je odbranjena, mesto sedišta ustanove [In Serbian]

3.2.8 Навођење докторске дисертације доступне преко неке базе података

Prezime, Inicijal imena. (godina odbrane). Title of dissertation in italic (doctoral dissertation/master's thesis). Naziv ustanove gde je odbranjena, mesto sedišta ustanove Available at [In Serbian]

Попунити овај образац, скенирати га и проследити на електронску адресу Редакције. У зависности да ли је рад самосталан или коауторски, овај образац потписује аутор или оба коаутора.

Образац за изјаву о ауторству

Рукопис под насловом:

.....
.....
.....

• прослеђује се часопису Напредак ради објављивања.

Аутор/и рада испуњавају СВАКИ од следећих услова:

1. доприносе идеји, плану, прикупљању података и анализи и тумачењу података;
2. израђују рукопис или исправљају критички његов значајни интелектуални садржај;
3. најзад, поправљају верзију за објављивање.

Сваки аутор одговоран је за дотични део или делове рукописа, његов садржај, као и за могући сукоб

интереса. Оне који не испуњавају наведене критеријуме потребно навести (уз претходни писани приста-нак) у захвалници.

Плагијаризам: Аутори морају бити сигурни да су написали сасвим оригинални рад, а ако су користили рад и/или речи других аутора да је то прописно цитирано или наведено. Пошто се плагирање врши на различите начине, аутори се слажу да је плагијаризам у сваком облику неетичан и неприхватљив. Аутори овим изјављују да рукопис прослеђен часопису Напредак није плагиран ни у ком облику.

ИЗЈАВА

Потписани овим изјављују:

1. Ово је оригинални рад и не крши ауторско право, ни друга права власништва трећих страна, није подношен за објављивање у другом часопису, нити је претходно објављен;
2. Аутори задржавају ауторска права, без ограничења. Аутори дају часопису Напредак право првог објављивања рада и друга неексклузивна права. Аутори прихватају да, уколико поново објављују исти рад у некој другој публикацији, наведу да је први пут рад био објављен у часопису Напредак, уз навођење пуне референце, укључујући и дои.
3. Допринос појединачних аутора припреми рукописа одређен је према следећим критеријумима:
 - а) идеја,
 - б) форма чланка, методе извођења истраживања,
 - с) стицање и прикупљање података,

НАПРЕДАК

Vol. VII / No. 2
2026.

- d) анализа и тумачење података,
- e) писање рукописа,
- f) критичко исправљање (реви-
зија) рада,
- g) друго (навести)

.....

Сукоб интереса:

Ниједан (/)

Да (навести):

Потпис аутора:

Аутор за кореспонденцију:

Име и презиме:

.....

Потпис:

